MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ

KADEM

Üç Aylık Mûsikî ve Edebiyat Dergisi / 05 / Sonbahar 2011 / 12.50 TL

SÂMİHA AYVERDİ'NİN BALKAN SEYAHATİ
Yard. Doç. Dr. Ünal ŞENEL

ÂŞIK VEYSEL'İN HİKMETLİ BİR ŞİİRİ ÜZERİNE - II
Dr. Savaş Ş. BARKÇİN

MEHMET EFENDİ'NİN MISIR SEYAHATİ HAZİNEYE YOLCULUK
Gülmisal GÜRSOY

AİZANOİ ANTİK KENTİ ÜZERİNE ÖMER BİLGİN İLE RÖPORTAJ
Röportaj: Yard. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR

KENDİNİ ARAMA YOLUNDA AFRİKA
Emrah ALTUNTECİM

SATIR ARALARINDAN...
Tolgahan ÜSKÜDARLI

SEMA VE SEMAH'IN XIII. YÜZYIL ÖNCESİ TEMELLERİ
Yard. Doç. Dr. Cenk GÜRAY

KÛŞE-İ DESTAR "GÖNÜLDENDİR ŞİKÂYET KİMSEDEN FERYÂDIMIZ YOKDUR."
Yard. Doç. Dr. Mustafa ÇIPAN

NEYZEN ALİ DOĞAN ERGİN SANATTA DİSİPLİN HAYATTAN BAĞIMSIZ DEĞİLDİR
Röportaj: Nebahat KONU YILMAZ

MÜZİĞİN İNSAN RUHU VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ
Dr. Murat Sâlim TOKAÇ

SÖYLESEM FAYDASI YOK SUSSAM GÖNÜL RAZI DEĞİL!
Dr. Turgut TOKAÇ

DEVR-İ ÂTİYE BİR MEKTUP
Celâleddin ÇELİK

SALİH BİLGİN İLE NEY DERSLERİ

ISSN 1309-9795

EDİTÖRLERDEN...

Değerli okurlarımız;

Öncelikle sizlerle müjdeli bir haberi paylaşmak istiyoruz. 6 Kasım 2011'in, Dergimizin isim ve fikir annesi olan muhterem İlhan Ayverdi Hanımefendi'nin vefatlarının ikinci sene-i devriyeleri olması münâsebetiyle, Kadem ekibi olarak bizler, aziz büyüğümüz için bir hatıra kitabı neşredeceğiz. Bu konudaki çalışmalarımız devam etmektedir. Kendilerini hürmet ve minnetle yâd ediyoruz. Himmetleri hâzır olsun...

***

"Bu tür edebiyat ve özellikle de branşlaşmış mûsikî dergileri maalesef bizim kültür hayatımızda uzun soluklu değil. Geçen zaman içerisinde ömürleri, neredeyse bir soluk alıp vermek kadar kısa. Dolayısıyla idealizm ile yola çıkmak ne kadar güzelse o ideali aynı çizgi ve kalitede devam ettirmek de o denli önem arz etmektedir. Bu sebeple başta dergi ekibinin, hocalarımızın, dostlarımızın, akademisyenlerin, bütün sanat branşlarında çalışan câmianın, kültürün her alanına hizmet eden dostların o heyecanı hissetmesi gerekir. Toplum hayatı açısından bu duruma sahip çıkılması kültürel bir sorumluluk ve aslına bakılacak olursa bir zorunluluktur. Uzun soluklu bir zemine dayandırıldığına inandığımız Kadem Mûsikî ve Edebiyat Dergisi'nin kültür hayatımıza hayırlı olmasını diler, ne tam bir akademik çizgi ne de fazla magazinel bir seviyeye başvurmayacağına inandığımız derginin, okuyucuların zihninde "Ben burada neler yapabilirim?" fikrini akıllarına getirebilecek bir etki yaratmasını umarım." (Dr. Murat Sâlim TOKAÇ)

Geçtiğimiz yıl yayın hayatımıza başladığımızda, kültür dünyasından aldığımız bu ve buna benzer birçok güzel temenni ile yola çıkmıştık. Bugün geldiğimiz nokta bu beklentilerin büyük bir kısmını gerçekleştirdiğimizi gösteriyor. Fakat her zaman daha iyisini yapmak gayretinden geri durmayacak olan Kadem Dergisi bu sayısıyla birlikte yeni bir yılın kapılarını aralıyor. Eğer araladığımız kapıdan içeri bakacak olursanız, pek çok yenilikle karşı karşıya kalacaksınız.

Bu sayımızdan îtibaren Kadem Mûsikî ve Edebiyat Dergisi seksen sayfalık yeni hacmi ile karşınızda olacak. Birbirinden kıymetli yazar ve yazılarımıza bu sayıdan îtibaren bir başka kıymet daha ilâve oluyor. Türkiye'de Ney sazına büyük hizmetleri geçmiş Sâlih Bilgin birikimlerini bundan sonra "*Ney Dersleri*" başlığı altında Kadem Dergisi'nde ilgililere sunacak. Bu türden dersler geçmişin önemli mûsikî dergilerinde de okuyuculara sunulmuştu. Yazılarımızda her zaman belirttiğimiz gibi geçmişten ve geleneklerimizden aldığımız değerlerin yaşatıcısı olmaya aday olmuş dergimizde, bu ve benzer daha pek çok detay bu yeni sayımızdan îtibaren sizlerle olacak.

Sâmiha Ayverdi'den, Âşık Veysel'den, Doğan Ergin'den, Mutlu Torun'dan bahsettiğimiz, "Satır Aralarından" ve "İlkler" köşeleriyle hafıza tazelettiğimiz, İnsânî ve kültürel değerlerimizle alâkalı yazılarımızla farkındalık sağlamayı amaçladığımız bir sayımıza daha hoş geldiniz.

içindekiler

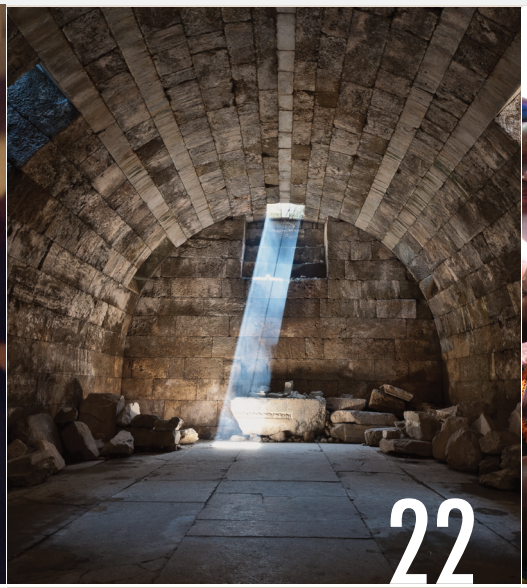

04 **SÂMİHA AYVERDİ'NİN BALKAN SEYAHATİ**
Yard. Doç. Dr. Ünal ŞENEL

12 **ÂŞIK VEYSEL'İN HİKMETLİ BİR ŞİİRİ ÜZERİNE - II**
Dr. Savaş Ş. BARKÇİN

18 **MEHMET EFENDİ'NİN MISIR SEYAHATİ HAZİNEYE YOLCULUK**
Gülmisal GÜRSOY

22 **AİZANOİ ANTİK KENTİ ÜZERİNE ÖMER BİLGİN İLE RÖPORTAJ**
Röportaj: Yard. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR

26 **KENDİNİ ARAMA YOLUNDA AFRİKA**
Emrah ALTUNTECİM

31 **SATIR ARALARINDAN...**
Tolgahan ÜSKÜDARLI

32 **SEMA VE SEMAH'IN XIII. YÜZYIL ÖNCESİ TEMELLERİ**
Yard. Doç. Dr. Cenk GÜRAY

36 **KÛŞE-İ DESTAR "GÖNÜLDENDİR ŞİKÂYET KİMSEDEN FERYÂDIMIZ YOKDUR."**
Yard. Doç. Dr. Mustafa ÇIPAN

40 **NEYZEN ALİ DOĞAN ERGİN SANATTA DİSİPLİN HAYATTAN BAĞIMSIZ DEĞİLDİR**
Röportaj: Nebahat KONUYILMAZ

48 **MÜZİĞİN İNSAN RÛHU VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ**
Dr. Murat S.TOKAÇ

50 **PROF. MUTLU TORUN İLE RÖPORTAJ**
Röportaj: Yüce GÜMÜŞ

53 **GAZEL**
Dr. Savaş Ş. BARKÇİN

54 **SÖYLESEM FAYDASI YOK SUSSAM GÖNÜL RAZI DEĞİL!**
Dr. Turgut TOKAÇ

56 **DEVR-İ ÂTİYE BİR MEKTUP**
Celâleddin ÇELİK

60 **KÜLTÜR DÜNYAMIZDAN MANZARALAR**
Orhan DURSUN

62 **KADEM ÇOCUK SÖZ MÜ? SÖYLEYEN Mİ?**
Hayri BİLECİK

64 **KADEM NOTA ARŞİVİ**
Yâsin ÖZÇİMİ

65 **NEY DERSLERİ**
Salih BİLGİN

MÛSİKÎ VE EDEBİYAT DERGİSİ
KADEM
Üç Aylık Mûsikî ve Edebiyat Dergisi

ISSN: 1309-9795

Otim Yolu Ayazmadere Caddesi No:30, Dr:2 Mehmet Plaza, Dikilitaş, Beşiktaş / İstanbul
www.kadem.org
www.musikiveedebiyat.com
e-posta: bilgi@kadem.org

Araştırma Kültür Düşünce Eğitim ve Mûsikî Derneği (AKDEM) İktisâdi İşletmesi A.Ş. adına Sahibi
Yard. Doç. Dr. Fahrünnisa BİLECİK
(fbilecik@kadem.org)

Editör ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürleri
Yard. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR
(nevbayar@kadem.org)
Yüce GÜMÜŞ (yucegumus@kadem.org)

Yayın Kurulu
(Sıralama soyadlara göre alfabetik olarak yapılmıştır.)
Prof. Rûhi AYANGİL (Mûsikî)
Dr. Savaş Ş. BARKÇİN (Mûsikî)
Yard. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR (Dil)
Yard. Doç. Dr. Fahrünnisa BİLECİK (Dil)
Yard. Doç. Dr. Gülberk BİLECİK (Sanat Tarihi)
Prof. Dr. Osman BİLEN (Felsefe)
Yard. Doç. Dr. Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU (Sanat Tarihi)
Prof. Erol DERAN (Mûsikî)
Yüce GÜMÜŞ (Mûsikî)
Niyâzi KÜLAHLI (Mîmârî)
Yard. Doç. Dr. Ünal ŞENEL (Edebiyat)
Dr. Murat Sâlim TOKAÇ (Mûsikî)
Prof. Dr. Mutlu TORUN (Mûsikî)
Prof. Dr. M. Baha TANMAN (Sanat Tarihi)
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN (Gelenekli Sanatlar)
E. Seval YARDIM (Edebiyat)

Redaksiyon
Dr. Ayşe SADIKOĞLU

Görsel Yönetmen
Tekin ÖZTÜRK
Ali Ulvi MIHOĞLU

Dağıtım Organizasyonu ve Abonelik Servisi
Serdar BAŞER
(0 536 776 42 97 - serdarbaser@kadem.org)

Reklam ve Halkla İlişkiler
Gülşah ÖZTÜRK

Kapak Fotoğrafı
Süleymaniye Camii Kapı Tokmağı Detayı
Taha ÇALIŞIR

Grafik Tasarım
Tekin ÖZTÜRK
www.tekinozturk.com.tr

Baskı
Aktif Matbaa ve Reklam Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.
Halkalı Caddesi No: 245 Sefaköy-Küçükçekmece
İstanbul Tel: 0212 698 93 54 - 55

Fiyatı
Tek Sayı: **12.50 TL**
1 Yıllık (4 Sayı) Abone: **50 TL**

Yerel süreli yayın.

Sâmiha Ayverdi'nin Balkan Seyahati

Yard. Doç. Dr. Ünal ŞENEL *

Sâmiha Ayverdi 1966, 1969, 1971 ve 1972 yıllarında Balkan ülkelerini gezmiştir. Bu seyahatler kapsamında Belgrad, Niş, Zagreb, Filibe, Budapeşte, Üsküp, Banyaluka, Travnik, Saray Bosna, Tuzla gibi şehirlerde bulunmuştur. Bu şehirlerdeki târihî ve kültürel mekânları gezen ve belirli kişilerle görüşen yazar, izlenimlerini mukayeseler yaparak, ilgi çekici bir üslûpla, daha çok **Yer Yüzünde Birkaç Adım**[1] isimli kitabında ve bazı hâtırat türü eserlerinde dile getirmiştir.

Bu seyahatler, Sâmiha Ayverdi'nin mîmarlık tarihçisi olan ağabeyi Ekrem Hakkı Ayverdi'ye refâkat etmesi veya tedavi olmak için Avrupa ülkelerine gitmesi vesilesiyle gerçekleşmiştir.

1969 yılındaki yolculuğunda, Yunanistan'ın vize vermemesi üzerine Sâmiha Ayverdi deniz yoluyla Marsilya'ya, oradan da Paris'e geçiyor. Orada öğrencileri ve dostlarıyla bir ay kaldıktan sonra Venedik'e geçerek Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi ve Kemal Araz'dan oluşan guruba dahil oluyor. Onlarla birlikte karayoluyla Türkiye'ye dönüyorlar. Diğer seyahatleri daha çok kara yoluyla, bazen de hava yoluyla gerçekleşiyor.

Bazı seyahatlerde Ekrem Hakkı Ayverdi'nin çalışma ekibinde bulunan kişiler, bazılarında ise diğer aile fertleri ve öğrencileri yer almaktadır.

Yazar, bu seyahatleri esnasında sadece gördüklerini nakleden bir gözlemci olarak değil; ülkeler, olaylar, mekânlar ve insanlara ilişkin tespitlerini dün-bugün, Türkiye-Balkan ve Avrupa ülkeleri mukayesesi yapan bir şahsiyet olarak da okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Sâmiha Ayverdi'nin yazdıklarını sadece bir seyahatname olmaktan uzaklaştırarak bir tefekkür eseri seviyesine yükseltmektedir.

***

Sâmiha Ayverdi'nin 1971 yılındaki Balkan ve Avrupa şehirlerinde yaptığı yolculuğa katılan Özcan Ergiydiren **Yer Yüzünde Birkaç Adım**'ın ikinci baskısına yazdığı önsözde ve Sâmiha Ayverdi ile hâtıralarını anlattığı kitabında bu gezi hakkında şöyle diyor:

"Yeryüzünde Birkaç Adım'ın birisinde yazarla beraber bulunmak, tâlihimin en büyük lütuflarından birisi olmuştu. Husûsî hayatında olduğu gibi, yolculuk esnasında da son derece kibar ve samimi, gördüğümüz yerler hakkında târihî vakalar ve hikâyeler anlatıyordu. Sanki asırlar boyu yaşamış da bizzat şahit olduğu hâdiseleri naklediyor gibiydi. Eğer bu ülkeleri kendi başımıza gezmiş olsaydık, herhalde bu seyahat bende böylesine derin izler bırakmazdı.

Rumeli, onun yüreğinde hiç kapanmayan bir yara idi. Belgrat'a geldiğimizde, 'Yalnız olsaydım buraya gelmezdim. Sizin görmeniz için geldim.' demiş ve bizi Belgrat Kalesi'ne göndermiş, sonra yol boyunca eski Belgrat'ı ve onunla birlikte bütün bir Osmanlı tarihi ve medeniyetini anlatmıştı."[2]

Ayrıca başka yazarlar da Sâmiha Ayverdi'nin Balkan seyahatleriyle ilgili yazıları hakkında değerlendirmeler yapmışlardır.

Bunlar arasında Yılmaz Öztuna, Sâmiha Ayverdi'nin eserlerini değerlendirirken onun hayal ettiklerini değil "yaşadıklarını, tanıdıklarını, unutmadıklarını" kaleme aldığını kaydettikten sonra şöyle diyor:

"Üç çeyrek asır önce kaybettiğimiz Balkanlar'dan, Rumeli'mizden acı ve tatlı konular, büyüleyici üslûbiyle okuyanı cezp ediyor. Anadolu'muzun Tuna'ya ve Adriyatik'e doğru uzantısı olan ülkeler… Sofya'ya, Üsküb'e, Selânik'e, İşkodra'ya, Mısır'a, Bağdad'a, Hicaz'a, Yemen'e, Şam'a, Kudüs'e valiler tayin ettiğimiz zamanlar…"[3]

Sâmiha Ayverdi'ye göre Rumeli, "yâd illerde bıraktığımız beş asırlık vatanımız"dır. Yazar böyle bir şuurla gezdiği topraklarda beş asır boyunca şekillendirilen Türk tarih ve kültürüne ait unsurları aramakta ve gördüğü her işaret onu derinden etkilemektedir. Zîra, bu unsurların her biri o toprakların Türk vatanı olduğunun şâhididir ve şimdi "yâd illerde"dir:

"Uçakta bir ara hostese, hangi toprakların üstünde olduğumuzu sordum: Tahminim gibi, 'Yugoslavya' dedi. Kanımız, kılıcımızla fethedip bir Rumeli medeniyeti kurmuş olduğumuz eski vatanımızda."[7]

Sâmiha Ayverdi

Ergun Göze de bu yazılar hakkında şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Sâmiha Ayverdi, bir çeşit 'entelektüel dâüssıla' çekmektedir. O da bir cihan devletini, dış düşmanların ve içteki gafillerin birleşerek nasıl yıktıklarını görmüş bir insandır. Vicdânının mührü âdetâ bu büyük fâciadır. Hep onu yaşamaktadır. Rahmetli ağabeyi Ekrem Hakkı Bey Rumeli'deki eski Türk eserlerini ezbere bilmekte ve onların rölövelerini yapıp tarihe emanet etmekte, böylece teselli bulmakta idi. Amma Sâmiha Ayverdi bugün bu eserlerin yâd ellerde kalmasından şiddetle muzdarip olmakta, isyan eden ruhu şâha kalkmakta, teselli kabul etmemektedir."[4]

İlhan Murad Bardakçı da Sâmiha Ayverdi'nin vefâtı üzerine yazdığı yazıda, O'nun Balkanlar'a bakışını şu cümlelerle yorumlamaktadır:

"İstanbul'da doğmuş, orada büyümüş ve 'Âsitâne'nin büyülü mânâ muhtevasını keşfetmiş. Rumeli kökenli.

Ama ben nedendir bilmem, Sâmiha Hanımefendi'yi daima; Estergon, Uyvar ve Ciğerdelen önlerindeki Osmanlı satvetinin mânâlanışı olarak soluklamışımdır. İslâmî ve Türkî hissiyat ve hakikat her satırında türkülenmişti. Bu dünyayı nice arayacağız…

Bir Rumeli Edebiyatı başka hiçbir kalemde, onun üslûbundaki estetik kadar hasretlenmemiştir. Rumeli hakimiyetimizin en güzel mısralarını ve türkülerinin câzibe sıkletini bulursunuz, eserlerinde.

Eski satvet devirlerimizin çöküşle hüzünlendiği Rumeli konaklarının kapısından içeri girer, ben hep 'Aliş'imin kara kaşlarını, Vardar Ovası'nın rûzigârını', artık varolmayan 'Deryaya karşı köşklerimizin' vedâ bestelerini duyar gibi olmuşumdur."[5]

"Beş Asırlık Vatan" ve Hüzün

Sâmiha Ayverdi'ye göre Rumeli, "yâd illerde bıraktığımız beş asırlık vatanımız"dır.[6] Yazar böyle bir şuurla gezdiği topraklarda beş asır boyunca şekillendirilen Türk tarih ve kültürüne ait unsurları aramakta ve gördüğü her işaret onu derinden etkilemektedir. Zîra, bu unsurların her biri o toprakların Türk vatanı olduğunun şâhididir ve şimdi "yâd illerde"dir:

"Uçakta bir ara hostese, hangi toprakların üstünde olduğumuzu sordum: Tahminim gibi, 'Yugoslavya' dedi. Kanımız, kılıcımızla fethedip bir Rumeli medeniyeti kurmuş olduğumuz eski vatanımızda."[7]

Yazarın hüznünü ıstırâba dönüştüren husus, çok büyük bedeller ödenerek ulaşılan bu medenî seviyeden ve güzelliklerden mahrum kalışımızdır:

"Şu Balkanlar'da seyahate hiç mi hiç dayanamıyorum. Ya bütün bu, kanımız canımız pahasına fethettiğimiz topraklar bizim olsun, yahut da ben buradan geçmiyeyim."[8]

"Yabancı nüfûzunun buram buram tüttüğü eski Türk vatanından geçmek yürekler acısı."[9]

"Tabiat fevkalâde güzel, fakat benim içim yanık."[10]

Viyana yakınlarına geldikleri zamanki duyguları ise yazarın ruh dünyasını aksettirmektedir:

"Biz dört Türk, o istîlâ ve fütûhat rûhunu bütün haşmeti ile gönlünde yaşatan dört Türk, ecdâdının kan döktüğü bu topraklardan, şimdi bir seyyah olarak geçiyoruz. Hududlarda yalnız pasaportlarımıza

Sâmiha Ayverdi

bakıp bize yol veriyorlar. Fakat içimizde yatan aslanı görmüyorlar. Zaten kim kimin içindeki sırları görebilir ki?"[11]

Sâmiha Ayverdi gezdiği toprakları bir turist gibi değil, o yerlerin eski bir sahibi olarak gördüğü için gönlü sızlayarak yolculuğunu sürdürüyor. Bu bakımdan kendisini diğer seyyahlardan şöyle ayırıyor:

"Bütün bu eserleri görmek için gelmiş binlerce seyyah var. Böylece de Yugoslavya Türk mîrasından, âzamî istifade sağlamakta…

Fakat ben bir seyyah değilim. Buralara sırf ağabeyimin hatırı için geldim.

Bütün bu sanat şaheserleri, yabancı seyirciler için çok cazip… ama benim zevk almama imkân yok... Zîra yâd ellere geçmiş kayıp hazinemi görmek elem verici. Onun için de, yabancıların hayranlıkla seyrettiği bütün bu eserler, benim için yürek dağı…"[12]

"Müslüman îmânı, Türk gücü ile birleşerek bu cennet toprakları zaptetmiş, şehirleri yeni baştan kurmuş, sanat şaheserleriyle bezemiş ve sonunda işte, nâmahremlere bırakıp çekilmiş. Başka bir görüş noktası bulamıyor, bulamadığım için de zevk yerine hüzün duyuyor, hiç birini görmek istemiyorum.

Kâbil olsa, fırlayıp gideceğim… Keşki, hatıra gönüle bakmayıp buralara gelmeseydim…"[13]

Yazar aynı duyguyu Belgrat Kalesi karşısında da hissediyor:

"Çocuklara Belgrat Kalesi'ni görmelerini tavsiye ettim. Fakat ben gitmedim, gidemedim. Güzelim Dârülcihâd'ın o dillere destan kalesini yâd ellerde görmeğe tâkatim yoktu… Türk'ün bir mozayik gibi işlediği Belgrad'dan bir an evvel ayrılmak istiyordum."[14]

Ergun Göze'nin de ifade ettiği gibi "bir çeşit 'entelektüel dâüssıla' çekmekte" olan Sâmiha Ayverdi, Balkan topraklarında karşılaştığı insanlarımıza da hasretle yaklaşmaktadır:

"Ne ki, bu yolculuklarda, Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya gibi, vaktiyle bizim vilâyet, şehir ve kasabalarımız oldukları zamanı bilmekliğimden midir nedir, o eski topraklarımızdan Avrupa hudûduna geçinceye kadar elemli ve âdetâ buhranlı günlerim olmuştur. Arabayı durdurup ferâceli Türk kadınlarının boyunlarına sarılarak ağlamaktan, Belgrad Kal'ası'nı gezerken âdetâ işkenceye tâbi tutulmuşum gibi titremekten kendimi alamamışımdır."[15]

Bu hasretin karşılıklı olduğu, İlhan Ayverdi'nin yaşlı bir Rumeli hanımıyla görüşmesinden de anlaşılmaktadır:

"Öğleye doğru otelden ayrılıp Şehâbettin Câmii'ni görmeğe gittik. Tamir edip müze yapacaklarmış. Harâbe hâlinde. Son müezzininin bugün seksen yaşında olan oğlu, ihtiyar karısı ile, câmi avlusunun içinde bir kulübede oturuyorlar...

Kadıncağız İlhan Ayverdi'nin gözlerini yaşlı görünce 'Neden ağlıyorsunuz?' diye sordu. İlhan Ayverdi de, 'Ne yapalım? Rumeli bizi ağlatıyor işte... Benim annem Üsküp'te mektebe gitmiş…' karşılığını verince kadıncağızın cevabı da: 'Bizi de, İstanbul'u düşünmek ağlatıyor' demek oldu.

O ara yanımıza gelen genç bir kadının parmağındaki ay yıldızlı yüzükle heyecanlanmıştık. Sorduk. Cevabı: 'A, be... Türk'üz; kan çeker elbet!' deyiverdi."[16]

Nehirler ve Şehirler

Balkan seyahatlerinde Sâmiha Ayverdi'yi derinden müteessir eden başlıca mekânlar ve isimler olduğu da dikkati çekmektedir. Bunlar arasında nehirlerin ve nehirler arasında da Tuna'nın özel bir yeri vardır. Ayverdi bir yazısında Tuna'dan gelen suların İstanbul Boğazı'ndan geçişine dikkat çekerek Anadolu-Rumeli birliğini şöyle vurgulamaktadır:

"Boğaziçi'nin kısıklar, koltuklar, girinti ve çıkıntılar arasında âvâre âvâre akıp giden sularından, eğilip bir avuç su alacak olsak, bunun ne kadarının Tuna'dan kaçıp, Karadeniz'i aşarak, Boğaziçi'nin vuslatına erişmiş olduğu, acaba kaç kişinin mâlumudur?

Adına Osmanlı dediğimiz aslan yapılı cihangir, Rumeli'nin ana damarlarından olan Tuna ile tam beş asır evvel kıyılmış nikâhı ile haşır neşir olarak yaşadı. Amma bu târihî nikâh arasına karaçalı gibi girenler: 'Tuna artık benimdir. Bundan sonra da yalnız benim için akacak. Orada benim gemilerim, benim kalyonlarım boy gösterecek..' demişse de, birbirlerine aşkla kenetli Tuna ile Türk, bu müdâhaleye rağmen, o âşıkâne muhabbeti, hiç değilse, kaçamak da olsa, devam ettirmeyi başarmıştır.

Öyle ki Boğaziçi ile Tuna'nın yekvücut olan sularının esrârı, çok kimseye kapalıdır. Böylece de bir araya gelerek ele ele aktıklarını el âlem görüp bilmese dahi bilenin basar-ı basîretini nasıl görmezlikten geliriz.

İşte Boğaziçi ile yekvücut olan Tuna, gene de Karadeniz'i aşıp, Boğaz'ın sularında Tunalaşarak, o târihî dostluğu ihyâ eylemekte ve o kadim âşinâlığı, o eski muhabbet ve meşvereti, Rumeli'de gönlü de gözü de takılıp kalmış olanlara gizli gizli râz söylemekten geri kalmamaktadır.

Onun için ister Tuna'ya Boğaziçi de, ister Boğaz'ı Tuna diye yâd eyle… Onların adları sanları ne olursa olsun, birbirinin içinde eriyip yekvücut olmuş, nikâhları fesh edilemeyecek ezelî sevdâlılardandır vesselâm…

Tuna hiç beş asırlık dostunu unutur mu? Öyle ki o kadim dostuna, o benzersiz âşinâsına, işte hırçın tanıdığımız Karadeniz'i aşarak gönderdiği suları ile nâmeler yollayarak, gene birbirinin kollarında berâberce coşup akmakla o ezelî ünsiyetini bir tecdîd-i îman ile imzalayarak, o Dârülcihat'tan gizli nikâh şâhitlerini göndermekten geri kalmamış bulunuyor. Ne denir?

İşte aşk, âşıktan koparılamıyor vesselâm…"[17]

"Tuna hiç beş asırlık dostunu unutur mu? Öyle ki o kadim dostuna, o benzersiz âşinâsına, işte hırçın tanıdığımız Karadeniz'i aşarak gönderdiği suları ile nâmeler yollayarak, gene birbirinin kollarında berâberce coşup akmakla o ezelî ünsiyetini bir tecdîd-i îman ile imzalayarak, o Dârülcihat'tan gizli nikâh şâhitlerini göndermekten geri kalmamış bulunuyor. Ne denir?

İşte aşk, âşıktan koparılamıyor vesselâm…"[17]

Tuna nehrinin Türk edebiyatı ve rûhundaki anlamlı yeri de Sâmiha Ayverdi tarafından şöyle vurgulanmaktadır:

"Lansberg'den geçerken ağabeyim, bunun Tuna olabileceğini söyledi. O veya değil mühim olan, yeryüzü sularından birinin Tuna oluşu ve Tuna'nın da Türk'ün hamâset edebiyatında hâlâ bir damar gibi zonklayışı idi."[18]

Meriç nehri de Tuna gibi Sâmiha Ayverdi'nin gönül dünyasında husûsî bir yere sahiptir:

"Koca Meriç… artık çıktığı ve geldiği yerler bizim olmayan heybetli, haşmetli nehir… Yüzünü yerlere süre süre vatan topraklarına akan mahzun sular…

Her kolu her parçası bir başka ülkede kalmış bu nehri, Balkanlar'a çıkınca gene göreceğiz."[19]

"Tara Nehri'ni aştık. Mitroviça'nın dış köylerinden birinde bir Müslüman kabristanı gördük. Bakımsız kendi hâline bırakılmış bir mezarlık. Amma, burada yatan ecdad, gene bu topraklarda hür doğup hür yaşamış ve efendi millet olarak ölmüş kimselerdi. Onların torunları ise, esir ve ecir…

Vardar Nehri, bizi takip ediyormuş gibi gidiyor ve onunla beraber biz de gidiyoruz…...

Sular hep o su… fakat insanlar o insan değil, eski cemiyetten eser kalmamış, devran değişmişti."[20]

Şehirler arasında ise yazarı en çok heyecanlandıranlar arasında Estergon da bulunmaktadır:

"Viyana'ya doğru gelirken, Komeron Tata, Gior ve nihayet Estergon'u görünce farkında olmadan bağırıvermişim.

Askerî ve siyâsî târihe olduğu kadar, edebiyat târihine de, yanık ve içli çizgiler kazandırmış kale şehir… Kahramanlar, yiğitler, gâzîler, şehitler durağı…"[21]

Filibe ise, hocası Ken'an Rifâî'nin memleketi olması ve Türk kültürünün Balkanlar'daki nîrengi noktalarından biri mesâbesinde bulunması bakımından Sâmiha Ayverdi'nin gönlünü çeken bir şehir konumundadır:

"Mahzun, garib, görmüş geçirmiş saltanatlı şehir. Bir Türk kadını, bize rehberlik ederek Şehâbeddin Paşa Câmii'ne götürdü…. Eski kabir taşları yerlerde. Bir vezir kavuğu, bir Bektâşî fahri ve rahmet dileyen nice yazılı taşlar…"[22]

"Dün gece, geç vakit ve yağmur altında Filibe'ye girdik. Avusturyalıların yapmış oldukları Trimontium Oteli, yüz odalı olmasına rağmen, 'yerimiz yok' dediler. Şehirde döndük dolaştık. Bir bakıma Edirne'ye gitmek görünüyordu. Fakat bir gece olsun Efendim'in memleketinde ve Hz. Edhem'in mübârek kabrinin olduğu bu binbir hâtıralı şehirde kalmadan nasıl geçilip gidilirdi?

Tekrar aynı otele müracaat edip, bol bahşiş verince, üç şâhâne odanın anahtarlarını elimize teslim ettiler. Hey benim cilvesi bol Allah'ım, ağlatmak da senden güldürmek de.

Sabahleyin erkenden kalktım. İşte Saat Kulesi… Efendim'den sık sık dinlediğimiz, çocukluk hâtıralarına karışmış Saat Kulesi karşımda. Az sonra Efendim'in büyükbabasının ismiyle anılan Hacı Hasan Bey Mahallesi'ne gideceğiz. Bir mahalleye ismini veren bu hânedân konağında, bazan gelen misâfirler

bir sene kalır da Bey'in ancak giderken haberi olurmuş… Hey gidi koca Rumeli, hey gidi beyler, paşalar, ağalar… Artık beti bereketi kalmamış bu şehirde sizin işiniz yok. Bizim ise hiç yok."[23]

"İşte Meriç… ve işte Müslüman kabristanı. Kimbilir bu topraklarda ne çok akraba ve taallukat yatmakta. Evet Hz. Edhem de burada.

Aydınlık, rûhânî, güzel çok güzel bir şehir olan Filibe, gözlerinden yaş eksik olmayan güzeller gibi mahzun. O mahzun, biz mahzun… birbirimizden zor kopup tekrar yollara düştük.[24]

Sâmiha Ayverdi 10 Eylül 1971 tarihinde Üsküp Rifâî Dergâhı'nı ziyaret ederek Şeyh Haydar Efendi'yle görüşür. Haydar Efendi İstanbul'a her gelişinde ağabeyi Ekrem Hakkı Ayverdi'yle görüşürmüş.

"Türbeye girdik. Sekiz on sandukanın arasında birkaç mum uyandırılmıştı. Üsküp'te yanan son İslâm çerağı… Bu insancıkların hayatlarıyla beraber o ışıklar da sönecek ve Müslüman îmânının bir alışkanlığı olan bu aydınlık da kaybolup gidecekti.[25]

Yazar Macaristan topraklarından geçerken Türk kültürünün temsili noktasında büyük anlam taşıyan, aynı zamanda Ayverdi ailesinin de atalarından olan Gülbaba'yı ziyaret eder.

Balkan coğrafyasında karşılaşılan her şehir veya yer ismi Sâmiha Ayverdi'nin hâfızasında yankı bularak onu tarihteki bir şahsa veya olaya götürmektedir:

"Gene, kaybettiğimiz bereketli topraklar üstündeyiz. Ağabeyim yanındakilere Avala tepesini gösteriyor. Fâtih Sultan Mehmed'in, Belgrad'ı sararken Havâle Kalesi yaptırmış olduğu yüksek tepe. Binlerce şehid ve gâzinin, bir hidâyet ve tevhid ışığı olan Îlâ-i Kelîmetullâh'ı götürmek şevkı ile göğüsleyip havâle etmiş olduğu aziz topraklar."[26]

Sâmiha Ayverdi

"Dört yüz küsur kilometreyi şiddetli bir yağmur altında geçerek Niş'e geldik. İnip kaleyi görebilirdim. Fakat Rumeli beni âdetâ hasta etti. Nasıl etmesin ki iliklerine kadar Türk olan koca Niş, eski sâhiplerinden ayrılalı yüz sene olmadan, beş yüz yıllık târihî damgası, yüzünden silinmiş. Bu milyonluk şehirde şimdi yalnız on bir Türk âilesi varmış. Balkan Harbi'nin muhâcir selini görmemiş olsaydım, düşman tarafından nâmerdce kovalanmanın ne demek olduğunu, belki gerçek mânâsı ile bilemezdim."

"Cisr-i Mustafa Paşa (Svilengrad), Harmanlı, Hasköy, Filibe, Pazarcık, Belova, Sofya…

Belova… Burada İlhan Ayverdi'nin anne annesinin iki çiftliği varmış. Dereli tepeli koca kasaba, altmış sene evvel baştan başa Türklerle meskûn iken, şimdi bu topraklarda, sinmiş, ezilmiş bir avuç Müslüman ya var ya yok."[27]

"Varazdin'de, Drava Nehri üstünden geçtik. Maribor ve nihayet hududdan çıkarak Graz…

Graz… gene Türk kanı içmiş topraklar…"[28]

Yazar bu ifadelerden sonra Fâzıl Ahmet Paşa'nın yaptırdığı köprünün yıkılması üzerine karşı kıyıdaki askerlere yardım ulaştırılamadığı için şehit edilmelerini üzüntüyle hatırlıyor.

Belgrad ise Balkanlar'daki çok önemli bir askerî üs olmasının yanında medeniyetimizin dikkat çekici bir temsilcisi olması yönüyle de Sâmiha Ayverdi'nin seyahatlerinde üstünde durulan bir şehirdir:

"Nihayet ikindi zamanı Belgrad'a geldik. Türk tarihinin Dârülcihâd diye yere göğe koymadığı, tuğlarını bağladığı, ordularını topladığı ulvî belde.

Evliyâ Çelebi, kaleden baktığı zaman dört yüz kubbe saydığını söyler. Biz ise bunlardan bir tanesini dahî göremedik. Parkın ortasında Mora Fâtihi Sadrazam Ali Paşa'nın türbesi var. ……

Hâlâ Belgrad kalesine Kala Meydan diyorlar. Tuna ile Sava'nın birleştiği nokta, bir göl gibi geniş…

Belgrad bir Türk şehri iken, Avrupa'nın büyük bir transit merkezi olan bu beldeye, kış bastırıp nehir donunca, ticaret gemileri gelmez olur ve halk da o zaman, ziyâfetler, eğlenceler ve helva sohbetleri ile vakit geçirirlermiş. Eğer bir ziyâfette yapılan tatlılar, on çeşitten noksan olursa, ev sâhibinin aynı hafta içinde yeni bir ziyâfet vermesi gerekirmiş."[29]

"Türk târihinde Belgrad'ın yeri nasıl müstesnâ olmasın ki, hemen hepsi zaferle biten seferlerin başlangıç noktası hep bu şehir idi. Onun için de, adı Dârülcihâd. Tuğların dikildiği, padişah otağlarının kurulduğu, vezirlerin, serdarların orduların başına geçtiği mevkî de gene bu şehir."[30]

Yazar, "iliklerine kadar Türk" olarak nitelendirdiği Niş şehrinin bu vasfını kaybedişini hüzünle naklet-mekte ve bir mukayese yapmaktadır:

"Dört yüz küsur kilometreyi şiddetli bir yağmur altında geçerek Niş'e geldik. İnip kaleyi görebilirdim. Fakat Rumeli beni âdetâ hasta etti. Nasıl etmesin ki iliklerine kadar Türk olan koca Niş, eski sâhiplerinden ayrılalı yüz sene olmadan, beş yüz yıllık târihî damgası, yüzünden silinmiş. Bu milyonluk şehirde şimdi yalnız on bir Türk âilesi varmış. Balkan Harbi'nin muhâcir selini görmemiş olsaydım, düşman tarafından nâmerdce kovalanmanın ne demek olduğunu, belki gerçek mânâsı ile bilemezdim."

Yazar, bu işaret ettiği hususlardan sonra İstanbul'da oldukça rahat bir hayat süren azınlıkları düşünüyor ve "Garb'ın Türkler'e barbar sıfatını yakıştırmalarının sebebi bir türlü anlaşılamıyor. Belki Haçlı dünyânın bize olan kîni, sadece Müslüman oluşumuzdan" diyor.[31]

Türk İzleri

Sâmiha Ayverdi, Balkan seyahatleri esnasında bu ülkelerdeki Türk kültürü ve Türkçe'nin izlerini de gözlemlemiş ve bazı tespitlerde bulunmuştur. Bunlar arasında dönemin Yugoslavya sınırları içinde kalan Bosna dikkat çekicidir:

"Yolumuza devam ederken, karşımıza kubbeli, çatılı ve ahşap minareli başka câmiler de çıktı. Yârabbi, bütün bu topraklara karış karış nasıl da damgamızı vurmuş ve sonunda çekilip gitmişiz!

Bunlardan bir tânesinin adı Defterdâriye…"[32]

Yer ve dükkân isimleri de bu bölgede dikkat çekici ölçüde Türkçe'dir:

"Yayçe'nin, kubbeli, güzel bir de câmii var. Esâsen bu mıntıkada İslâm nüfûsu kadar Müslüman rûhu da hâkim. Devamlı, bizden kalma isimler göze çarpıyor; Donya Vakuf, İskender Vakuf, Duhan; Tütüncü, Kava: Kahve, Akşamluk: Meyhâne, Berberin: Berber."[33]

Türkçe'nin yaşayan kişiler arasında bilinmeyişi ise yazarı üzüntüye sevk etmektedir:

"Belgrad'a dört yüz kilometreden fazla yolumuz vardı. Artık Yogoslavlar, Türkçe bilmiyorlar. Bir zamanlar Hindistan'dan Orta Avrupa'ya kadar Türkçe konuşarak seyahat etmek mümkün iken, şimdi şu yarım asır evvel kaybettiğimiz Rumeli'de hemen hemen dilimizi bilen kalmamış. Buna mukabil bir Boşnak'ın yazdığı kitaptan* öğrendiğimize göre, Sırpça'da dokuz bin Türkçe kelime mevcud imiş." [35]

Yazar çevredeki insanlardan duydukları bazı kelimeleri naklediyor: dukan, akşamluk, çeşme, döşek, ezan, evlad, kundura, merak, sabun, sadaka, şeftaliya, şişe, tahta, tepsiya, tuzla, ulema, yalıya, yaramaz, yastuk, yorgan, zabit, zeman, zeytin…vs.

Sâmiha Ayverdi'nin Balkanlar'daki gündelik hayata ilişkin tespitleri olduğunu da görüyoruz:

"Yalnız kelimelerimizle değil, örf âdet ve kültürümüzle de Balkanlar'a taht kurmuş, asırlarca orada yaşamışız. Biz oralardan ayrıldıktan sonra da tesirlerimiz devam etmiş bulunmaktadır. ….

Drina Köprüsü'nü şöyle bir gözden geçirdiğimiz zaman orada yaşayan halkın tıpkı Anadolu evlerindeki gibi ev döşediklerini, sedirlerde oturduklarını, tahta teknelerde hamur yuğurduklarını, kazanlarda çamaşır kaynattıklarını, gergef işlediklerini ve Türkler gibi giyindiklerini, büyüklerine itaatteki titizliklerinden, yolcunun arkasından su dökmeye varıncaya kadar bizim birçok âdetlerimizi benimseyip onlarla haşır neşir olduklarını ve içtimâî hayatlarının tabiî ve ayrılmaz gelenekleri hâline getirmiş bulunduklarını görüyoruz."[36]

Sâmiha Ayverdi dilin ötesinde insanları birbirine bağlayan daha güçlü bağların bulunduğuna da vurgu yapmaktadır:

"Yavaş yavaş Boşnakların ülkesine gelmiş bulunuyoruz. Ne ki, bu temiz dindaşlarımız arasında Türkçe konuşanı az. Amma dilimizin ve soyumuzun ayrı olmasından ne gam? Aynı dinin birleştirici potasında kaynamış bir kütleyiz…

Eskiden şu veya bu sebepten birbirlerine öfkelenenlerin, hakâret makamında: Allah'tan korkmaz, Türkçe bilmez Boşnak! yollu, birbirlerini tahkir için kullandıkları bir atasözleri varmış."[37]

Rejim ve Sosyal Hayat

Sâmiha Ayverdi farklı zamanlarda gittiği Balkan ülkelerinin yönetim biçimleri ve sosyal hayatlarına ilişkin olarak da dikkate değer tespitlerde bulunmuştur. Bu tespitler târihî ve sosyal psikolojiyi iyi bilen bir gözlemcinin tespitleri oldukları için, zaman içerisinde gelişen olayların yazarı haklı çıkardığı görülmüştür. Hatta, bu ülkelerdeki Komünist Partilerin hakimiyetindeki yönetimlerin yıkılacağı doğrultusundaki öngörüsü dikkate şâyandır.

Sâmiha Ayverdi'nin Bulgarların Osmanlı'ya başkaldırışları ve sonunda karşılaştıkları durumlar ile ilgili değerlendirmesi şöyledir:

"Muhakkak ki Balkanlar'ı kaybederken, Türk soyuna revâ görülen en vahşî, en zâlim işkence, Bulgarlar tarafından yapılmıştır…

Fakat bu nasyonalist emeller, az zamanda, Türk hâkimiyetine hasret çektirecek bir dev patronun siyâsî iştihâsı karşısında eriyip gitti. Evet, Türk efendiler de gitti. Gitti amma, zâlim, doymak bilmez Rus efendiler, o beş asır Balkanlar'ı elinde tutan Türk idâresini hasretle aratacak bir gaddar müstemlekecilik ile, istîlâ ettiği bütün ülkelerde yaptığı gibi, gelip bu milletin de siyâsî, içtimâî, iktisâdî ve mâlî kaynaklarının başına çöktü…..

Her kavmin istiklâlini araması, hürmete değer bir millî arzudur. Ancak Bulgarlar'ın bu istiklâl uğruna Türkler'e revâ gördükleri, zulüm ve vahşet, işte o, affedilecek iş değildir. Nitekim Allah da affetmedi ve onları, Moskof gibi bir gaddar efendiye köle eyledi."[38]

Yazarın Bulgaristan'da yaşayan insanların o dönemdeki sosyal hayatlarına ilişkin tespitleri ise şöyledir:

"Bulgaristan baskı ve sefâlet içinde. Hiçbir evin penceresinde perde yok. Hep gazete kâğıdı gerilmiş… Aç, çıplak ve gamlı, asık yüzlü, neşesiz bir kalabalık…

Komünist dünyâda her şey eksik. Fakat hiç olmayan: Hürriyet."[39]

Sâmiha Ayverdi'nin Macaristan'ın başşehrindeki insanların ruh hallerine ilişkin tespitleri de benzer ülke insanlarından farklı değildir:

"Budapeşte sanki tam bir Rus şehri. Halk âdatâ sefil ve bütün çehreler gamlı. Sanâyi merkezlerinin hepsinin üstünde Kızıl Yıldız var……

Tuna üstündeki adaya gittik. Pazar olduğu için kalabalıktı; fakat halk, hep hüzünden maske takmış gibi."[40]

"Târih için yarım asır ne ifâde eder? Moskof'un insan tabiatına çelme takıp dirsek vuran rejimi de, elbette bir gün sona erecek. Zîra her ne kadar zincire vurulsa da insan idrâkinin şahlanacağı gün olması mukadder."[41]

Yazarın Yugoslavya'daki turistik tesisler hakkındaki düşünceleri ise şöyledir:

"Fakat görünüşleri muhteşem bu tesisler, şahıs malı olmamanın mukadder neticesini göstermekte. Öyle ki, bütün idâreciler memur. İçinde çalıştıkları tesisler devlet malı. Rekâbet yok, şahsî mala gösterilen dikkat ve ihtimam ise sıfır."[42]

Yugoslavya'nın Slovanki kasabasında Jug isimli otelden bahsedilirken şu tespitlerde bulunuyor:

"Özenile bezenile, lüks bir motel olarak yapılmış. Henüz pek de yeni. Fakat komünist rejim, onu da, diğerleri gibi, vaktinden evvel yıpratmış. Zîra içindeki bütün personel memur. Bu yüzden de ihmal, neme lâzımcılık, tahtanın içinden zuhur eden kurt gibi, her tarafı kemirmeğe başlamış. Meselâ perdeler işlemiyor, rezervuarlar devamlı su kaybediyor, soğuğa karşı yapılmış çift pencerelerin arasına yağmur suları dolmuş ve boyaları berbâd etmiş; ama kimsenin aldırdığı yok… daha neler ve neler… Çünkü şahsî mülkiyet yok, malın sâhibi devlet…

Acı olan, devletten de halk memnun değil. Hele Bulgaristan, buradan daha da katı bir esâret çemberi ile halkı boğuyor."[43]

Yazar dönüşte de aynı otelde kaldıklarını, değişen bir şey olmadığını belirterek sisteme yönelik eleştirisini şöyle yapıyor:

"Tesâdüfen gene aynı odayı verdiler. Yirmi beş gün evvel kopuk olarak duran perde, hâlâ tâmir edilmemişti…

Bu memleketlerde her varlığın sâhibi devlet. Onun için de her şey sâhipsiz.

Şu halde hata, devleti kendine değil, kendini devlete adayacak vicdan ve îman sâhibi insan tipi yetiştirmekten âciz olan bu idâre tarzında…

Beşeriyetin üstüne bir zifirî karanlık gibi çökmüş olan bu sömürge imparatorluğunun dağılıp parçalanmasının yaklaşmış bulunduğunu, gün-be-gün artan çatırtısı haber vermektedir. Ne çâre ki, menfaatçilerle, gâfil ve aldatılmışlar, henüz bu gerçeği görememekteler."[44]

Yazar, bir sonraki seyahatinde Yugoslavya'nın daha farklı bir uygulama içerisinde olduğuna vurgu yaparak objektif bir yaklaşım sergilemektedir:

"Bugün Yugoslavya, bir dereceye kadar komünistlikten sağa meyletmiş bulunduğundan, az da olsa, bir ferdî ve içtimâî ferahlama hissediliyor."[45]

"Beş sene evvel tek benzin istasyonu olan 400 kilometrelik bir yolda, şimdi sayılamayacak kadar çok benzinci ve motel mevcud. Lokantada hizmet eden kız ve erkek garsonlar, Yugoslav köylüsü kıyâfetindeler. Ciddî, işgüzar ve sabırlı. Fakat bu turistik politika ile geçen sene 21 milyon seyyahı ayağına getiren Yugoslavya, asırlarca patronajı altında kaldığı Türkler'i taklid yollu özentilere teşebbüs etmiyor… Biz ise turist celbetmek perdesi altında, Türk vatanında bir katolik müstemlekesi kurmak üzereyiz."[46]

Yazar bu mukayeseden sonra, Sırp milliyetçiliğinin gündemde tutulduğuna da dikkatleri çekmektedir:

"Yemek yediğimiz salonda renkli bir portre var. Garsona kim olduğunu sordum. Sırp kralı Kara Yorgi dedi. Bugün Yugoslavya Komünist rejimle idâre edilmekte olduğu halde, iktidar mensupları, Sırp milliyetçiliğine hizmet eden bir kralın resmini koymaktan telâşa düşmüyor ve çekinmiyorlar. İbret alınacak bir manzara. Hele bizim için."[47]

Sâmiha Ayverdi, gelişmiş Avrupa ülkeleriyle Yugoslavya ve benzeri ülkeleri karşılaştırarak aradaki farkları ve bunların sebeplerini şöyle değerlendirmektedir:

"Bir buçuk aydır Avrupa'nın dört büyük devletinin en belli başlı şehirlerini gezdik. Kalkınma ve refah seviyesi elbette ki hepsinde de Yugoslavya'dakinden çok ileri. Oralarda insan birinci planda, zîra aslolan, ferd. Doğrusu da bu. Devlet ise onun hizmetkârı. Halkı ezme ve hiçe sayma bahâsına elde edilen siyâsî ve iktisâdî güce bir medeniyet zaferi değil, taşdevri geriliğinin ve iptidâîliğinin hortlayışından başka bir şey denemez."[48]

Dönüş

Avrupa ülkelerinde gümrükten geçerken neredeyse pasaport bile sorulmadığını kaydeden Sâmiha Ayverdi, Yunan gümrüğüne geldiklerinde karşılaştıkları muameleyi şöyle anlatıyor:

"Yunan gümrüğü, arabada Türk bayrağını görünce, bizi akıl almaz bir aramaya tâbi tuttu…

Gene Türklerden istirdâd edilmiş topraklar ve yer yer siyah ferâceli âbânî sarıklı Türk erkek ve kadınları…

Bir ara, Özcan'a rica ederek arabayı durdurdum ve inerek, bu vahşî efendilerin elinde kalmış mazlum insanlarla konuştum."[49]

İtalya'dan Yugoslavya hududuna geldiklerinde ise gümrükte diğer arabalar geçtiği halde aracı durduruyorlar ve uzun uzun arama yapıyorlar. Bir önceki yıl Yunan gümrüğünde daha fazla bekletildikleri ve eşyaların kaldırımlara serilerek iki saat meşgul edildikleri ifade ediliyor. Bütün bu muameleler şöyle bir sebebe dayandırılıyor:

"Kabahatimiz, her hangi kaçak eşya bulundurmak ihtimâli değil, Müslüman Türk olmamızda."[50]

Sâmiha Ayverdi, gümrüklerde yapılan rencide edici muamelelerin sona ermesi ve genel olarak Balkanlar'daki Türk varlığının huzuru ve güvenliği için çıkış yolunu şöyle işaret etmektedir:

"Zâten, beni şiddetle rahatsız eden Balkanlar, bu yeni ve küstah efendilerin çirkin muâmeleleri ile büsbütün tatsızlaştırmıştı. Çâre: Kuvvetlenmek. Devletler Hukuku kitabını okuyup ezberlemekten ne fayda? Hakdan adâletten, tatlı tatlı söz eden sahifelerin sonu: Hüküm, gālibindir, diye bittikten sonra?"[51]

"Viyana önlerinde ordularımız bozuldu. Tanzîmat'la da hızlanan, fikir ve îman askerlerimizin hezîmeti ise hâlâ durmadı."[52]

Sâmiha Ayverdi, Balkan ülkelerinde yaptığı seyahatler süresince yaşadığı fikrî ıstıraplara rağmen, başkalarına karşı bir düşmanlık hissine kapılmadan çareyi şöyle göstermektedir:

"Düşmanı dışarıda aramak abes. Kendi kendimizin düşmanı olmaktan bir kurtulsak, bir çok mes'elemiz çözülüp düzelecek."[53]

Dipnotlar

* Yrd. Doç. Dr. Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü- MANİSA

1 Sâmiha Ayverdi, **Yeryüzünde Birkaç Adım**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1984
2 Özcan Ergiydiren, **Hayali Cihan Değer-Sâmiha Ayverdi ile Hâtıralar**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2009, s. 339; Ayrıca bkz.: Sâmiha Ayverdi, **Yeryüzünde Birkaç Adım**, İkinci Baskı, İstanbul 2001, s. 1.
3 Yılmaz Öztuna, "Küplüce'deki Köşk", **Tercüman**, 12.3.1989; Ayrıca bkz.: Aysel Yüksel-Zeynep Uluant, **Sâmiha Ayverdi**, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 2005, s.108.
4 Ergun Göze, "Köşebaşı" **Tercüman**; Ayrıca bkz.: Aysel Yüksel-Zeynep Uluant, **Sâmiha Ayverdi**, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 2005, s. 68.
5 İlhan Murad Bardakçı, "Sâmiha Ayverdi: İhlasla Çarşaflanmış Son Yolcu", **Zaman**, 30.3.1993; Ayrıca bkz.: Aysel Yüksel-Zeynep Uluant, **Sâmiha Ayverdi**, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 2005, s. 274.
6 Sâmiha Ayverdi, **Yeryüzünde Birkaç Adım**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 7.
7 A.g.e., s. 232.
8 A.g.e., s. 99.
9 A.g.e., s. 153.
10 A.g.e., s. 201.
11 A.g.e., s. 82.
12 A.g.e., s. 196.
13 A.g.e., s. 197.
14 A.g.e., s. 99.
15 Sâmiha Ayverdi, **Hâtıralarla Başbaşa**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1977, s. 254.
16 A.g.e., s. 93.
17 Sâmiha Ayverdi, **Ah Tuna Vah Tuna**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2004, s. 13.
18 Sâmiha Ayverdi, **Yeryüzünde Birkaç Adım**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1984, s.80.
19 A.g.e., s. 166.
20 A.g.e., s. 151.
21 A.g.e., s. 103.
22 A.g.e., s. 98.
23 A.g.e., s. 91-92.
24 A.g.e., s. 94.
25 A.g.e., s. 155.
26 A.g.e., s. 168.
27 A.g.e., s. 167.
28 A.g.e., s. 170.
29 A.g.e., s. 88.
30 A.g.e., s. 89.
31 A.g.e., s. 91.
32 A.g.e., s. 193.
33 A.g.e., s. 194.
34 Abdullah Skaljıc, **Turcızm V Sreskohrvatskom Jeziku**, Sarajevo, 1966.
35 A.g.e., s.84-85.
36 A.g.e., s. 85-86.
37 A.g.e., s. 191.
38 A.g.e., s. 92-93.
39 A.g.e., s. 94.
40 A.g.e., s. 102.
41 A.g.e., s. 167.
42 A.g.e., s. 148.
43 A.g.e., s. 169-170.
44 A.g.e., s. 187-188.
45 A.g.e., s. 189.
46 A.g.e., s. 90.
47 A.g.e., s. 90-91.
48 A.g.e., s. 83.
49 A.g.e., s. 158.
50 A.g.e., s. 186.
51 A.g.e., s. 187.
52 A.g.e., s. 104.
53 A.g.e., s. 106.

Âşık Veysel'in Hikmetli Bir Şiiri Üzerine

II. Bölüm

» Dr. Savaş Ş. BARKÇİN*

Geçen yazımızda merhum Âşık Veysel'in şiirini şerhe başlamıştık. Söz çok, yer dar geldi. Bu yazımızda müsaadenizle kaldığımız yerden devam edelim.

Akıl bezirgândır, gezer getirir
Muvâzene onu tartar, oturur.
Zihin çeker, ambarına götürür
Fikir onda hükmü câri bey idi.

Bu dörtlükteki kavramlara bakalım: Akıl, muvâzene, zihin ve fikir. Şu sıralama bile akıl ve fikir arasındaki ilişkiyi mükemmel bir şekilde özetliyor.

Veysel her bir kavramı bir mısra ile açıklıyor. Akıl bezirgâna benzetiliyor. Niçin? Çünkü bezirgân, "bâzârgân" kelimesinden gelir. Pazarcı anlamındadır. Bu yüzden akıl gerçekten de bir pazarcı gibi sürekli hareket hâlindedir. Almak, kavramak, anlamak için her şeye, her olguya, varlığa, düşünceye odaklanır, evirir-çevirir. Fakat aklın bakındığı ve ilgilendiği şeyleri seçmesinde muvâzene, yani denge veya tartı, terazi rol oynar. Çünkü akıllı kişide belli bir inceleme ve araştırma dengesi olmalıdır. Her gördüğünü alıp götüren bir akıl değildir bu. Seçen bir akıldır. Onun için muvâzene burada muhakemeye denk gelir.

Akıl kavrar, muvâzene inceler, tartar, ölçerbiçer... Peki, zihin ne yapar? O da kavranan, ele gelen ve ne olduğu ölçülen nesneyi ve imgeyi alır depolar. Bu yüzden zihin bir ambardır, bir işleme yeri değildir.

Zihindeki malzemeden mâmül üreten, oradaki birikenleri işleyen ise hepsinin üstâdı olan, hakimi olan fikirdir. Aklın fikirle ilişkisi de böyle dolaylı olarak kurulur. Akıl pazara gider, görür, beğenir. Muhakeme alınacak olanları ayırır. Zihin o seçilenleri alır, ambara koyar. Fikir de o depolanan malzemeleri işler... Güzel bir yemek yapar, insanın istifâdesine sunar.

Baktım ki gayrete, durmaz çalışır
Tamah onu görür güler, yılışır.
Kanaatla tamah durmaz, sürtüşür
Tamah bilmem kimden almış öğüdü.

Şimdi ahlâk bahsine geçiyoruz. Veysel bu ve takip eden dörtlüklerde çok güzel bir ahlâk tefsirine girişiyor.

Bu dörtlükte belirtilen üç kavram da çok önemli: Gayret, tamah, kanaat... Üçü de niyet ve hareket ile, dolayısıyla ahlâk ile ilgili...

Ahlâk, niyet ve hareket üzerine olan bir alandır. Aslında hayırlı işlerin ortaya çıkması için üç şeyin yan yana olması gerekir: İyi niyet, iyi kabiliyet, iyi gayret... Bunlardan birisi eksik olursa olmaz. Meselâ iyi niyetli birisinin kabiliyeti de bir işi yapmaya elverişli olsa, ama gayreti olmasa o kişi o işi hak-

kiyle yapamaz. Yine, iyi niyetli birisinin gayreti de olsa ama kabiliyeti olmasa o iş eksik kalır. Fakat bu üç unsurun, yani niyet, kabiliyet ve gayretin esası niyettir. Niyet iyi olmadıkça kabiliyetin ve gayretin çok olması bir işi meydana getirir, ama hayırlı bir iş olamaz...

Veysel, niyet hayır olmadığı zaman şerre yol açan kötülükleri sayıyor. Bunlar nûrânî akılca, yani akl-ı küll ile kontrol edilmeyen aklın, yani nefsânî aklın yol açtığı kötülükler...

Sonra göreceğiz ki fikir, aklın emrettiği eylemleri iyiye doğru çekiyor, düzeltiyor. Yani nefsânî akla kalsa gayret, kanaat, cömertlik gerçek olmaz. Onların yerine tamah, cimrilik, yalan hüküm sürer. Bu kötü işleri yapan ve bu kötü vasıfları taşıyan kişiler de akıllıdır. Ama müstakîm bir fikirleri yoktur. Bencillik akılsızca bir davranış değildir, akıllı bir davranıştır. Ama hayırlı değildir.

"Gayret", Arapça kökeninde "Haysiyetine dokunma, kıskançlık yüzünden hırslanma." anlamına gelir. "Gayrete gelmek" fiili de buradan geliyor. Yani kişinin, bir şeye kızarak, dayanamayıp, hırslanıp harekete geçmesi... Elbette dilimizde "gayret" daha çok olumlu anlamında kullanılır.

Gayret, aklın ve fikrin eseridir. Çünkü soyut düşünceleri somut ve görünür eylemlere çeviren gayrettir. Tamah ise gayretten memnun değildir. Niçin? Çünkü hâlis niyetle çalışmak yerine, çalışmadan elde etmek ister.

Tamah, aslında Arapça "tama'" kelimesinin dilimizdeki söyleniş tarzıdır. Isfahânî'ye göre "Nefsin bir şeye olan şiddetli arzusundan dolayı ona meyletmesi."dir.[1]

Tamahın zıddı kanaattır. İşte Veysel bunun için kanaat ile tamahın sürekli çatıştığını söyler.

Kanaat, "İhtiyaç duyulan şeylerin en azına râzı olmak." demektir.[2] Yani kanaat; gayret ile elde edilenle yetinmek, kolunun uzanamadığı şeyi istememektir. Hak ettiğiyle yetinmektir. Tamah ise başkasının olana göz dikmek, yani hak etmediğini istemektir.

Demek ki tamah Hak'tan uzaktır. Hak'tan gafletten, O'nu unutmaktan doğar. Kanaat ise Hak'tan gelir. Mevlâmıza îman edenler her şeyi O'ndan bilen kanaat ederler. O'nu unutanlar ise tamah ederler. Bunun için hayatlarını, varlıklarını hebâ ederler.

Mevlânâ Hazretleri bunu şöyle beyan buyurur: "*Âgâhlık (Allah ile beraber olmak, uyanıklık) güneş, hırs ü tamah buz misâlidir.*" (Mesnevî, 1. Cild)

Aşık Veysel Konya'da

> Ahlâk, niyet ve hareket üzerine olan bir alandır. Aslında hayırlı işlerin ortaya çıkması için üç şeyin yan yana olması gerekir: İyi niyet, iyi kabiliyet, iyi gayret... Bunlardan birisi eksik olursa olmaz. Meselâ iyi niyetli birisinin kabiliyeti de bir işi yapmaya elverişli olsa, ama gayreti olmasa o kişi o işi hakkiyle yapamaz. Yine, iyi niyetli birisinin gayreti de olsa ama kabiliyeti olmasa o iş eksik kalır. Fakat bu üç unsurun, yani niyet, kabiliyet ve gayretin esası niyettir. Niyet iyi olmadıkça kabiliyetin ve gayretin çok olması bir işi meydana getirir, ama hayırlı bir iş olamaz...

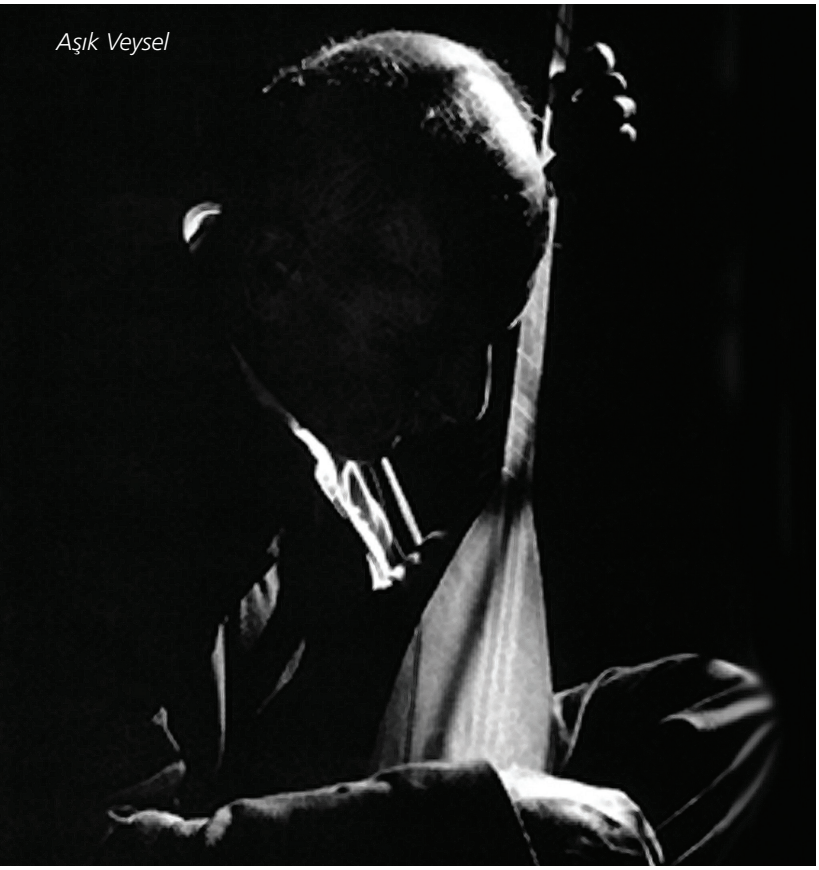
Aşık Veysel

Allah'ı hatırlayan birisinin, yani gaflet uykusundan uyanan bir kişinin tamah ve hırs sahibi olması mümkün değildir.

Yine O Anlam Yıldızı (K.S.) şöyle söyler: "*Eğer gözünün, kulağının ve aklının saf ve tortusuz olmasını istersen, gözünü kapayan ve aklını örten tamah perdelerini yırt.*" (Mesnevî, 2. Cild)

Peki, "Tamah kimden öğüt almıştır?" Yani "Tamahı doğuran şey nedir?" Tamah da elbette aklın eseridir. Fakat tamah nefsânî, yani "ben" deyip "o" demeyen aklın eseridir. Kanaat ise "o" deyip "ben" demeyen nûrânî aklın eseridir. Bunlar aynı akıl madeninden çıksa da nûrânî akıl demir cevheri, nefsânî akıl ise curuf gibidir. Demir cevheri her zaman curufun içinde bulunur. Fakat cevher ayrı, curuf ayrıdır. Curufundan ayrılmayan demir cevheri kuvvetli, faydalı ve kıymetli bir sonuç vermez.

Kanaat ve tamah da istek ile ilgilidir. Kanaatkâr kişi, isteğini Hakk'a vurarak emelinin sınırını çizer. Bu yüzden başkalarını araç olarak görüp, onları yıkmaz. Tamahkâr kişi ise, sonsuz emelleri için ne gayretini sarf eder, ne de lâyık olduğu, kesbettiği, hakettiği sınırı tanır. O yüzden kendini de, diğerlerini de yıkar. İsteklerine herkesi kurban eder. Yıkıcıdır, kıyıcıdır.

Evet, tamah aklı karartan, onu devreden çıkaran bir kötülüktür. Mevlânâ Hazretleri tamahın esir edici yönün şöyle anlatır: "*Tamahkâr olan kimse tutuk sözlü olur, serbestçe konuşamaz. Tamahı olan kişinin gönül gözü, yani basar-ı basîreti nasıl parlar? Onun gözü önünde mansıb, mevki ve altın hayâli gözde çıkmış kıl gibi olur, hakîkati göstermez.*" (Mesnevî, 2. Cild) Yine Mevlânâ Hazretleri buyurur: "*Düştüğümüz bütün eziyet, uğradığımız dert, ham tamahtan ileri gelir. Nefsin sınayışından, dileğin bizi zorlamasından doğar.*" (Rubâiyyât)

Atâullah İskenderî Hazretleri'nin bir hikmetini burada zikretmek gerekir: "*Ümidini kestiğin şeyden hürsün. Tamah ettiğin şeyin ise kölesisin.*"[3]

İşte bu yüzden özgürlük getiren kanaat ile köleleştiren tamah sürekli bir çekişme, mücadele içindedir.

Kişinin o halde isteklerini eleyecek, doğrultacak ahlâkî bir vasfa ihtiyacı vardır. Bakalım o vasıf ne imiş:

Sehâvet tamaha vurunca yıktı
Hırs meydana bir velvele bıraktı.
Sabır hırsın duluğuna bir çaktı
Kin ve kibir ele aldı, ağıdı.

Sehâvet cömertlik demektir. Resûlullah Efendimiz buyurdular ki: "*Sehâvet sahibi Allah'a yakındır, insanlara yakındır, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzaktır, insanlardan uzaktır, cennetten uzaktır, cehenneme yakındır. Allah cahil sehâvet sahibini, cimri ibadet düşkününden daha çok sever.*" (Tirmizî)

Mevlânâ Hazretleri de bu bâbda şöyle der: "*Para vermek cömert olana lâyıktır. Âşıkın sehâveti ise can vermektir. Allah yolunda ekmek verirsen sana ekmek, can verecek olursan sana can verirler.*" (Mesnevî, 1. Cild)

Veysel'e göre tamahın düşmanı cömertliktir. Neden? Çünkü vermeyen aldığını da takdir edemez, kıymetlendiremez. Cömertliği besleyen tevâzûdur, hak duygusudur, merhamettir. Cömertlik vermek ile ilgilidir, neyi ne kadar ve nereye verdiği ile ilgili değildir.

Biz cömertliği ve tamahı genellikle para ile ilgili sayarız. O yüzden sadakayı sadece servet sahiplerinin vereceğini zannederiz. Halbuki kişinin sahip olduğu her değer cömertliğin, dolayısı ile tamahın konusudur. Bizde olan her şey servettir ve dağıtıl-

maya lâyıktır. Sevgi, ilgi, bilgi, ihtimam, tebessüm, erdem, gözyaşı, dua, fikir, acıma, affetme, daha niceleri hep servettir ve başkalarına bağışlanmalıdır. Kişi para bakımından, maddî varlık anlamında zengin olabilir ama cömert olmayabilir. Genellikle de öyledir.

Cömertlik müminin ayırt edici vasfıdır. Çünkü Hazret-i Ahmed Efendimiz şöyle buyurur: "*Sadaka kişinin Müslüman olduğuna bir delildir.*" (Müslim) Allah'ın en nefret ettiği özellik cimriliktir.

Cömertler mutlaka kanaat ehlidir. Kanaatkâr insanlar ekmeklerini ikiye böler ve yarısını muhtaca verirler. Ama mal-mülk, şöhret ve kudrete tâlip olan insanlar durmadan biriktirirler, dağıtmayı, vermeyi düşünmezler. Büyük zâtların ve âriflerin hepsi aynı zamanda cömert insanlardır... Maddî varlıklarından sadaka verirler, cömertlik gösterirler. Hatta kimisi maddî zenginliğini fakirlere sadaka vererek, kendileri fakir konumuna düşmüştür. Hazret-i Ebûbekir Efendimizin şânı böyledir. Kimisi ise maddî varlıkları yok iken, yani yoksul iken de infak etmişler... Hazret-i Ömer ve Hazret-i Ali Efendimiz de böyledir.

Mevlânâ Hazretleri şöyle buyurur: "*Eğer cömertlik dolayısıyla elinde mal kalmayacak olursa, Allah'ın ihsan ve keremi seni nasıl pâyimal eder ve horlanmış bir halde bırakır? Ekin eken kimsenin sonunda ambarı boşalır ama tarlası iyileşir. Bir tohumu ambarda saklayıp stok edenin ise buğdayını hâdisât bitleriyle fareler yer.*" (Mesnevî, 1. Cild)

Büyükleri büyük yapan, aslında maddî olmayan varlıklarını da Allah için vakfetmeleri ve tasadduk etmeleridir. Tebessümleri, sözleri, muhabbetleri, dostlukları, yardımları insanların yoluna serilmiştir. Bunları taleb edeni asla geri çevirmezler. Yüce Mevlâmızın ahlâkıyla ahlâklananlar elbette onun şu emrini de can kulağıyla işitip, tutarlar: "*Ve sakın bir şey isteyeni azarlama.*" (Duhâ Sûresi, 11)

Tamahı besleyen hırstır. Hırs olmadıkça kişi tamah etmez, hakkı olmayanı istemez, onun için etrafını, kendini, adaleti yıkmaz.

Hırs, "Aşırı biçimde arzu etmek ve aşırı biçimde istemek."tir.[4] Yani sınırsız, tutarsız istek demektir. Böyle insana "muhteris" denir. Hırs içinde olan sonunda hüsrâna uğrar... Çünkü ölçüyü, muvâzeneyi, kanaatı, cömertliği unutur. Muhteris kişi diğerini düşünmez, kendini düşünür... Bu sebepten fazîlet olan vasıfları geriye düşer. Zaaf olan bencillik, cimrilik, hasislik gibi yönleri öne çıkar.

> "Veysel'e göre tamahın düşmanı cömertliktir. Neden? Çünkü vermeyen aldığını da takdir edemez, kıymetlendiremez. Cömertliği besleyen tevâzûdur, hak duygusudur, merhamettir. Cömertlik vermek ile ilgilidir, neyi ne kadar ve nereye verdiği ile ilgili değildir."

İlginçtir... Arapça'da hırslı anlamındaki "hâris" kelimesi, "yağmuru ile yeri âdeta soyan bulut" ve "cildin soyulmasına yol açan bir çeşit yara" mânâsına da gelir.[5] Demek ki, hırs kişiyi insanlığından, kişiliğinden, özünden soyuyor. Cilt, kişiyi dış tehlikelerden ve hastalıklardan koruyan bir zırhtır. Aynı zamanda hava almamızı sağlar. Cilt soyulur, yara olursa orası tehlikelere mâruz kalır. O halde hırs da can kılıfını öyle soyuyor, kişiyi nefsin bütün zararlarına açık hâle getiriyor.

Hırsın düşmanını Veysel hemen söylüyor: Sabır. Burada Veysel'in irfânı ile neredeyse Asr Sûresi'ni şerh ettiğini görüyoruz: "*Asra yemin olsun. Mutlaka insan hüsran içindedir. Yalnızca îman edenler ve birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnâ...*"

Yani ebedî hüsrâna uğramamak için üç yol var: Îmân, gerçek ve sabır. Bu üç yolun zıdlarına bakarsak, bu sûrede üç hüsran unsuru da zımnen sayılmış oluyor: Küfür, yalan ve tamah...

Bu olumlu ve olumsuz vasıflar birbirlerinden ayrı şeyler değildir. Îmanı olan kişi, zaten bir ism-i şerîfi de "Hakk" yani "Gerçek" olan Cenâbıhakk'a teslim olmuş kişi demektir. Gerçeğe bağlananlar da sabrederler...

Peki, Gerçek olan Allah'a bağlanan kişi ne için, neye karşı sabreder? Dünya sıkıntıları, dilediğinin olmaması, istediği anda olmaması, çile, başkalarından gelenlere karşı elbette... Kişinin sabrı yokluk ve yoksunluğa karşı değil midir?

"Sabır", Arapça kökenine bakarsak, "Nefsi akıl ve şer'in gerektirdiği hususlara karşı hapsetmek, tutmak." tır.[6] Sabır kendini koyuvermek değil dirençtir, zaaf değil sağlamlıktır. Nitekim dilimizde "sabır taşı" diye ırmağın üzerinden aka aka yamyassı, parlak ve sağlam hâle getirdiği taşa denir. O taş sabır taşıdır, çünkü akıntıya karşı koymakta, parçalanmamakta, sürüklenmemektedir.

Sabır, aynı zamanda Mevlâmızın da bir vasfıdır. Çünkü Rabbimizin isimlerinden birisi "çok sabırlı, ceza vermekte acele etmeyen, çok sabreden" anlamında ***es-Sabûr***'dur. Bizim dilimize de bir zikir olarak geçmiştir, farkına varmasak ta: "Yâ sabır" çektiğimizde aslında "Yâ Sabûr" demek isteriz.

Ebû Mûsâ (Radıyallâhu anh) anlatıyor: "***Resûlullah (Aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: İşittiği şeyin verdiği ezâya Azîz ve Celîl olan Allah'tan daha sabırlı kimse yoktur. Çünkü O'na şirk koşulur, evlâdlar nisbet edilir. O, yine de onlara âfiyet ve rızık vermeye devam eder.***"

Allah'ın müminlerin vasıflarını sayarken ve kurtulanları müjdelerken sabredenleri zikretmesinin bizce bir hikmeti budur. Sabır, dünya hayatında îmanın en büyük yardımcısı ve semeresidir.

İbni Kayyım el-Cevziyye, "***Sabredenler ve Şükredenler***" adlı eserinde şöyle der: ***"Allah Teâlâ sabrı, tökezlemeyen bir at, körlenmeyen bir kılıç, bozguna uğramayan bir ordu, yıkılamayan, hatta gedik bile açılamayan muhkem bir kale kılmıştır. Sabır ile nusret (zafere ulaşma) iki kardeştir, bunlar bir anadan süt emmiş ve hiçbir zaman birbirinden ayrılmayacaklarına dair yemin etmişlerdir. Zafere ulaşmak, sabırdan sonra gelir. Ferahlık ve sevinç üzüntüden sonra gelir. Kolaylık da zorluk ve sıkıntıdan sonra gelir."***

Bu sözleri Peygamberimizin "N***usret (yardım) sabır iledir.***" hadîsinin bir şerhi olarak görmek lâzım. Meşhur bir hadis de şöyle nitekim: "***Men sabera zafera.***", yani "***Sabreden kazandı.***"

Hazret-i Ahmed-i Muhtar Efendimizin (S.A.V.) sabrı açıklayan şerefli sözü şöyledir: ***"En üstün ibadet sıkıntıya sabretmektir."*** (Tirmizî) Çünkü sabır başlıbaşına bir ibadettir ve aslında bütün ibadetler sabır şemsiyesi altındadır. Kişi, nefsinin aldatmalarına, vesveselerine sabrederek abdestini alır, namazını kılar. Nefsinin "Niye veriyorsun, sen kazandın." dediğin mallardan zekât ve sadakayı bu vesveselere karşı sabrederek verir. Hac zaten başlıbaşına iklime, coğrafyaya, kalabalığa karşı sabretme ibadetidir.

Sabır tek çeşit değildir, Efendimiz aleyhissalâtu vesselâmın buyruğuna göre üç türlüdür: "***Sabır üçtür: Musîbetlere karşı sabır, tâatte (kullukta) sabır, günah işlememekte sabır.***"

Yine buyurur: "***Sabırla îman arasındaki ilgi, bedenle baş arasındaki ilgi gibidir.***"

Evet, sabır sıkıntıya karşı gösterilir. Sabır, bu açıdan haksızlığa karşı da gösterilir. En büyük sıkıntı yalan ile, haksızlık ile, zulüm ile karşı karşıya kalmaktır. Onun için Asr Sûresi'nde önce "hakkı tavsiye edenler", daha sonra da "sabrı tavsiye edenler" zikrediliyor. Çünkü dünyada kuvvetli olanların yalanlarına ve fesadına karşı inanan, sabrıyla ve o sabrın yaslandığı ümit ve o sabrın yeşerttiği gayret ile cevap verir. Sabır atâlet ile değil, gayret ile olur. Sabır yiğitliktir, meydan okumaktır, meydana çıkmaktır, ondan kaçmak değil... Nitekim sabrın bir anlamı da savaşta kahramanlık göstermektir.[7]

> Kibir veya tekebbür "büyüklük" demek değildir. "Büyüklük taslamak"tır. Zîra hiç kimse Allah kadar büyük olamayacağı için, kendine üstünlük yakıştırmak en başta Hakk'a bühtandır, haksızlıktır, zulümdür. Çünkü üstünlük vehmedilen vasıfları da yaratan O'dur.
>
> Kibir, dolayısıyla benliğin eseridir. Benlik de tamahı ve kini besler. İşte bu yüzden bu kavgada kibir ve kin, tamahın yanında yer alırlar...

Ancak inanan, gerçeği bilen ve ona bağlanan ve sabreden kanaat sahibi olabilir. Bunun dışında insanı kanaate sahip kılacak başka bir vasıf yoktur.

Bir hadîs-i şerîf şöyledir: ***"Mü'minin silahı sabır ve duâdır."*** (Deylemî). Sabrın silah olarak zikredilmesi mânidârdır. Çünkü silah bir savunma ve saldırı aracıdır. Savunma da saldırmayla beraber olur. Kişi kendine saldıran birisine silahıyla karşı kor, bir mânâda diğerinin silahının etkisini kendi silahıyla bertaraf eder. Demek ki, dünyadaki haksızlık ve eziyetlerin saldırısını sabır ve sabrı veren Mevlâ'ya olan niyâz ile savuşturmalıyız. Mevlâ sabrımızı çoğaltsın, kendini zikredenlerden, yalnızca O'ndan yardım isteyenlerden eylesin...

Sabır en büyük imtihandır. Çünkü nefsimiz sıkıntı ve eziyetlere karşı mücadelede zorlanır. Bunun için Efendimiz, Allah'tan sabır isteyen birisine şöyle buyurdu: *"Allah'tan bela mı istiyorsun? Önce âfiyet iste."* (Tirmizî)

Kâfirin sabrı da, kanaati de yoktur. Çünkü kendisi ve kendi nefsi hâricinde bir tanrı, bir kuvvet, bir kudret tanımaz. Bu yüzden kendi dışındaki ve üstündekiler için ümit, sabır ve gayreti olamaz.

Bu üç kurtuluş yoluna, yani cömertlik, sabır ve kanaate karşılık ise üç sapkınlık yolu var: Küfür, yalan ve tamah...

Küfür, yok etmek değil, yok saymaktır. Arapça'da küfür "örtmek" demektir. Geceye "kâfir" denir, çünkü karanlığıyla her şeyi örter. Nitekim toprağın altına tohumu gizlemesi, gömmesinden dolayı Arapça'da çiftçiye de "kâfir" denir.[8]

Küfür; örtmek, gizlemek, görmezden gelmektir. İnkâr etmektir. Yoksa kimsenin Mevlâ'yı görmezden gelerek yok etmesi mümkün değildir. Asıl ve yegâne varlık elbette O'nundur.

Kâfir bu sebepten aslında Gerçeği gizleyen, örten, kendine karartan demektir. Bu yüzden de kendine ve varlığa karşı yalan söyleyen, yalanlayan ve yalanlanan demektir. "Küfrân" kelimesi de bu anlamda "nankörlük etmek",[9] yani verilene karşı şükür etmeyip, isyan etmektir.

Küfrânın sonu hüsrandır. Çünkü Veren'i ve verileni görmezden gelen, kendini tanrılaştıran, kendinden başka gerçek bilmeyen kişi elbette tamah eder. Kabının, istîdâdının, çalışmasının ötesinde karşılık bekler. Halbuki onlar için ecir, "cehennem ateşi"dir. Mevlâmız hemân hepimizi bu ebedî hüsrandan muhafaza eylesin...

Yaradan niçin "hüsran" kelimesini kullanıyor? Çünkü hüsran, "Kayıp, ziyan, sermayeyi kaybetmek." demektir. "Kıymeti bilmemek, onu kaybetmek, ona ihanet etmek." demektir. Allah insana bu en şerefli varlığı bahşettikten ve sonsuz nimetlerle donattıktan sonra, ona kendini bildirdikten sonra, ona bütün bu kazançları verdikten sonra küfür, yalan ve tamah ile dolan insan elbette başlıbaşına hüsran içindedir, zavallıdır... Kendisine verilen nimetleri çarçur eden, kendini harcayan bir bedbahttır, bir müflistir. Mevlâ bizleri hıfzeyleye...

Bir de şu mısrâya bakalım: "*Kin ve kibir ele aldı, ağıdı.*" Yani kin ve kibir, sabır hırsa dayak attıktan sonra onu teselli etmeye çalışırlar. Çünkü bunlar da küfrün, yalanın, tamahın dostudurlar...

Kin, bu anlamda sabrın zıddıdır. Affedeceğine ve eksiğini ikrâr edip tevbe edeceğine düşmanlık

Ünlü halk ozanı Âşık Veysel Şatıroğlu, Sivas'ın Sivrialan Köyü'deki hasta yatağında. (19 Ocak 1973)

beslemek hamlığın esasıdır. Çünkü eksiği sürekli başkasında aramak hamlığın alâmet-i fârikasıdır. Kendi eksiğinin aynısını kendine gösterene düşmanlık beslemek kemâlâtın tam tersidir. Her kusuru ve eksiği kendinden bilmek ise kemâlâttır.

Sabır insana bir tefekkür, bir tezekkür ve teşekkür kapısı açar... İnsana vakit verir. Varlığını gözden geçirme, edebini, yani varlığının Hak ile olan ilişkisini sorgulama fırsatı verir. Böyle bir nadasa giren tarla, bir mevsim sonra muhteşem mahsuller vermeye başlar...

O halde kibrin ne işi var sabır ile tamahın savaşında? Çünkü "ben" diyen bencil nefis mütekebbirdir. Kibir, kendini büyük görmek, ötekini küçük görmektir. Büyüklenmek, büyüklük taslamak demektir. Râgıb el-Isfahânî'nin dediği gibi: "*Tekebbürün en büyüğü, hakkı kabul etmemekten ve Allah'a karşı boyun eğip, bağlanmayı kendine yedirememekten kaynaklanır.*"[10]

Kibir veya tekebbür "büyüklük" demek değildir. "Büyüklük taslamak"tır. Zîra hiç kimse Allah kadar büyük olamayacağı için, kendine üstünlük yakıştırmak en başta Hakk'a bühtandır, haksızlıktır, zulümdür. Çünkü üstünlük vehmedilen vasıfları da yaratan O'dur.

Kibir, dolayısıyla benliğin eseridir. Benlik de tamahı ve kini besler. İşte bu yüzden bu kavgada kibir ve kin, tamahın yanında yer alırlar...

Veysel'in kurduğu bu irfan sahnesinde gerçek ile yalanın savaşı nasıl resmediliyor, onu da bir sonraki yazıda ele alalım...

Dipnotlar

* Araştırmacı - Yazar
1 **Müfredât**, s. 136.
2 **Müfredât**, s. 403.
3 **Hikem-i Atâiyye**, s. 75.
4 **Müfredât**, s. 299.
5 **Müfredât**, s. 299.
6 **Müfredât**, s. 43.
7 **Müfredât**, s. 43.
8 **Müfredât**, s. 480.
9 **Müfredât**, s. 481.
10 **Müfredât**, s. 435.

Bir Kültürün Işığında

Mehmet Efendi'nin Mısır Seyahati
Hazineye Yolculuk

Gülmisal GÜRSOY*

Zengin olmayı kim istemez?! Mehmet Efendi de istedi. Üstelik kendini bildi bileli hep parasızlık çekmiş, rahat yüzü hiç görmemişti. Fakat ne yaptıysa olamadı, parasının üzerine bir kuruş dahî koymayı başaramadı. Zengin olmaktan ümidini kestiği günlerden birinde, çaresizlik ve miskinlik içinde uykuya daldı. Rüyasında, yüzünü göstermeyen zâtın biri, Mısır'da bir adresten bahsedip "Orada hazine var, git toprağı kaz, hazineyi çıkarıp zengin ol." diyordu. Mehmet Efendi sevinerek uyandı. Beklediği an nihayet gelmişti. Rüyasına inanmak istedi. Çocuklarının rızkından, karısına bıraktığı üç beş kuruş da olsa mutfak parasından, ev sahibine ödemesi gereken kirasından kısarak, Mısır vapuruna bir bilet aldı. Artık günlerce sürecek çetin yolculuk başlıyordu. Ancak, yolculuk çetin olsa da, kazandırdığı arkadaşlıklar -belki de dostluklar- bu çetinliği unutturacak kadar ilginçti. Çünkü yolcular arasında bulunan Saffet Amca ve onun anlattıkları hayat boyu akıldan çıkacak gibi değildi. Bizim Mehmet Efendi de doğrusu, Saffet Amca ve yol arkadaşlarını çabuk farkedenlerdendi. Yolculuk başladıktan kısa bir süre sonra onları keşfedip yanlarına yaklaştı ve konuşulanları can kulağıyla -tabiî kendince- dinlemeye başladı. Bu arada konu konuyu açıyor ve laf dönüp dolaşıp Saffet Amca'nın oğullarına geliyordu. Saffet Amca "Üç oğlum vardı." dedi. "Üçü de birbirinden yağız delikanlıydı. Ben gezip göremedim bari onlar gezsinler, dünyayı görsünler, dedim ve oğullarımı arkalarından hayatın içine itiverdim. Fakat bunu yaparken de uyardım; sakın sûret kalesine yolunuzu düşürmeyin. Gel gelelim, beni dinleyen kim?!"…

Saffet Amca, dilinde sûret kalesine veryansın, gönlünde ise oğulların ateşi, anlatmaktaydı. Etrafını sarmış olan yol arkadaşlarının sayısı daha da arttı, hemen hemen gemideki herkes, ışığa koşan pervâne misâli Saffet Amca'ya yaklaştı. Onu dinleyen kalabalığın -ilginçtir- çok az bir kısmı Saffet Amca'nın bahsettiği "O sûret kalesi de ne ola ki?" dedi. Bizim Mehmet Efendi ise kaleden çoktan haberdardı. O, bir köşeye büzüldü ve daha önce hiç görmediği, buna rağmen bahsini çok duyduğu bu yerin hayalini kurmaktan kendini alamadı. Bildiği kadarıyla orada sûretler, sanat eserleri hâlinde sergilenirdi. Onlar, dünyada var olan her şeyden birer örnekti. Yani; şık hanımların beylerin, hanların, hamamların, arabaların, giysilerin, takıların, altınların, gümüşlerin hatta mevkilerin, makamların, kitapların, kalemlerin, madalyaların, takdir belgelerinin, iyilerin, kötülerin, cimrilerin, cömertlerin, zenginlerin, fakirlerin vb. en güzel örnekleri oradaydı. Eser hâlindeki her bir sûrete bakan büyülenir ve başından ayrılmak hiç istemezdi. Zenginler ise sûret kalesine zenginliklerine zenginlik katmak için giderlerdi. Mehmet Efendi de zaten bütün bunları kulaktan dolma da olsa gayet iyi biliyordu. "Rüyamdaki hazineye bir kavuşayım, sûret kalesine de giderim, başka yerlere de." dedi. "Sûret kalesinden de sanat eserleri satın alırım, başka yerlerden de… Yeter ki bir zengin olayım."

Mehmet Efendi zenginlik hayalleri kuradursun, Saffet Amca aklında bin bir düşünce, gönlünde bin bir hayal ile yola koyulmuş arkadaşlarına bir bakıı. Sadece Mehmet Efendi'nin değil aslında pek çoğunun gözünde hırsın, hasetin maalesef ki masum(!?) olan alevi vardı. Saffet Amca bunu fark etti ve konu açılmışken örnekler göstererek etrafındakileri uyarmayı, hayata dâir edindiği tecrübeler ile yol arkadaşlarını zırhlandırmayı kendine borç bildi. Bu sebeple de oğullarının hikâyesini içi yansa da detaylarıyla anlatmaya devam etti. İlk olarak büyük oğul sûret kalesine gitmiş ve hoşuna giden sûretlerin başında belki günler, haftalar, aylar geçirmişti. Bu sûretlerin her birinin bir eser olduğunu fark edip

eser sahibinin kim olduğunu aramaya koyulması ise, hoşa gitmiş ve gerçek sanatçının iltifatına büyük oğlu mazhar kılınmıştı. O, gerçek sanatçının artık sağ koluydu. Kahır yansıyan bir sûretten de lütuf yansıyan bir sûretten de aynı zevki alması, eser sahibinin yüceliğini bu eserlerde seyretmesi, sadece sanatçının gözünde değil, sûret kalesinin bütün sanat severlerinin gözünde de büyük oğlu farklılaştırmıştı. Fakat oğlun ömrü vefa etmedi. Baba oğul hasret gideremeden, oğul bu âlemden göçüp gitti. Saffet Amca bütün bunları anlatırken üzgündü, sessiz gözyaşları döktü, fakat sonra anlaşıldı ki esas yangın yürekteydi ve hiçbir gözyaşı bu yangını söndürmeye yetmiyordu. Zîra, ortanca oğul da ağabeysinden haber alamayınca sûret kalesine varmış ve ağabeysinin ölüm haberiyle yıkılmıştı. Ancak o "Ölüm hak miras helâl." dedi. Elbet ki haklıydı, ölüm hak miras helâldi, ancak ortanca oğul, ağabeyinden kalma güzelliklere gönül rahatlığıyla yaslanırken kibir denen bir hastalığa tutuldu. Hal bu olunca ortanca oğul, "Sûret kalesinin hakikatini kaldıramadı." denildi. "Karşılaştığı eserlerden zevk almayı, onlardan doğru alış verişi yapabilmeyi başaramadı."

Oysa ortanca oğlun sûret kalesine varmasıyla tatlı bir koşuşturma ve telaş başlamış, herkes "Ağabeyinin emanetidir." diye ortanca oğlu bağrına basmıştı. Kusurları bile görmemezlikten gelinmekteydi. Zîra o, eserlere zarar verse alkışlanıyor, üzerlerine tükürse sırtı sıvazlanıyordu. Böylece günler geceler geçirildi. Oğul zaptedilemez oldu. Sanatın ve gerçek sanatçının farkına hiç varamadı, sanatın güzelliğine hiç teslim olamadı. Ağabeyinin hatırına kusurlarının, hürmetsizliklerinin üzerinin örtüldüğünü ise hiç bilemedi. Israrla "Ben büyük adamım." demeye de başladı. "O kadar büyüğüm ki ağabeyimin aptallıklarından ben de eser yok. Bütün sûretler ise öyle veya böyle kendileriyle muhatap olmamla kıymet kazanıyor." vs., vs. Ortanca oğul bu düşünceleriyle sûret kalesi içinde sergilenen kibrin maalesef ki en güzel örneklerinden biri olup çıkmış ve meraklısı için akıl kapıcı bir avcı kesilivermişti. Eser sahibi sûret kalesi içinde bir temizlik yapma gereği hissettiği gün ise kıyamet koptu. Ortanca oğlun göğsüne, nereden geldiği belli olmayan bir ok saplanıverdi. Oğlun cismi, yerlerdeydi. Saffet Amca yaşanan hakikati dili döndüğünce anlatmaya çalışırken yutkundu ve "Oğlum Allah diyenlerdendi." dedi. "Cismi düşse de elbet îmanı yere düşmemiştir. O, o ağabeye kardeşti. Allahımın lütfu umulur ki ondan el çekmemiştir." Meraklı kalabalık şaşkınlık ve acıyla "Âmin, âmin!" dedi. Fakat bu sûret kalesi ne de ilginç, ne de baştan çıkarcı bir yerdi!

Kısa bir sessizliğin ardından kalabalık üçüncü oğlun başına gelenleri merakla sordu. Aslında o da kaleye varmış, ağabeylerinin âkıbetini öğrenince de çok üzülmüştü. Ancak o dönemde karşısına hoş bir hanım çıktı. Büyük bir aşkla ona bağlandı. Yaşanan öylesine büyük bir aşktı ki sûret kalesinin gerçeğini ve ağabeyleri bir anda ona unutturuverdi. Fakat ne olduysa oldu iki sevgili bir türlü kavuşamadı. Araya hep engeller girdi, yürekte acı, gözde yaş eksilmedi. Gerçi küçük kardeşin âşık olduğu hanım da, küçük kardeşin bizâtihi kendisi de sûret kalesi içinde sergilenen eserlerden biri değildi de neydi?! Başa gelen her hadise, eser sahibinin eserlerinin bir nişânesi olmaktan öte neydi?! Küçük kardeş bunu idrak ettiği anda, engeller engel olma özelliğini kaybetti ve iki sevgili birbirlerinde eser sahibinin güzelliğini seyretti.

Saffet Amca'nın yüzünde sıcak bir tebessüm vardı. E ne de olsa Mısır'a yaklaşılıyordu ve orada biricik torunu, küçük oğlu, gelini onu sabırsızlıkla beklemekteydi. Saffet Amca onları düşündü ve mutlu oldu. Etrafındakiler ise yolculuk zorlu geçse de, bitsin hiç istemedi. Saffet Amca'yla sohbet, hayata dâir pek çok hakikati öğretmişti. Bizim Mehmet Efendi ise, itiraf etmeli ki önce Saffet Amca'nın anlattıklarındaki mânâ ile pek ilgilenmedi. O, "Of." dedi, "Pof." dedi, sakalını sıvazlayıp "Sûret kalesi tam olarak nerede acaba?" diye bir düşündü, fakat gemi limana varmıştı. Saffet Amca'ya hiçbir şey soramadan vedalaşıp gemiden ayrıldı. Aklı fikri hazineyi bulup çıkarmak ve zengin olup sûret kalesindeki eserlerden satın alarak itibar sahibi olabilmekteydi. Rüyasında bildirilen adresi arayıp buldu. Bir kazma darbesi, sonra bir kazma darbesi daha… Aranan hazine bildirilen adreste yoktu. Sağı solu kazdı, hazineyi bulamadı. Günler geçti. Mehmet Efendi, bahsi geçen adreste neredeyse kazmadık yer bırakmadı, ama hazineyi bir türlü bulamadı. Cebindeki üç beş kuruş da tükenmeye başlayınca aç kaldı, açıkta kaldı. Neticede gündüz dilenmekten utanıp geceleri eline bir fener alarak avuç açtı. Birinci gece, ikinci gece derken polisler yanı başında belirdi. "Bunun hâli pek şüphelidir." deyip Mehmet Efendi'yi karakola götürdüler. Mehmet Efendi baktı hapse atılacak, rüyasından başlayarak olan biteni anlattı. Polis, "Pek de aptalmışsın efendi!" deyip güldü. Hele içlerinden bir tanesi, "Hiç rüyaya inanılır da o kadar yol gelinir mi, şu sefalet çekilir mi?" dedi. "Hem sonra, ben de yıllardır rüyamda bir ermiş görürüm. O da bana senin geldiğin yerleri anlatır, orada bir adres verip 'Hazine var toprağı kaz, zengin ol.' der. Ama ben onu hiç önemsemem. Rüyadır der, geçer giderim." Birkaç dakikalık sohbetin ardından polisin rüyasında anlatılan yerin Mehmet Efendi'nin evi olduğu anlaşıldı. Mehmet Efendi şaşkındı, bin bir güçlükle borç harç biraz para buldu ve yine bir vapura atlayıp evinin yolunu tuttu. Gerçekten de hazine herkesin gözü önünde olmasına rağmen orada, Mehmet Efendi tarafından âdeta âşikar kılınmayı bekliyordu.

O, hazineyi çıkardı ve kucağı bir anda çil çil altınla

doldu. Artık çok zengindi. Fakat altınlara bakınca aklına, Saffet Amca ve onun anlattıkları geldi. Acaba bu altınlar da -hazine de- bir eşya -bir sûret- miydi? Akıl kapıcı, insanı avlayıcı denilen cinsten bir sûret! "Yok, yok!" dedi Mehmet Efendi. Zihninden bu düşünceleri savuşturdu ama gönlünden savuşturmayı başaramadı… Üstelik iyi olmak, doğru davranmak, eşyanın hakikatini görmek ve bu gerçeğe uygun yaşamak vs. demekten nedense kendini alamıyor, Saffet Amca ve oğullarının başına gelenleri ise hayal etmekten kurtulamıyordu. İşte o günlerde gönlünde, nefis evinin üzerinde sebebini hiç bilmediği bir yangın başladı. Bu yangın, nefse dâir pek çok çulu, çaputu süpürdü ve süpürmekteydi de, ama sonuçlarını şüphesiz ki hayat gösterecekti. Böylesi bir bilinmezlikle Mehmet Efendi, hayat romanının içine daldı ve yaşadığı Mısır seyahatiyle de bütün Mehmet Efendilere ve kim bilir belki de içimizdeki Mehmet Efendiliğe seslenerek kayıplara karıştı.

***

Hayatın içinden yükselen pek çok hadiseyi aracı kılarak anlatmak istediğini örneklendiren tasavvuf kültürü, yine her zamanki gibi "Düşünmüyor musunuz? Akıl etmiyor musunuz?"[1] hitabına muhatap olan bizlere seslenir. Tasavvufî bir lezzet taşıyan yukarıdaki hikâyede de şüphesiz ki sesleniş Mehmet Efendi ve diğer kahramanların şahsında bizleredir. O halde hikâyemizi temel alarak dilerseniz mütevâzı bir beyin fırtınasına daha çıkalım ve tasavvuf kültünün ışığında birkaç noktanın altını çizebilme gayretine girişelim.

Öncelikle Mehmet Efendi'nin fakirliği ve rüyasına güvenip hazineyi bulmak üzere yollara düşmesini ele alırsak; karşımıza "Zengin ve fakir kimdir?" sorusu çıkar. Elbet ki zengin; malı, parası çok olan varlıklı kimseye denilir. Fakir ise bunun tam tersi durumda olana. Ancak tasavvuf, zenginliği ve fakirliği sadece bu şekilde ele almaz. Neden? Çünkü, Allah yaratmış ve yarattığını da kendine ait isim ve sıfat zerreleriyle bezemiştir. Böylece "Allah, yarattığını zengin kıldı." denilir. İnsan mahlûkâtın üstün olanıdır. Dolayısıyla yaratılmışlığa has zenginliğin zirvesindedir. İnsanoğlu bu zenginliğinin kıymetini bilmemekle yani kendindeki cevheri görmemekle -kendini tanımamakla- fakirleşir. O halde fakir, Hakk'ı idrakten yoksun olan, Hakk'ın hakikatine sırt çevirmiş olandır. Zengin ise kendindeki cevheri keşfeden ve bu cevheri lâyıkıyla sergileyebilme gayretine girişendir.

Her îman sahibinin bildiği ve îman ettiği gibi, Hakk'ın lütuflarını ortadan kaldırdığımızda yaratılmışlığın yaratılmışlığından dahî söz edilemez. Bu da bize gösterir ki insanoğlu gerçekte yokluk içindedir. Fakirdir. Hak'la var olmakta ve zenginleşmektedir. Bu hakikat doğrultusunda dervişler, pek çok kez kendilerini ifade ederken "fakir" diye niteler. Yani; "Acz içindeyim, Hakk'ın lütfüyle buradayım, ne yapsam Hakk'a lâyık değilim." vb. mânâlar fakir sözcüğünün içine gizlenir. Zenginlik ve fakirliği bu noktalardan ele alırsak, hazineye kavuşmak için yapılan seyahatin de mânâsı üzerinde derinleşmek kanaatimce yerinde olur. Zîra rüyada Mısır'da olduğu bildirilen hazine kişinin kendi evinde çıkmış, ancak kahraman pek çok merhaleden geçtikten veya geçirtildikten sonra bilgiye ve daha sonra da hazineye ulaşmıştır. Bu gerçek, bizleri "***seyr-i sülûk***" kavramıyla karşılaştırır. Seyr-i Sülûk; ***Hakk'a ulaşmak için yapılan mânevi yolculuk***, demektir. Mehmet Efendi ne dereceye kadar böyle bir yolculuğun bilincindedir tartışılır, ancak "seyr-i sülûk"a davet gördüğü açıktır. Rüya ve bunun akabinde gelişen süreç bunun işaretidir. Mehmet Efendi'nin önce Mısır'da -yaban ellerde- olduğuna inandığı, fakat sonra kendi evinde çıkan hazinesinin gerçek yeri ise daha açık bir dille de ifade edersek, Mehmet Efendi'nin gönlüdür. Mehmet Efendi, gönlündeki hakikate "seyr-i sülûk"la yönelmiş ve bunun neticesinde de kendisi için tayin edilmiş hazineye kavuşmuştur.

Hikâyemizde; hem kahramanımızın rüyasında, hem de polisin anlattıklarında "toprağı kazıp hazineyi çıkarmak" sözü geçer. Bu da üzerinde durulması gereken bir başka önemli husus olarak düşünülebilinir. Neden? Çünkü toprak, mülk âlemine işarettir. Dolayısıyla da burada dünya ve nefis anlamlarına gelir. Nefsin hakikati ise nasıl Hak'tan gayrı düşünülebilinir? Hak'tan gayrı diye bir şey yoktur. Nefsi eşelemek, onun üzerinde derinleşmek yani toprağı kazmak; bir çeşit hakikat arayıcılığıdır yani kabuktan öze yolculuğu anlatılır. Öte yandan kabukla öz, hepimizin bildiği gibi birbirinden ayrı değildir. Birdir, bütündür. Tıpkı nefisle gönlün bir olduğu gibi. Hakikati elden geldiğince kavrayabilmek ve bu hakikati lâyıkıyla sergileyebilmenin çabasını göstermek için yapılan yolculukta verilen mücadele, çeşitli imtihanlarla daima sınanır. Zîra hikâyede geçtiği gibi, kimi zaman polisler alır götürür, kimi zaman gece gündüz demeden avuç açılır, yalvarılır, yakarılır vs. vs. O halde hadiseler imtihan vesilesidir, hadiseler karşısında sergilediğimiz tavır ise insanlığımızın derecesini bildirir ve bizi, "seyr-i sülûk"ta hakikati idrak noktasına doğru ilerletir veya geriletir.

Hikâyemizde, yolculuk sırasında karşılaşılan bilge şahsın adı ise Saffet'tir. Saffet ismi de hayata dâir önemli ipuçları içerir; temizlik, arılık, duruluk demektir. Bencilliğin getirdiği kir ile pasakla nefsin hakikati üzerinde derinleşmek mümkün olamayacağına göre, bu isim izlenmesi gereken doğru tavrı anlatır ve kahramanımız Saffet Amca, nefsin oyunlarını mukayeseli olarak göz-

ler önüne sererken etrafındakileri de isminin hakikatine çağırır. Sûret sözcüğü de bildiğiniz üzere; dış görünüş, şekil, biçim, tarz, yol, nüsha, tasvir, yüz çehre, Cenâbıhakk'ın sıfatlarının şahâdet âleminde tecelî etmiş şekli, anlamlarını içinde barındırır. O halde ismiyle müsemma Saffet Amca'nın üzerinde durduğu ve yolun düşürülmemesi gereken yer olan "***Sûret Kalesi***" ile kasıt nedir? sorusu, artık karşımızdadır. Sûret kalesiyle kasıt; kabuğa hapsolmuşluk noktasıdır. Neden? Çünkü kabuktan da özden de yineleyelim, Hakk'ın cevheri yansır, ancak yansıtışta aralarında derece farkları vardır. Kabuğa hapsolmak demek; sığlarda kalıp derinlere yol bulamamak, hakikati görememek, insan olarak yaratılmışlığın keyfine varamamak, kulluğu idrak edememek ve bir ömrü böylece heba edip gitmek demektir. Hikâyede oğullar örneği ile kabuktan öze yolculukta yol kesicilik rolü üstlenen suretle, muhataplığın ölçüsü de fısıldanır.

Büyük oğul, -sûret kalesindeki sûretlere dalıp satır aralarında hissettiğimiz üzere babayı veya başka sorumluluklarını ihmal etse de- büyük ölçüde sîret kalesi içinde doğru tavrıyla bizlere örnektir. İkinci oğul ise kibir batağındadır. Oysa hakikati idrak edende kibir olmaz. Neden olmaz? Çünkü hakikati idrak eden acz içindedir ve yukarda îzaha çalışıldığı üzere, fakirliğinin de bilincindedir. O halde ikinci oğul yanlış olanı gösterir. Üçüncü oğlun ise hakikati görene kadar acı çektiğini hikâyeden öğreniriz. Bu da acıya görünüşte sebep olan sûretlerin, aslında tekâmül için bir vesile olduğunun göstergesidir. Tekâmül (gelişim) yolunda adımlar atıldıkça, taşlar yerli yerine oturur ve sevgiliden de her yerden de Hakk'ın nûrunun yansıdığı gerçeği bir kez daha ortaya çıkar. Öte yandan hikâyemizden anlarız ki zengin veya fakir olmak ya da âşık olmak, sevmek, sevilmek, han sahibi hamam sahibi olmak vb. sûrete hapsolmak demek değildir. Zîra hikâyede dünyadan el çekmişlik maharet olarak gösterilmez. Önemli olan bizim sahip olduklarımıza yüklediğimiz değerdir. Buna vurgu yapılır ve sahip olduklarımızın elinde oyuncak mıyız yoksa onları aracı kılarak hakikatimize -özümüze- yol mu alıyoruz, yol mu arıyoruz? bu hal sorgulatılır. Takdir edersiniz ki aksi söz konusu olsaydı küçük oğlun inzivaya çekilmesi ve belki de evlenmemesi, yuva kurmaması, Saffet Amca'nın torun sevmeye, evlâtlarını görmeye gitmemesi, büyük oğlun da sûretlerle doğru muhataplığının neticesi gerçek sanatçının iltifatına mazhar olmaması gerekirdi.

Bir diğer hakikat noktası; hazine, Mehmet Efendi'nin evinde her kesin gözü önünde olmasına rağmen Mehmet Efendi tarafından bulunmuştur. Bilindiği üzere her kes nasibine uygun yol alır. Böylece kimi zengin, kimi fakir olur. Mehmet Efendi'nin zenginlik hayalleri arasında ise, hatırlarsak, sûret kalesine gitmek ve oradan sanat eserleri satın alarak itibar sahibi olmak da vardır. Zengin olmak, itibar kazanmayı istemek –hangi alanda olursa olsun (maddî ya da mânevî)- yineleyelim bir kusur değildir. Ancak bu hakikatle birlikte, zenginlik(?!), itibar sahibi oluş, kişiyi kibre götürürse, üstünlük ve benlikle muamelesine sebep olursa, zenginlik kişiyi zâlim kılarsa, yanlıştır. Zenginliğin ölçüsünü sûretlere mahkûmiyet yarışında görürsek de yanlışlığın boyutu vahim noktalara ulaşır. Meselâ; senin şu marka araban var, benim bisikletim bile yok. Sen şu kadar kazanıyorsun, ben bu kadar. Sen, falanca kez hacca gittin ben ise bu kadar. Sen şu tabloyu satın aldın da zenginler sınıfına girdin, peki ya ben! vb. gibi değerlendirmelere tutsaksak, insanlığımızın yıpranacağını, tanınmaz hâle gelebileceğimizi ve yetişme çabasına giriştikçe de tükeneceğimizi kabullenmemiz gerekir. Saffet Amca ve oğulları hikâyesi ile, hazine yolunda uyarılan Mehmet Efendi'yi nasıl bir gelecek bekliyor bilinmez. Zîra sanat eserleri satın alarak zenginliğini tescillemek hayalinden kurtulabilecek mi, maddî-mânevî hırstan, hasetten sıyrılıp zenginliğin keyfini sürebilecek mi? Hazine sahibi kılınmanın getirdiği imtihanı başarıyla geçenlerden mi olacak? Sanata gerçekten değer verip, geçek sanatçıya yönelebilmeyi lâyıkıyla başararak bizlere örnek mi teşkil edecek? Son zamanlarında diline pelesenk ettiği eşyanın hakikatine dâir o güzel sözleri yaşamına -hâline, tavrına- taşıyabilecek mi? vs., vs. Hikâyede geçtiği üzere Mehmet Efendi için olumlu değerlendirmelerden bahsedilse de bütün bu soruların cevapları en azından hikâye kapsamında bizler için meçhuldür. Ancak elindeki sûretlere, -dolayısıyla da sahip olduğu zenginliklere- nasıl davranacağını bilemeyenin âkıbeti ortanca oğlun şahsında ortadadır.

O halde, bütün bu bilgileri göz önüne alarak, hakkında minik bir beyin fırtınası gerçekleştirmeye çalıştığımız tasavvuf kültüründen izler taşıyan yukarıdaki hikâyemizin seslenişini yineleyelim ve gerçek hazineyi arayacağımız yeri iyi bilelim. Neyin araç, neyin amaç olduğunu iyi görelim. Mehmet Efendi şüphesiz ki şanslıydı, onun karanlığına Saffet Amca bir fener yaktı. Biz de tanık olduğumuz bu fenerin ışığını ziyan etmeyelim ve tökezlesek bile düşmeyelim. Zîra unutmayalım ki bu hikâyeler bizler için.

NOT: "Mehmet Efendi'nin Mısır Seyahati / Hazineye Yolculuk" adlı çalışma, Ken'an Rifâî, **Sohbetler** adlı eserin 269 ve 271. sayfalarında yer alan hikâyelerden esinlenerek hazırlanmıştır.

Dipnotlar

* Araştırmacı - Yazar

1 Yunus Sûresi 62. Âyet / Râd Sûresi 19. Âyet / En'am Sûresi 50. Âyet / Araf Sûresi 184. Âyet / Yunus Sûresi 24. Âyet / Ra'd Sûresi 3-4. Âyetler / Nahl Sûresi 11, 44, 69. Âyetler / Rûm Sûresi 21. Âyet / Haşr Sûresi 21. Âyet / Bakara Sûresi 164, 179, 269. Âyetler / Âli İmran Sûresi 7, 190. Âyetler / İbrahim Sûresi 52. Âyet / Taha Sûresi 128. Âyet / Zumer Sûresi 9, 21. Âyetler.

ÇAVDARHİSAR KAYMAKAMI ÖMER BİLGİN İLE

AİZANOİ ANTİK KENTİ ÜZERİNE

Röportaj: Yard. Doç. Dr. Nevnihal BAYAR*

Bize biraz kendinizden bahseder misiniz?

Adım, Ömer BİLGİN. 32 yaşındayım ve Trabzon-Sürmene doğumluyum. Üniversiteye kadarki tüm yaşamım Sürmene ilçesinde geçtiği için, mesleğimi icra ederken çalıştığım ilçelerde uyum sorunu yaşamamaktayım. 2007 yılında Mülki İdare Amirliği mesleğine intisap etmiş olup, Nisan 2010 tarihinden îtibaren Çavdarhisar ilçesinin kaymakamıyım.

Tüm emelim, 74 milyonun vergileriyle oluşturulmuş okullarda okuyarak kazanmış olduğum bu mesleğimi îfa ederken, mesaimi onların hizmetine adamak ve üzerimde emekleri bulunan kişilere vefa borcumu ödemektir. İşte bu röpörtaj da onlardan bir bölümü olarak gördüğüm Çavdarhisar halkına, hizmet etme gayretimin bir ürünüdür.

Çavdarhisar'da göreve başladığınızda gördüğünüz eksiklikler nelerdi?

Aslında Çavdarhisar, genel olarak küçük bir ilçe olmanın tüm dezavantajlarını yaşayan bir ilçedir. İçinde barındırdığı bu harika târihî miras, ilçeye hatta bölgeye hizmet etmenin çok uzağındadır. Çünkü Kütahya dışında böyle bir antik kentin varlığından haberdar olanların sayısı yok denecek kadar azdır. Bu

Çavdarhisar, 3000 yıl öncesine dayanan tarihiyle ziyaretçilerini büyüleyen bir yerdir. Bu zamana kadar fazla tanınmadığı için, târihî güzelliklerini en iyi biçimde koruma-yı başarabilmiştir. Saklı kalmış, keşfedilme-yi bekleyen tarihi ile Çavdarhisar, kapılarını ziyaretçilerine sonuna kadar açmış bulun-maktadır. Bizler de buraya gelen ziyaretçile-rimizin gayet memnun ve keyifli bir şekilde zaman geçireceklerine eminiz. Çavdarhisar ve Aizanoi Antik Kenti, siz değerli ziyaretçi-lerini sabırsızlıkla beklemektedir.

bağlamda farkettiğim ilk eksiklik, "tanıtım" eksikliği idi.

Bunun dışında, ilçenin yetiştirdiği çok fazla iş adamı, siyasetçi ve bürokratın bulunmaması, ilçenin dışa açılma şansını kısıtlıyordu. Ayrıca çevresinde kendisinden çok daha büyük iki ilçenin arasında kal-ması ve bu iki ilçenin hem ekonomik hem de eğitim anlamında çekim merkezi olması, Çavdarhisar'ın ola-naklarını daha da kısıtlamaktadır.

Sizin yaptığınız çalışmalarda gösterdiğiniz hassasiyet bir bilim insanı seviyesinde. Gerçek-leştirdiğiniz projelerde hangi hususların üzerinde duruyorsunuz?

Emin olduğum bir şey var ise o da; sizin inanma-dığınız bir şeyin karşı taraf için inandırıcılığı olmadı-ğıdır. Bu nedenle her şeyden önce kafamda tasarla-dığım projenin önemine ve gerçekleştirilebilirliğine kendim inanıyorum ve onu önce ben yaşıyorum. Yapmayı planladığım şeyler hakkında başta eşim ol-mak üzere çevremdeki herkes ile fikir alışverişinde bulunmaya çok önem veriyorum. Yaptığımız iş, iş bölümünü ve farklı kişilerin sorumluluğunu gerek-tiriyor olsa bile, işin her parçasını özenle bizzat takip ediyorum.

Size göre insanlar neden Çavdarhisar'ı ziyaret etmeli?

Çavdarhisar, 3000 yıl öncesine dayanan tarihiyle ziyaretçilerini büyüleyen bir yerdir. Bu zamana kadar fazla tanınmadığı için, târihî güzelliklerini en iyi biçimde korumayı başarabilmiştir. Saklı kalmış, keşfedilmeyi bekleyen tarihi ile Çavdarhisar, kapılarını ziyaretçilerine sonuna kadar açmış bulunmaktadır. Bizler de buraya gelen ziyaretçilerimizin gayet memnun ve keyifli bir şekilde zaman geçireceklerine eminiz. Çavdarhisar ve Aizanoi Antik Kenti, siz değerli ziyaretçilerini sabırsızlıkla beklemektedir.

Bize Çavdarhisar'ın en önemli öğelerini sıralar mısınız?

En önemlisi Aizanoi Antik Kenti'ne sahip olması. İstanbul, İzmir ve Ankara gibi üç büyük şehrimizin ortasında sayılabilecek bir konumda olması ve hepsine de yaklaşık 3-4 saat gibi bir mesafede bulunması. Termal su bulunma olasılığının yüksek olması ki bulunması durumunda, kültür ve tarih turizmine ilâve olarak, sağlık turizmine de ev sahipliği yapan bir ilçe olmasının söz konusu olmasıdır.

Bugüne kadar neler yaptınız ve hangi projeler sırada bekliyor?

Şubat 2011'de **"Saklı Kalmış Tarih Keşfedilmeyi Bekliyor"** yazılı bir afiş hazırlatarak, bu afişin İstanbul'da İETT bünyesindeki yaklaşık 2.000 otobüste ve Ankara'da EGO bünyesindeki yaklaşık 1.000 adet otobüste 10 gün süreyle asılmasını sağladık.

Yine bu afişlerin İstanbul, Ankara ve İzmir havaalanlarında TAV (Tepe Akfen Grubu)'ın himayesinde iki hafta asılmasını sağladık.

Daha geniş kitlelere ulaşabilmek, ilçemizi ve Aizanoi Antik Kentimizi tanıtmak amacıyla www.aizanoi.com adı altında bir web sitesi kurduk. Şu an için ise, sitenin üç dilde hizmet vermesi ve ziyeretçilerine antik kentte 360 derece sanal tur imkânı sunması için çalışmalarımız devam etmektedir.

İlçemize gelen yerli ve yabancı turistlere rehberlik etmesi ve antik kentimizin tanıtımında kullanılması amacıyla antik kentin özet bir tanıtımını içeren illüstrasyonlu **"Çavdarhisar Turizm Haritası"**nı hazırlattık.

Antik kentin, bundan sonraki tanıtım çalışmalarımızda kullanmak amacıyla, fotoğraflarını çekmek üzere, ilçemize alanında ün yapmış bir fotoğraf sanatçısını getirttik (Haziran 2011). Fotoğraf sanatçımızla antik kentin profosyonel bir fotoğraf çalışmasını yaptık. Bu güzel çalışmamızın ürünü olarak oluşan fotoğraf sergilerimiz:

İlk olarak, 25-31 Temmuz tarihleri arasında İstanbul İstinye Park AVM'de sergilendi ve daha sonra 11-16 Ağustos tarihleri arasında ise Taksim Metro Sergi Salonu'nda sergilendi.

Yine bu fotoğrafların içerisinden seçmiş olduğumuz iki fotoğraftan, **"2.000 Yıl Öncesine Büyülü Bir Yolculuk"** başlıklı bir afiş çalışması daha yaptık ki, bu afişlerimizi de İETT bünyesindeki hedef kitleye yönelik olarak seçilmiş 50 otobüs hattındaki otobüslerde, Taksim ve Karaköy metro girişlerinde ve son olarak da İstanbul Atatürk Havaalanı'ndaki bilboardlarda sergiledik.

İlçemize gelen turistlere yönelik olarak, antik kenti simgeleyen hediyelik eşyalar yaptırmak üzere, bir taş ustası sanatçımızı ilçemizde istihdam etmiş bulunmaktayım. Tabiî ki söz konusu bu eşyaların teşhiri için uygun bir yer de ayarlanmıştır.

Ayrıca. söz konusu fotoğraflardan oluşan bir 'Fotoğraf Kataloğu' çalışmamız da devam etmekte olup, hiçbir çalışmamızda kamu kaynağı kullanılmamıştır.

Bu çalışmalar Kaymakamlığımız bünyesinde yürütülen girişimler sonucu bulunan sponsorlar aracılığıyla finanse edilmiştir.

Bunların dışında, özellikle yapmayı düşündüğüm şeylerin başında; tasarladığımız sitenin reklamının kültür ve tarih turizmine en çok önem veren Japonya, Kore gibi ülkelerde ki tanılılırlığını arttırmak ve gelecek sene İstanbul'da yapmış olduğumuz tanıtım çalışmalarının devamı niteliğinde, Antalya'da turistlerin yoğun olduğu yerlerde, Aizanoi Antik Kentimizin tanıtımını yapmak. Aizanoi'yi, uluslararası TV'lerin (BBC, National Geographic gibi) programlarına konu etmek gelmektedir.

Verdiğiniz bilgiler için teşekkür ediyor, bundan sonraki çalışmalarınızda başarılar diliyoruz.

Ben de sizlere başarılar diliyorum, teşekkürler.

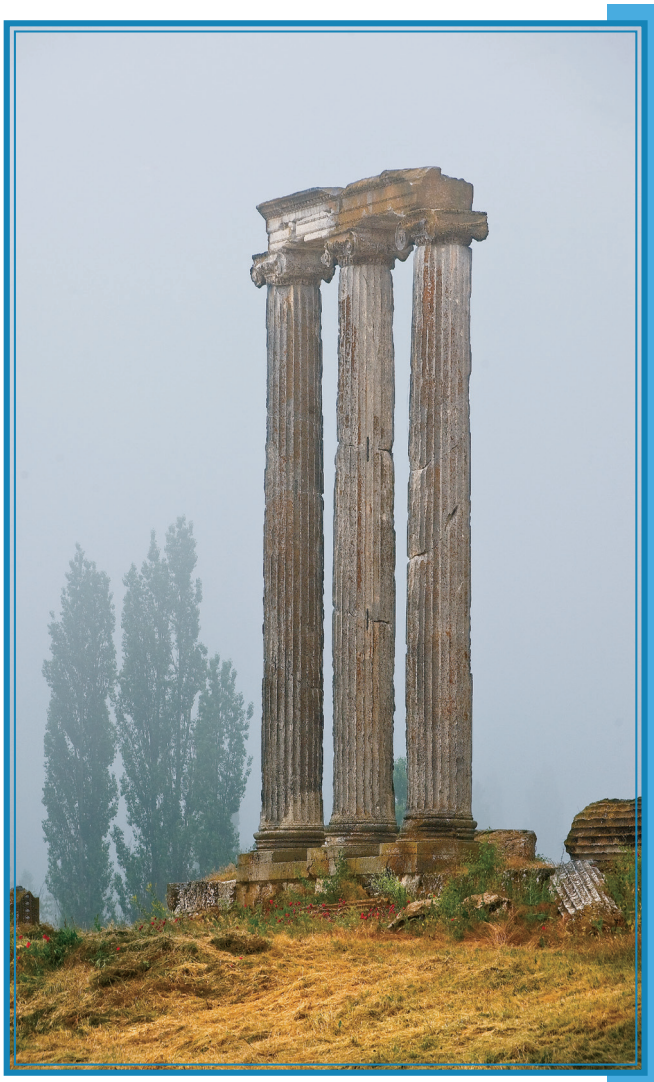

Dipnotlar

* Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Kendini Arama Yolunda Afrika

Emrah ALTUNTECİM **

Bazen "Yakîn" için uzaklara gitmek de gerekebilir aziz dostlar… Bize bizden daha yakîn olanı çok uzak zannettiğimiz zamanlar, oturduğumuz yerden kalkmak ve hareket etmek gerekir. Bu hareket ediş hayra karşı, insanlığa hizmet yolunda olursa Yakîn olan, yakînliğini kalbe ifşa edebilir… Hayatımızın kördüğüm dönemlerinde, kabz hallerinde, belirsizlikler arasında bocalarken uzaklara gitme isteği canlanır içimizde… Eşim Ceyda Hanım ile 2009 yılında gerçekleştirdiğimiz İstanbul'dan Hz. Mevlânâ'nın makamına 49 günlük yürüyüşte de, bu yürüyüşün öncesinde de yüreğimiz bu hallerle mayalanmış ve nihayetinde bir ilham, karar veriş ve destur, ardından adımlar atılmıştı…Oysa çevremizde , "Bu yolculuğa ne gerek var, oturduğun yerde de bulursun aradığını." diyen insanlar da vardı… Ancak bizler daha önceki yıllarda uzaklara gitmenin, iç dünyamızda kendimizi tanımanın ve mânevî gelişimin bir yolu olduğunu deneyimlemiştik.

Bu uzun seyahatten tam 2 sene önce de medeniyetten uzak kabile ve toplumların yaşam sürdüğü Afrika kıtasının içlerine mânevî bir sefer gerçekleştirmiştik. Bir yardım çalışmasında gönüllü olarak görev aldık. Bu yolculuklar, zâhirde iki genç insanın mâcerâperestliği olarak algılanabilir… Ancak bizler dönüş yollarında biliyorduk ki; mâcerâ denilen durumlar, bu seferlerin maksadı değil, ancak hediyesidir… Bâtında durum farklı olabilir…

***

Gönül dostlarımızdan Psikiyatr ve Yazar Mustafa Merter'in Üsküdar'daki merkezinde, güneşli bir Pazar sabahı… Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin besteleriyle gönlümüzün ücra köşelerine kadar ulaşan aydın bir ferahlık içimizi dolduruyor. Sema Dedesi Engin Kökçü ve fakir, çivili tahtanın tuzlarını gülsuyu ile arındırıyoruz. Sema dersi sona erdi. Mutfakta fokurdayan semâverden gelen bergamutlu çayın bayıltıcı kokusu, eski kitap ve gül kokularına karışırken, semâzenler tatlı yorgunluklarının huzuru ile hararetlerini dervîşânın su ikramı ile hafifletiyor. Yüzleri apaydınlık… Gözlerinin içi gülüyor… Yorgun, ancak huzurlular… Mûsikî dersi sırlandı, ancak minik teyibimiz mırıldanmaya devam ederken, İstanbul Boğazı'nın serin esintisi pencereden ilâhilere uzanan martıların seslerini hatırlatıyor…

> Bazen "Yakîn" için uzaklara gitmek de gerekebilir aziz dostlar… Bize bizden daha yakîn olanı çok uzak zannettiğimiz zamanlar, oturduğumuz yerden kalkmak ve hareket etmek gerekir. Bu hareket ediş hayra karşı, insanlığa hizmet yolunda olursa Yakîn olan, yakînliğini kalbe ifşa edebilir…

Birazdan içilecek olan çayların ve ikramların habercisi, mutfağa sızan çocukların ellerindeki sıcak taze un kurabiyeleri… Üzerinde taze çiçeklerle donatılmış bembeyaz örtüsü ile masamız hazır, lokma cümbüşlenecek heyecanı ile mutrıbân yavaş yavaş sessizce masaya doğru yöneliyorlar… Fakir, bendirimi sırlıyorum ve mûsıkî hocamız Osman Aksu'ya sorulan sorular ile sohbet başlıyor… Eşim Ceyda Hanım'ın ud hocası rahmetli Erdoğan Bey'in de teşrîfiyle sohbet koyulaşıyor. Bu insanların arasında kaybolmak istiyorum. Dünyanın en ferah, en huzurlu, en konforlu mekânları bile bu insanların arasında bulunmak kadar huzurlu ve âhenkli olamaz diye düşünüyorum…

Hafta boyunca Ceyda da fakir de biriken yorgunluklarımızı unutuyoruz… Erdoğan Bey'i bir defa görmek kâfi! Mübarek, neşe dolu, rint meşrepli, gözü yaşlı Rifâî bir ûdî… 60 yaşından sonra semâzenlik eğitimi alan, çivili tahta çilesi çıkaran, hassas ve âşık bir muhterem… Allah makamını yüceltsin…

Bugün burada semâzenler ve mutrıp çalışmasını tamamladı, öğleden sonrası için büyük bir heyecan var içimizde…Öğleden sonra Mesnevîhan Şefik Can'ın mânevî evlâdı H. Nur Artıran Hanımefendi'nin Mesnevî sohbeti var… Bereketli bir sabah… Halil İbrahim sofrası âdeta…

H. Nur Artıran Hanımefendi erken gelen misafirleri sofraya buyur ediyor… Herkes yeniden ayağa kalkıp niyazlaşıyor… Misafirler şaşkın… Mevlânâ bendeleri elleri kalplerinde… Ardından lokma cümbüşleniyor…

Yayınevine henüz teslim ettiğim ilk kitabımın heyecanı kalbime uğruyor… Bir de tarifsiz bir mânevî kabz hâli… Bu heyecandan kurtulmanın geçici rahatlığı içerisinde olduğumu fark ediyorum. Geçici rahatlık… Bu durum tedirgin ediyor… Dostlardan dua niyaz ediyorum. Masanın üzerinde kayboluyor düşüncelerim… Kendimi "Kendini Arama Kurtarma" isimli kitabın ham metinlerinde buluyorum:

"İran Depremi Arama ve Kurtarma Operasyonu için Lut Çölü'nün güneydoğusundaki Bam şehrinde bulunuyoruz… Canlı kazâzede bulmak olanaksız görünüyor. Kerpiç binalar çökmüş, toprak hava boşluğu bırakmamış. Şu anda yabancı kurtarma ekipleri ile Bam Futbol Stadyumu'nda kurulan İran Askeri Kurtarma Kampı'ndayız. Ekipmanlarımızı hazırlıyoruz. Yanımızda tüm eşyalarını havalimanında kaybetmiş olan İtalyan Rai Televizyon Kanalı'nın muhabiri de bulunuyor. Ona sıcak bir tas çorba ve uyku tulumu verdik. Helikopterlerin kaldırdığı toz ve gürültü anaforu hiç bitmiyor..."

"Çöl burası… Gece -5 derece buz gibi… Soğuk kemiklerimize işliyor. Gündüzse +40 derecede kurtarma tulumlarımız içinde pişiyoruz. Ara sıra esen rüzgâr beraberinde müthiş bir toz bulutu kaldırıyor. Göz gözü görmüyor.. Enkazlardan süzülen cenazelerin kokularını alamıyorum. Sanırım burnum artık duyarsızlaştı. Bir de şu artçılar… Günde onlarca defa sallanıyor burası! Aldırmıyoruz.

Birkaç gündür 2-3 saatlik uykuyla yetiniyoruz... Tüm bunlara karşın kendimi sağlıklı hissediyorum. Hafif bir baş ağrısı hariç, her şey yolunda…"

Arama Kurtarmacı'nın Günlüğünden,
Emrah Altuntecim
Bam Depremi- 26 Aralık 2003
Kerman Eyaleti- Güneydoğu İran

***

Ceyda Hanım omuzuma dokunmasa, önüme konan ikram dolu tabağı görmeyecektim. En keyifli ve aydınlık vakitlerde içimi kaplayan gri bir bulut gibi, görev yaptığım kurtarma operasyonları aklıma sık gelir olmuştu… Yazdığım kitabın humusu, rûhumun hapsolduğu çamur, tüm o sarsıcı olaylar, âfetler… Depremler, seller, yangınlar, açlık, sefalet, gözyaşı ve ölümün hiç bilinmeyen yüzleri… Bergamutlu çay ve ikramlar unutulmuştu…

İran-Afganistan sınırına yakın, uzak dağların derin vadilerinde kaybolan düşüncelerimi toparlamam için, Ceyda Hanım'ın ikinci bir dokunuşu gerekti… Kerman'da görev yaptığımızda, o sonsuz çölün ortasında zavallı bir zerreden olmaktan başka, yolu gözlenen ve beklenen bir insan olduğumu hatırlatan Ceyda Hanım ile evlenmeye karar vermiştim.

Hayat Nur Hanım'ın sohbeti ile İran çöllerinden âzat oldum, Afganistan'ın Belh kentine, Hz. Mevlânâ'nın doğduğu kutlu şehre, 8 asır öncesine düşünce âleminde kısa bir yolculuk ardından, ezân-ı Mumammedî zevk edildi… Namazlar eda edildi, dualar edildi ve Mesnevî sohbeti için İstanbul'un dört bir yanından gelen misafirler için hazırlıklar yapılmaya başlandı.

Bu esnada diş hekimi, *Ufkumun Ucundaki Nijer* isimli kitabın yazarı Şenay Çetin teşrif ettiler… Düşünceli hâlimi fark eden Şenay Hanım, Afrika'da gönüllü olarak sağlık ve insânî yardım çalışmalarında bulunmuştu. Şenay Hanım mânevî gelişiminde Afrika'nın önemini sık sık vurgulardı… O da sohbetimiz esnasında başını öne eğip, zaman zaman dalan gözleri ile Afrika'ya duyduğu muhabbet ve sevgiyi ele verirdi. "Bizler şifa vermeye giderken Allah'ın izniyle şifa buluyoruz." derdi… Evet! Şifa bulmak için Afrika'ya gitmeliydim… Mânevî yaralarımın merhemi Afrika'da olabilir miydi? Bu esnada Şenay Hanım'ın telefonu çaldı… Tevâfuk… Arayan, Afrika Gönüllüleri Koordinatörü İbrahim Ceylan'dı. Şenay Hanım'ın bu seferki yardım operasyonuna katılamayacağını duydum. Şenay Hanım'a kendisi yerine bu hizmete talip olduğumu saniyeler içinde ifade ettim. Ceyda Hanım da kulak misafiri olmuş olacak ki önce çekimser olmama karşın, birkaç gün sonra onun da başvuruda bulunmasına rıza göstermek zorunda kaldım… Ceyda Hanım bendeniz izin verene kadar saatlerce gözlerimin içine bakıp konuşmadı… Afrika onu da çağırıyordu…

Başvurularımız 1 hafta sonra olumlu karşılandı. Yayınevine Afrika anılarını da eklemek istediğimi ilettim. Üsküdar'daki sohbetin ardından 3 hafta geçti. Afrika'nın uzak diyarlarında bulduk kendimizi… Zagros Dağları'nın ötesindeki İran çöllerinden bile daha uzak… Rûhuma bir o kadar yakın Afrika... Arama Kurtarmacı Günlüğü'ne notlar almaya başladım:

"Dünyanın en ücra köşelerinden birindeyim. Afrika burası… Birkaç aylık yaralı bir bebeğin annesinin kucağında verdiği yaşam mücadelesi, kum fırtınası, çakan şimşekler ve âdeta hiç durmadan saatlerce ibadetine devam eden velî bakışlı ihtiyar… Simsiyah kurumuş kanlar içinde yerde uzanan genç bir adam başını doğrultuyor, yumruğunu havaya kaldırıp gözlerinin içi gülerek zafer işareti yapıyor. Bembeyaz dişler arasından çıkan ve kafamda yankılanan seslerin sarhoşluğu… Anlayamıyorum. Ben buraya nasıl geldim ve neredeyim?! Güneş ve toprak tenime hiç bu kadar yakın olmamıştı. Yolcu olduğumu hissediyorum… Hepimiz yolcuyuz bu yaşamda… Bunu iliklerime kadar hissediyorum! Toprağın üzerine uzanmış onlarca hastanın bana gülümseyerek baktığı o ânı ve o kadim ezgileri asla unutmayacağım. Şükürler olsun! Yolcu olmanın güzelliğini hissetmek ne hoş! Yolcu yolunda gerek…"

Arama Kurtarmacının Günlüğü'nden-
12 Temmuz 2008 - Batı Afrika / Nijer

Afrika'nın ıssızlığında, Dede Efendi'nin ilâhileri gönlümüzden dudaklarımıza yol alırken, Afrika ezgileri ile yol olmayan savanlarda ve çöllerde durmaksızın ilerliyorduk. Bu çöl belki de ilk defa Dede Efendi'nin ilâhilerini dinliyordu… Çöl, hortumlar, yaban hayvanları ve türlü tuzakları ile yolumuzu kesebilirdi… Ancak yapmadı… Cenab-ı Allah bizlerin ihtiyaç sahiplerine doğru yol almamız için çölü uysallaştırdı…

Dua ediyorduk: "Allahım bize yardım et, hâlimize acı… Veren el olmamıza izin ver…"

***

Birçok gönüllü kuruluşun bir araya gelerek organize olduğu "Afrika Gönüllüleri" ile beraber Afrika'nın en ücra köşelerinden biri olan Nijer'in Teseau Bölgesi'ne ulaşmayı başardık. Buraya yaklaşık bir saat mesafedeki Ague'de, Türk hekimleri tarafından çeşitli ameliyatlar yapıldı. Görevlerimizden biri de bahçede bulunan ve âdeta dilek ağaçlarını andıran bizim hastalara ait serumları iplerle bağladığımız, "Serum Ağacı" adını verdiğimiz ağacın altında yatan hastalarla ilgilenmekti. Psikiyatr Dr. Mustafa Merter ile beraber hastaların serumlarını takip ettik, gerektiğinde yaralarına pansuman yaptık, onlara mânevî destek vermeye çalıştık.

Elimizden geleni yaptık… Öğrencilerimizin biz seyahate çıkmadan önce verdikleri parmak bebekler, balonlar ve minik toplar ile çocukları neşelendirmeye çalıştık. Onlarca aile ile dost olduk…

"Serum Ağacı" altında saatlerce hastalar ve biz gönüllüler için dua eden, gözleri ışıl ışıl parlayan, o yaşlı ve bilge bakışlı adamı da hiçbir zaman unutmayacağım. Onun yanından geçerken yüreğime gelen heyecan ile, kana bulanmış yere, bu temiz ruhlu insanların toprağına az kalsın yığılıp kalıyordum. Bu insanlar ve biz gönüllüler bu ağacın altında, ihtiyar dudaklardan dökülen dualarının ve ameliyat olmuş minicik çocukların iniltilerine karıştığı bu bahçede âdeta "bir" olduk… Belki de bir daha hiç göremeyeceğim dostlarımın teslimiyetine şahit oluş ile paramparça oldu kalbim… Kim kime yardım etmiş bilinmez…

"Serum Ağacı"

Başlarında beyaz sarık ve bellerinde kılıçla heybetle karşımızda duran Tuareg kabilesinden bu yiğit insanlarla tanışıp el sıkışarak, gözden gönüle anlaştık… Bu insanlar bizleri beklemişti ve büyük büyük babalarının Osmanlı vatandaşları olarak Afrika'nın içlerine kadar geldiğini, köklerinin "Türk" olduğunu hararetle anlatmaya çalışıyorlardı. Vücutları zayıftı, fakir oldukları o kadar açıktı ki… Ancak göğüsleri önde, omuzlar geride ve ağır ağır yürüyorlardı. Yüzleri tamamıyla kapalı ve yalnızca gözleri açıktı. "Osman" adlı Tuareg kabilesinden bir Nijer askeri, Osmanlı İmparatorluğu zamanında atalarının yaptığı yolculuklar ile bu bölgeye geldiklerini anlatırken gözlerimiz doluyordu… Bu insanlar hiçbir maddî beklenti olmaksızın yaptığımız gönüllü çalışmalarımızın karşılığını, atalarının öykülerini bizlerle paylaşarak ve gözlerindeki gülümseme ile vermeye çalışıyorlardı âdeta…

"Serum Ağacı" altında saatlerce hastalar ve biz gönüllüler için dua eden, gözleri ışıl ışıl parlayan, o yaşlı ve bilge bakışlı adamı da hiçbir zaman unutmayacağım. Onun yanından geçerken yüreğime gelen heyecan ile, kana bulanmış yere, bu temiz ruhlu insanların toprağına az kalsın yığılıp kalıyordum. Bu insanlar ve biz gönüllüler bu ağacın altında, ihtiyar dudaklardan dökülen dualarının ve ameliyat olmuş minicik çocukların iniltilerine karıştığı bu bahçede âdeta "bir" olduk… Belki de bir daha hiç göremeyeceğim

dostlarımın teslimiyetine şahit oluş ile paramparça oldu kalbim… Kim kime yardım etmiş bilinmez…

377.000 kişiye yalnızca bir doktorun düştüğü bu bölgede çalıştıktan sonra, teslimiyeti ve hizmet aşkını yaşamımda daha sağlam temellerle oturttuğumu hissediyorum… Kum fırtınaları, elektrik ve su sıkıntısı, yüksek sıtma riski, hijyenik olmayan yaşam koşulları, uzun ve yorucu kara yolculukları, amansız sıcak ve yüzlerce hastanın tedavi görmek için oluşturduğu uzun kuyruklara rağmen çalışmaya devam eden gönüllülerin gösterdiği kahramanlığı ve fedakârlığı asla unutmayacağım. Afrika Gönüllüleri Organizasyonu'nda büyük emekleri bulunan değerli koordinatörümüz İbrahim Ceylan Beyefendi'nin bir kaza sonucu yaralanan ayağına rağmen gece gündüz yılmadan çalışması, gönüllülüğün ne olduğunu yeniden düşünmemi sağladı.

Bu çalışmalar sonunda, İsviçre'de insan psikolojisi hakkında yirmi beş yıl kadar incelemelerde bulunmuş Psikiyatr Dr. Mustafa Merter'in "Dokuz Yüz Katlı İnsan" adlı kitabından "Hayır Terapisi" adlı bölümden küçük bir alıntı yapmak istiyorum:

"*Ruhsal Hastalıkların en ağır safhaları aşıldıktan ve düzelme dönemine girildikten sonra kişi, terapi ekibinden birisi eşliğinde muhtaç kişi ve aileleri de ziyaret eder. Burada önemli olan hastanın elinden geleni verebilmesidir. Sabrı olan sabrından, şefkati olan şefkatinden, parası olan da parasından verir. Ziyaretten sonra kişi yaşadığı duyguları seyir defterine not alır. "Hayır Terapisi" faaliyet alanları maddi menfaat sağlanmadan insanlığa ve dünyaya hizmet veren bütün dernek ve vakıfları kapsar.*"

Mustafa Merter "Hayır Terapisi" adını verdiği yardım çalışmalarının hayırsevere olan faydasını da şöyle özetliyor:

"*Depresyon, nörotik takıntı, kişilik bozukluğu, hatta remisyon hâlindeki psikozun patoloji balonlarının birer birer patladığı muhteşem bir terapi!*"

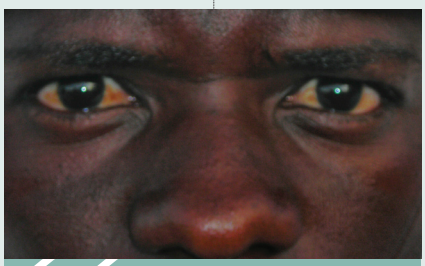

> Masanın üzerinde bir kurabiye kırıntısı… Şehâdet parmağım ile onu alıyor ve yeni düşünceler, mânâ dolu fikirler olmasını niyaz ederek lokma yapıyorum… Kırıntıların değerini anlamış olmayı niyaz ederek… Yeni mânâ yolculuklarına bir katre hizmetkâr olmayı niyaz ederek… Gri çöllerden Afrika savanlarına, uzağı yakın eyleyen Allah'ın izniyle…

Bu yıl da Somali, Nijer, Moğolistan ve Pakistan'daydı Afrika Gönüllüleri… Türk bayrağının neşe, aşk ve muhabbetle karşılandığı diyarlardaydı Afrika Gönüllüsü Türkler… Dünyanın en ücra köşelerinde hizmet ettiler. İsimleri tarihe geçmedi, kıymetli fedakârlıklarla yollara düştüler ve gönül dünyamızda unutulmaz izler bıraktılar. Afrika'da görev yapan ağabeylerimizi ve ablalarımızı unutmamız mümkün değil…

***

Afrika'dan döndük.

2 sene sonra…

Üsküdar'da güneşli bir Pazar sabahı… Hamâmîzâde İsmail Dede Efendi gönlümüze tesir ediyor… Sema Dedesi Engin Kökçü ve fakir, çivili tahtanın tuzlarını gülsuyu ile arındırıyoruz.

Mutfakta hazırlıklar var… Semâzenlerin yüzleri apaydınlık… Dinleniyorlar... Gözlerinin içi gülüyor…

Masanın üzerinde bir kurabiye kırıntısı… Şehâdet parmağım ile onu alıyor ve yeni düşünceler, mânâ dolu fikirler olmasını niyaz ederek lokma yapıyorum… Kırıntıların değerini anlamış olmayı niyaz ederek… Yeni mânâ yolculuklarına bir katre hizmetkâr olmayı niyaz ederek… Gri çöllerden Afrika savanlarına, uzağı yakın eyleyen Allah'ın izniyle…

Hz. Mevlânâ'nın mübarek nûrunu, "hiçliği" dost edinmiş bir Afrikalı'nın gözbebeklerinde görmeyi ve sarsılarak yürekte uyanmayı bahşeden Rabbimize hamd ü senâlar olsun. Şükründen aciziz Yâ Rab! Hâlimize acı Yâ Rab…

***

Sizler de Afrika Gönüllüsü olmak isterseniz; altuntecim@gmail.com / www.askyolundaadimadim.com / www.kendiniaramakurtarma.com adreslseri ile iletişim kurabilirsiniz.

Satır Aralarından...

Hazırlayan: Tolgahan ÜSKÜDARLI*

Bu bölümümüzde sizlere mûsikî tarihimizde unuttuğumuz ya da hiç bilmediğimiz detayları sunacağız. Hem kültürel zenginliğimizi anımsamamız hem de kaybettiğimiz değerlerin kıymetini belki geç de olsa anlarız, düşüncesiyle hazırladığımız bu bölümümüzde müzik terimlerimizden makamlara, bestecilerimizden kaybolmuş enstrümanlara kadar pek çok detayı bulacaksınız. İsteğimiz, siz değerli okuyucularımızın da bu köşeye katkı sağlamalarıdır.

1.000 – ilgisizlik = 42

Bu formül, büyük Türk bestekârı Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi'nin besteleriyle ilgili... Hayatı boyunca ürettiği 1.000'in bir hayli üzerindeki bestelerinden güfte ve müzikleriyle elimizde tam sadece 42 adet eseri bulunmaktadır. 400 tanesinin de sadece güfte olarak günümüze ulaştığı bilinmektedir...

? yaşında en iyi kanun çalan Türk kimdi ?

Her enstürmanı ihya eden bir sanatkâr gelmiştir. Tıpkı Tanbûrî Cemil Bey, Şerif Muhiddin Targan gibi... Kanun için de bu durum farklı değildir. Bu saz, 12 yaşında en iyi Kanun çalan Türk olarak ün yapmış Hasan Ferid ALNAR'ın yüksek kabiliyetinde âdeta yeniden hayat bulmuştur. 16 yaşında bir operet besteleyerek bestecilik kariyerine de başlayan sanatkâr, Hüseyin Sâdeddin Arel'in teşvikleriyle Avrupa'da müzik tahsili yapmıştır. Kanun konçertosu en çok bilinen eserlerindendir. Piano, viyolonsel ve klasik kemençe gibi sazları da icra etmiştir.

Hücum borumuzdun bir zamanlar...

Mûsikîmizde 200 yılı aşkın bir zamandır kullanılmayan nefesli bir askerî müzik âleti olan *nefir* için Abdülkādir Merâgî, Câmî'ül-Elhân isimli kitabında şunları söylüyor: (Farsça'dan çeviri Yılmaz Öztuna'ya aittir.) "Nefir bütün nefesli sazların en uzunudur. Bunun biraz daha uzununa Burgu denilirdi. Ucu eğri olursa Kürenây adını alır. Sade bir borudan ibaret olup parmak basılacak delikleri yoktur. Kullanılması zordur." Nefir, mehter mûsikîsinde hücum borusu olarak kullanılmıştır. Abdülkādir Merâgî'ye göre 168 cm. uzunluğundadır. Yalnız üç ses (yegâh-dügâh-nevâ) / (re-la-re) elde edilmesi mümkündür. İcra edene *nefîri* denilmektedir.

Söz gümüşse, nutk-ı darb altındır...

Yakın zamanlara kadar Türk Mûsikîsi'nde kullanılan ve müzikte sus, es, sükût işaretleri anlamında kullanılan terime *nutk-ı darb* denilirdi...

Maval okumayalım... Mevvâl okuyalım...

Arap Halk Mûsikîsi'nde ve şiirinde bulunan ortak bir türe *mevvâl* denilmektedir. 6. asırdan sonra yoğun olarak kullanılmaya başlayan mevvâl, Türklerin uzun hava formuna benzer bir yapıdadır. Türk halk ağzına bu mûsikî terimi "*maval okumak*" olarak geçmiştir. Türklerin bu terimi nâhoş mevzular için sarf etmesi, zamanında bu müzik tarzından fazla hoşlanmadıklarına delâlet olabilir...

Tarîkat değil Tarîka, fakat bu da yol gösteriyor...

16. asırdan önce peşrev formuna *tarîka* denilmekteydi. Sâfiyüddîn Abdülmümin Urmevî'nin Kitâb'ül-Edvâr'ında sıkça geçen ve günümüzdeki peşrev formu için kullanılmış bu kelime, "yol, yolu açan, makam gösteren" anlamlarına gelmektedir. (Peşrev; müziğimizde genellikle dört hâne ve bir teslim diye nitelendirebileceğimiz beş bölümden oluşan enstrümental bir form.)

* Haliç Üniversitesi Konservatuar öğretim görevlisi.

Kaynakça
Yılmaz ÖZTUNA, **Türk Mûsikîsi Ansiklopedik Sözlüğü1-2**, Ankara, 2006, Orient Yayınları.
Mahmut R. GAZİMİHAL, **Mûsikî Sözlüğü**, İstanbul, 1961, Milli Eğitim Basımevi.
M. Nazmi ÖZALP, **Türk Mûsikîsi Tarihi 1-2**, İstanbul, 1998, Milli Eğitim Yayınları.

Sema ve Semah'ın XIII. Yüzyıl Öncesi Temelleri

» Yard. Doç. Dr. Cenk GÜRAY*

1. Giriş

Anadolu'daki inanç sistemlerinin müzik ile doğrudan bağlantı kurduğu, ortak köklere dayansa da kuramsal ve pratik farklılıkları da yansıtan iki önemli ibadet unsuru olan Sema ve Semah kavramları, Anadolu insanının doğa ve doğaüstü ile ilişkisi hakkında çok önemli bilgileri aktarma yetisine sahiptir. Bu iki kavramın süreç içinde birbirinden farklılaşarak, değişik inanç ögelerini temsil eder olması ve bu durumun sebepleri Anadolu'nun inanç tarihi ele alınırken tartışılması gereken bir olgudur.

Sema ve semah kavramları arasındaki ayrışımın Anadolu kültür açısından yaklaşık olarak XIII. yüzyıl öncesinde, yani Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması sürecinde ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Dolayısıyla XIII. yüzyıl öncesi Anadolu ve çevre coğrafyalardaki müzik geleneklerinin incelenmesi söz konusu tartışmaya katkıda bulunabilecektir.

2. Türkler ve İslâm: Kökler ve Değişim

İslâm Tasavvufu üzerine yapılanan Anadolu'ya has bir tasavvuf anlayışının oluşmasını ve bunun üzerinde şekillenen "inanca dâir" yapıları, müzik ve dansları analiz edebilmek için, hem Türklerin İslâmiyet öncesi inanç geleneklerini hem de Anadolu'daki İslâm öncesi uygulamaları incelemek gerekmektedir[1]. Yusuf Ziya Yörükan[2] bu ikili etkiye dikkat çekerken şöyle demektedir:

"Oğuzların Anadolu'da mevkilenmesinden ve Müslümanlığın bu mıntıkaya hâkim olmasından evvel, bu ülkedeki dînî türlerin bunlar üzerinde asla tesiri olmadığını kabul edenlerden değiliz."

Yağmur Say[3] da olaya Türk Kültürü açısından şu şekilde yaklaşmaktadır:

"Türkler Anadolu'ya gelişlerinde atlarının sırtında ve heybelerinde sadece maddi yaşama ait ürünleri değil aynı zamanda yaşam biçimlerini, geleneksel kültürlerini, içine girdikleri veya etkilendikleri inanç yapılanmalarını da getirdiler. Bu oluşum içerisinde sosyal yaşantı; Gök Tanrı inancı temelli, Şamanist, Budist, Maniheist, Taoist, Hinduist, İbrani, Hıristiyan inanç ve yaşam örneklerinin oluşturduğu senkretik[4] bir yapı arz ediyordu. İslâmî yaşam anlayışının içine giriş veya daha doğru bir ifadeyle halk Müslümanlığı süreci İran-Horasan kaynaklı yani Şiî kaynaklı oldu. Orta Asya'da ulaşılan senkretik yapı Anadolu'da yeni bir senkretik yapıya, yeni bir senkretik aşamaya ulaşacaktı."

Dolayısıyla günümüz Anadolu inançları ve bu inançların müzik ile ilişkisine dâir fikir yürütmek için İslâm ile olduğu kadar, Türklerin İslâm öncesi inançları ve Türkler öncesinde Anadolu'da yaşanan inanç sistemleri ile de ilgili bilgi edinmek gerekmektedir. Günümüz inançları ve müziğin bu inanç sistemlerindeki konumu ancak bu üç unsura bağlı olarak ortaya konabilecektir.

Türkler İslâmiyet ile tanışmalarından yani yaklaşık olarak M.Ö. 900'lü yıllardan önceki dönemde geniş bir coğrafyada yaygın bir şekilde yaşamaktaydı. Dolayısıyla Türk bünyesi içinde kabul edilen gruplar

“Türkler İslâmiyet ile tanışmalarından yani yaklaşık olarak M.Ö. 900’lü yıllardan önceki dönemde geniş bir coğrafyada yaygın bir şekilde yaşamaktaydı. Dolayısıyla Türk bünyesi içinde kabul edilen gruplar pek çok değişik sosyal ve etnik yapı ve bu yapıların inanca dâir görüşleri ile temas hâlindeydi. Türklerin İslâm öncesi dönemde benimsedikleri inançların çeşitliliği de göz önüne alınınca, İslâmlaşma sürecini ve sonrasındaki dînî yaşamlarını tek bir modelle ifade etmenin çok da mümkün olmayacağı görülebilecektir.”

pek çok değişik sosyal ve etnik yapı ve bu yapıların inanca dâir görüşleri ile temas hâlindeydi. Türklerin İslâm öncesi dönemde benimsedikleri inançların çeşitliliği de göz önüne alınınca, İslâmlaşma sürecini ve sonrasındaki dînî yaşamlarını tek bir modelle ifade etmenin çok da mümkün olmayacağı görülebilecektir[5]. Türklerin İslâmiyeti kabul ettikten sonra ortaya koydukları inanç görüşleri, İslâm öncesi ilişki kurdukları Şamanizm, Zerdüştilik, Budizm, Maniheizm, Mazdeizm ve Hıristiyanlık gibi inançlara ait felsefelerden yoğunlukla etkilenmiştir. Bunun yanında Türkler Anadolu’yu yaşam alanı olarak sahiplendikten sonra da Anadolu’da yaygın şekilde yaşanan pagan[6] inanışlar ile etkileşim hâlinde yapılanan Anadolu’ya özgü Hıristiyanlık anlayışından da etkilenmişlerdir[7].

Türklerin İslâm öncesi ilişki kurduğu tüm inanç sistemlerinin, doğayla bir bağlantı kurma yolu olarak da adlandırılabilecek.[8] Şamanizm’in ***mistik*** hatta ***büyüsel*** karakterini takip ettiğini söylemek çok yanlış olmayacaktır.[9] Türkler ile İran etkisiyle buluşan Zerdüştilik ve Mazdeizm ile Çin etkisi ile gelen Budizm ve Maniheizm’in de çok güçlü mistik karakterlere sahip olduğu söylenebilir.[10] Bu mistik karakterlerin, Türklerin İslâm’ı algılayışında çok önemli bir etken olan tasavvufun yaygınlaşmasında yadsınamaz bir etkisi vardır.

Türklerin İslâm anlayışını iki ana başlık altında işlemek uygun olacaktır. Bu başlıklardan ilki ***Sünnî İslâm***, ikincisi ise ***heterodoks*** veya ***bâtınî***[11] gibi başlıklarla[12] tanımlanabilecek Sünnîlik dışındaki İslâm inançlarıdır. Sünnîlik özellikle Osmanlı İmparatorluğu devrinde, devletin de resmî din görüşünü yansıtması ile en güçlü çağını yaşamıştır. Türklerin Sünnîlik içinde Hanefîlik ve Mâtürîdîlik gibi yorumları tercih etmelerinin altında muhtemelen bu inanışların Türklerin alışageldiği yaşam tarzı ile uyum göstermesi yatmaktadır.[13] Sünnî yorum çoğunlukla kentli kültür içinde yaşayan topluluklar arasında yaygın iken Bâtınî gelenek göçebe topluluklar arasında daha yaygındır. Ocak bu Bâtınî geleneğin gelişimini aşağıdaki gibi açıklamaktadır:[14]

“Bu heterodoks İslâm, göçebe Türkler arasında dışarıdan getirilmedi veya o zamanki İslâm dünyasında mevcut bir takım heterodoks mezhepler gibi, yıllar yılı süren teolojik tartışmaların sonucunda oluşmadı. Bu heterodoks İslâm yorumu, zaten önceki dinleri vasıtasıyla alışmış bulundukları mistik kültür üzerine yine mistik bir nitelikle gelen İslâm’ın, geniş çapta eski dinlerin kalıntılarıyla-bunları mitolojik şifahi gelenekler halinde saklayan sosyo-kültürel bir zeminde-birleşerek değişime uğramasıyla zaman içinde meydana geldi. Bu heterodoks İslâm yorumunun en dikkat çekici yanı, Türkler arasında İslâm’dan önce mevcut olmuş bulunan bazı dinlerin kalıntılarını İslâmi kavramların içinde birleştiren ve yoğuran bir senkretizm (bağdaştırmacılık) olmasıydı. Bunun çok tabii bir sonucu olarak da, bu İslâm yorumunun Sünni İslâm gibi ince ince işlenmiş ve gelişmiş, sistematik yazılı bir teolojisi yoktu ve hiçbir zaman da olmayacaktı. Kabile geleneklerinin şifahi kültür kalıpları içinde yoğrulan şifahi bir teolojisi vardı ve bu teoloji tabii olarak daha çok mitolojik bir karakter arz ediyordu.”

Bu fikirlerin de ışığı altında Türklerin Sünnî yöndeki İslâm yorumu “vahye dayalı” dînî örgütlenme ve aktarım tipine girerken, Bâtınî yorum ise “kapalı cemiyet örgütlenmesi” çerçevesine uymaktadır.[15] Türklerin İslâm öncesi döneme dayanan mistik inanışları her iki yorumun da değişik şekillerde İslâm Tasavvufu’nun çekim ve etki alanı içine girmesini sağlamıştır.

3. Türklerin İslâm Öncesi İnançlarından Gelen Düşünce ve Uygulamalar

İslâm öncesi Türk inançlarına dair araştırmaların çoğu bu inanç sistemlerinin dayandığı üç temel yapı olduğu konusunda uzlaşmaktadır[16]. Bu yapılar Atalar ve Tabiat kültleri[17] ile Gök Tanrı inanışıdır. Atalar ve tabiat kültleri ataların ruhuna ve tabiattaki varlıklarda bulunan bir takım gizli güçlere olan saygıyı inanç sistemlerine sokmaktadır. Her iki kült yapısının da günlük hayatı etkileyen güçlere sahip oldukları düşünüldüğü için, memnun edilmeleri şarttır. Gök Tanrı ise somut tabiat kültlerinden ayrılarak, soyut ve tek olan bir yapı olarak şekillenmiş ve Eski Türkler'de yerin ve göğün yaratıcısı olarak bilinmiştir. İslâm sonrası inançlarda dağ, taş, tepe, kaya ve ağaçların kutsal sayılmasının temelleri bu görüşlerde gizlidir.[18]

Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ile geçmişlerine ait simgeler de bu coğrafyaya yerleşmeye başlamıştır. Eski Türkler'in İslâm öncesi inanç sistemlerinin temelinde yatan ana yapılardan biri ***şaman*** kavramıdır. Şaman, kutsal olanla ya da bilinmeyenle ilişki kuran, bu ilişkiyi kurabilecek özel yeti ve bilgilerle donanmış bir kişidir. Dolayısıyla şamanın gerçekleştirdiğine inanılan pek çok doğaüstü olay, Türklerin İslâm anlayışına da yansımıştır. Bunların arasında sihir ve büyü yapmak, hastaları iyileştirmek, gelecekten haber vermek, rûhun bedeni geçici olarak terk etmesi, göğe yükselip Tanrı ile konuşmak, Tanrı'nın insan şeklinde görünmesi, tabiat kuvvetlerine hâkim olmak, ateşe hükmetmek, kemiklerden diriltmek, tahta kılıçla savaşmak da vardır.[19] Kadın-erkek birlikte gerçekleştirilen müzikli-danslı âyinlerin yönetilmesi de şamanın görevleri arasındadır, âyinlerde kutsal olan ile ilişki kurmaya çalışan şaman (kam) bu ilişkiyi müzik ve dans yoluyla ortaya koyar. Yörükan'ın *Ziya Gökalp'tan* (1875-1924) aktardığı şu sözler, bu durumu destekler durumdadır:

"Kamın iki yamağı vardır. Bunlar mûsikîye, curalarını öttürmeye, kam ise davulunu çalarak raksetmeye başlar. Bu raks tertipsiz ve nizamsızdır. Raks yapılırken dua okumaya devam edilir yahut dua değil de esrarlı birtakım cümleler söylenir. Yamaklardan biri kam tarafından yapılmış olan merdiven gibi bir ağacı tutmaktadır. Bu ağacın üzerinde dokuz basamağı ifade edecek surette birtakım kertikler vardır ve her kertik bir basamaktır. Kam, raks ettiği esnada bir basamağa ayak basmış gibi bir adım atar. Bununla kam birinci kat göğe çıkmış olur. Çünkü kamlar her merâsimde göklere seyahat ederler."[20].

Şaman bu anlarda "vecd" hâlindedir. Yoğunlaşma sonucu kendinden geçmiştir. Ocak da Potapov'dan alıntı yaparak benzer bir Yakut geleneğini anlatmaktadır:[21]

"Yakutlar'da da Isı-ah denilen bir ayin yapılır, bu ayinde topluca kımız içilirdi. Ayini şaman yönetir, kadın-erkek bir yerde toplanarak birbirlerinin ellerinden tutup bir daire meydana getirirlerdi. Sonra hû hû diyerek raks etmeye başlarlardı. Bazen da Şaman yalnız dans eder veya dokuz erkek, dokuz kadın kendisine refakatte bulunurdu."

Yine hem Sünnî hem de Sünnîlik dışındaki gelenekleri etkileyen pek çok önemli simge de Uzak Doğu ve İran kökenli inançların etkisiyle Türklerin İslâm anlayışına taşınmıştır.[22] Bunların arasında ölümden sonra rûhun başka bir bedende yaşamını sürdürmesi olarak tarif edilebilecek ***tenâsüh*** inancı,[23] Allah'ın insan bedenine girmesi inancı (hulûl), don değiştirme,[24] tüm varlıkların dört temel unsura dayalı olarak yaratıldığını ifade eden "dört unsur" (anâsır-ı erbaa) anlayışı ve ateşin kutsallığı[25] simgeleri sayılabilir. Zîra tüm bu inanışlar, devir kavramının özelliklerine benzer bir dönüşüm sürecini bünyelerinde taşımaktadır. Ejderha ile mücadele ve havada uçma gibi mitos ve inanışların da Çin ve İran kökenli inanç sistemlerinden Türklerin İslâm anlayışına girdiği söylenebilmektedir.[26]

Bunlara ek olarak İslâm dönemi sonrası inançları önemli şekilde biçimlendiren "ölmeden önce göğe çekilmek", "suyu kana çevirmek", "halka felaket musallat etmek", "bereket getirmek", "az yiyecekle çok kişiyi doyurmak", "körleri gördürmek", "ölü insanı veya hayvanı diriltmek", "nefes evlâdı edinmek",

"kuru odunu ağaç haline getirmek", "yerden veya taştan su fışkırtmak", "ırmağı veya denizi yarıp geçmek", ve "ırmak veya deniz üstünde yürümek" gibi inanışlarından da Kitâb-ı Mukaddes'e ait etkilerle Türklere taşındığı da tahmin edilebilmektedir.[27]

Ocak'a göre Türklerin İslâm anlayışına dâir tüm yapılanmalarda örnekleri görülen bu etkileşimlerin en önemli mirasçıları ise Alevî-Bektâşî kültürleridir. Devir kavramı ise Türklerin İslâm sonrası benimsediği inanç sistemleri ile eski inançlarını bağdaştıran en önemli unsur olarak gözükmektedir. Bu kavramın köklerini ve müziğin inanca dâir simgeleri aktarmadaki rolünü daha iyi algılayabilmek için Türkler öncesi eski Anadolu uygarlıklarındaki inanç-müzik ilişkisini araştırmak uygun olacaktır.

Dipnotlar

* Atılım Üniversitesi Öğretim Görevlisi.

1 Cenk Güray, *"Anadolu'da İnanç ve Müzik İlişkisi"*, Folklor ve Edebiyat Dergisi, Ankara, 2009, s.1.

2 Yağmur Say, **Seyyid Battal Gazi ve Külliyesi**, Su Yayınları, İstanbul, 2006, s.67.

3 Say, a.g.e,. s. 150.

4 Eski Yunan dilinde birleştirmek anlamına gelen synkretizein kelimesinden gelen kavram farklı hatta karşıt ekollere ait felsefî doktrinlerin bütünleşik bir bakış açısı oluşturmak adına harmanlamak anlamına gelmektedir. (Pablo A. Iannone, Dictionary of World Philoshopy, Routledge Publishing, UK, 2001.) Su da (Süreyya Su, Hurafeler ve Mitler-Halk İslâmında Semkretizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.14) senkretizmi, farklı inanç sistemlerinin etkileşime girerek karışması sonucunda yeni inanç ögelerinin ya da örüntülerinin ortaya çıkması olarak tanımlamaktadır.

5 Ocak'a göre Orta Asya gibi alabildiğine geniş bir coğrafî mekân içerisinde bir Türk toplumu değil, çok çeşitli Türk toplulukları ve farklı kültür çevreleri vardır. Bunların çevre halklarla sürekli bir etnik ve kültürel alışverişleri olduğunu, çok kısa bir zaman içerisinde sık aralıklarla yeni birlikler oluşturup dağıldıklarını, sık sık mekân değiştirdiklerini unutmamak ve ona göre hipotezler geliştirmek daha gerçekçi olacaktır (Ahmet Yaşar Ocak, **Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 27, 28).

6 Çok tanrılı bir anlayışa dayanan dini yapılar. (TDK Büyük Sözlük)

7 Ahmet Yaşar Ocak, **Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.103-111.

8 Bu konu ile ilgili tartışmalar için bkz; Ocak, a.g.e., s. 43.

9 Ocak, a.g.e., 1999, s. 30.

10 Ocak, a.g.e., 1999, s. 30.

11 Kelime olarak içte olan, iç âlemle, sırla ilgili anlamına gelmektedir. İçte olan, iç âlemle, sırla ilgili (İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005, c. I, s.304). Bâtınîlik kavramını karşılayan diğer bir terim olan ezoterizm ise, Eski Yunan dilinde içteki, saklı anlamını taşıyan esoteros kelimesinden gelmektedir. Ezoterizm, inanç sisteminin mensuplarını hedefleyen ekol ve doktrinleri anlatır. Bu yönüyle tüm toplumu hedefleyen eksoterik öğretilerden ayrılır. Bu mânâda ezoterizm bilinmeyen, gizemli öğretilerin genel adıdır ve Eski Mısır inanç sistemleri, Pythagoras, Orfizm ve Platon öğretileri bu yapı içinde yer almaktadır. İslâm tarihinde kadar ulaşan bu anlayış, şeriatın öne sürdüğü yolu bire bir takip eden tarîkatları, bu yolda hikmet arayışından destek alan tarîkatlardan ayırmaktadır. (Cenk Güray, Bin Yılın Mirası-Tarihsel Süreç İçinde Makam Kavramı, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2011)

12 Böylesi akımlar Osmanlı döneminde Râfızî gibi dışlayıcı kavramlarla da tarif edilmiştir.

13 Ayrıntılı tartışma için bkz; Ocak, a.g.e., s. 35-43.

14 Ocak, a.g.e., s.43, 44.

15 İnanç sistemi tarafından aktarılan bilgiye ulaşma iki değişik dînî örgütlenme yöntemiyle ortaya çıkabilmektedir. Eliade'ye göre (Mircea Eliade, Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi, Çev. Ali Berktay, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2003, cilt I, s. 340.) bu yöntemlerden ilki kapalı cemiyet örgütlenmesidir. Hiyerarşik bir özellik taşıyan bu örgütlenme tipinde aydınlanmaya, bilgiye ulaşmak için gereken gizli öğretinin bazı tapınım özelliklerine dayalı olarak bu bilgiyi talep eden insanlara sunulmasıyla ulaşılmaya çalışılmaktadır. Yazılı olmayan ve hafıza ile aktarılan bir bilginin söz konusu olduğu ilk yöntemde dolaylı yoldan olsa da bilgiyi aktarıcı bir mürşit de mevcuttur. İkincisi ise vahye dayanan ve müritlerin vahiy aracılığıyla aktarılan düşünceleri bir öğreticinin yorumlarına dayalı olarak öğrendiği yoldur. Tüm inanç sistemlerinin Tanrı ve onun bilgeliği ile ilişkisi bu iki yolun biri aracılığıyla oluşmaktadır. Bu ilişki ise pek çok inanç sisteminde vahdet kavramını yani kutsal varlığın tekliğini rehber alarak ilerlemektedir.

16 Tartışmaların ayrıntısı için bkz; Ocak, a.g.e.

17 Yerel özellikler taşıyan dini inanışlar. (TDK, Büyük Türkçe Sözlük)

18 Ocak, a.g.e., s.113-140.

19 Ocak, a.g.e., s.141-182.

20 Yusuf Ziya Yörükan, Müslümanlıktan Evvel Türk Dinler: Şamanizm, Yol Yayınları, Ankara, 2005, s. 84.

21 Ocak, a.g.e., s. 176.

22 Ocak, a.g.e., s. 183, 251.

23 Tenâsüh inancına Platon felsefesinde de ruh göçü kavramı aracılığı ile temas edilmektedir.

24 Başka bir görünüşte, biçimde görünme.

25 Ocak, Anadolu'da sıklıkla uygulanan ateş üzerinden atlamak veya ateş çevresinde raksetmek gibi uygulamaları da bu kökene bağlamaktadır. (a.g.e., s. 50)

26 Ocak, a.g.e., s.226-237.

27 Ocak, a.g.e. 2003.s. 253-278

KÛŞE-İ DESTÂR

"Gönüldendir sikâyet kimseden feryâdımız yokdur."

» Yard. Doç. Dr. Mustafa ÇIPAN*

Bir önceki sohbetimizde Dîvâne Mehmed Çelebi hakkında bilgi sunmuş ve mütekerrir müseddesini tanıtmıştık. Müseddesini nasıl bir kudretle söylediği, ilk bendin mısrâları ile diğer bendlerin pek az tesadüf edilen bir sanatla nasıl irtibatlandırıldığını ifadenin ardından, birinci bendin nesre çevirisini yapmış, ancak şerhi bu sohbetimize bırakmıştık.

Bütünlüğü sağlayabilmek bakımından ilk bendi ve nesre çevirisini dikkatlerinize sunarak şerhe geçmenin daha faydalı olacağını düşünüyorum.

Bihamdillâh ki bî-nâm u nişânız adımız yokdur
Dil-i vîrânemizden özge bir âbâdımız yokdur.
Ezelden mazhar-ı aşkız bizim îcâdımız yokdur
Elemler cümle bizdendir ona isnâdımız yokdur.
Belâ dildendir ol dildâr elinden dâdımız yokdur
Gönüldendir şikâyet kimseden feryâdımız yokdur.

Nesre çevirisi: Allah'a hamdolsun ki biz namsız ve nişansızız, bizim adımız yoktur. Vîrân olmuş gönlümüzden başka bir âbâdımız yoktur. Ezelden aşka mazhar olmuşuz, (bu konuda) bizim bir îcâdımız yoktur. Elemler cümle bizdendir, ona bir isnâdımız yoktur. Belâ (evet) gönüldendir, o gönlümüzü elinde tutan, arkasından sürükleyen sevgiliden bir adalet talebimiz ve imdat arzumuz yoktur. Şikâyet gönüldendir, kimseden feryâdımız yoktur.

Şimdi "bî-nâm u nişân olma" gayretiyle müseddese daha yakından bakmaya ve Sultan Semâî'nin gönüllerimize neler ilham ettiğini anlamaya çalışalım. Öncelikle, kelimeler ve terkipler etrafındaki-arasındaki anlam örgüsü üzerinde duralım.

Allah (C.C.)…

Bendin en başında yer alan **bihamdillâh**'taki **hamd;** nimetini, lütfunu ve yüce vasıflarını dile getirerek Allah'a hürmetle ve samimiyetle yapılan övgüdür. Ancak hamd, uygulanış bakımından üç şekilde değerlendirilmektedir. **a) Kavlî:** Allah'ı, O'nun peygamberlerinin diliyle bizzat kendisinin övmesi, dil ile yapılan övgü gibi. (Kur'ân ve hadislerdeki duâlarla övmek.) **b) Fiilî:** Allah rızası için bedenî ibadetleri icra etmek, **c) Hâlî:** Ruh ve kalple yapılan hamd. İlmî ve amelî kemaller kazanmak, ilâhî vasıf ve ahlâkla ahlâklanmak, vasıflanmak.

Semâî, her üç hamd kademesini de gerçekleştirmiş, özellikle hâlî hamdı ifade sadedinde; *"dil-i vîrâne, aşka mazhar olma mekânı (Allah'ın isim ve sıfatlarının zuhur ve tecellî mahalli), belâ dildendir ve gönüldendir şikâyet"* söyleyişlerinde gönlü öne çıkarmış, nelerden tecerrüt ettiğini belirtmiştir.

Namsız nişansız, adsız sansız olma mânâsında kullandığı **bî-nâm u nişân,** tasavvufta Fenâ makamı ve Zât-ı kibriyâ (Lâ-taayyün) mertebesi olarak değerlendirilir.

Mevlevî Dîvân şâirlerinden Neşâtî, *ref-i taayyün* etmek sûretiyle *nihân* (gizli) oluşunu:

Ettik o kadar ref'-i ta'ayyün ki Neşâtî
Âyîne-i pür-tâb-ı mücellâda nihanız.

beytiyle dile getirirken; hakikat ehlinin nişânı olmayacağını Niyâzî-i Mısrî şöyle ifade etmektedir:

Hakîkat ehlinin olmaz nişânı.

Bendin ikinci mısrâı **dil** ile başlamaktadır. Vîrâne olan dil ile. O dil ki; gönül, fuâd, hâtır, sîne, yürek, kalp, bağır gibi karşılıkları mevcut olup; taht, iklim, vilâyet, kayık, ayna, hâne, vîrâne, halvetgâh, kitap, kadeh, cam, şîşe vb.'ne benzetilmiştir.

Gönül, gamların konakladığı mekân, aşkla ilgili her türlü hissiyâtın algılandığı yer; nefs-i nâtıka ve sırlar hazinesidir.

Tasavvufta gönül ayna olup; Allah'ın nazar ettiği mahal; ilâhî kemâlin ve cemâlin en güzel tecellî ettiği yer; nazargâh-ı ilâhî ve arşullahtır.

Hz.Peygamber bir hadîs-i şerîflerinde bu hususa işaretle:

"Mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır." buyurmaktadır. Zîra yerlere göklere sığmayan, mekândan münezzeh olan Allah, gerçek mü'minin gönlüne sığar.

Nev'î, gönlü:

Dil safhasına baktım etrâfı hayli meşrûh
Bildim bu nüsha çıkmış bir zî-fünûn elinden.

diyerek, kenarlarına şerhler düşülmüş, ilim sahibi birinin (mutlak ilim sahibi, Alîm olan Allah'tır) elinden çıkmış bir nüshaya benzetmekte; Türk kasîdeciliğinin güçlü sesi Nef'î de, Buhûrîzâde Mustafa Itrî tarafından Segâh/Yürük Semâî olarak bestelenen meşhur gazelinin ikinci beyitinde:

Ehl-i dildir diyemem sînesi sâf olmayana
Ehl-i dil birbirini bilmemek insâf değil.

diyerek gönlün saf olması gerektiğine dikkat çekerken, Hüsn ü Aşk sahibi Şeyh Gâlip sonsuz iç dalgalanmalarını anlattığı meşhur gazelinin matla beytinde, gönlünü, taşlık yola düşen bir şişeye teşbih etmektedir.

Yine zevrâk-ı derûnum kırılıp kenâre düşdü
Dayanır mı şîşedir bu reh-i seng-sâre düşdü.

Dil ile beraber Farsça terkibi meydana getiren **vîrâne** kelimesi zâhiren "harap, yıkıntı yer; dünya; maddî âlem" anlamlarına gelse de tasavvufta bunların tam aksine "âbâd, mâsivânın terk edildiği yer" hükmünde kullanılmaktadır. Bu yerin sakini de derbeder derviş, ehl-i harâbât…

Kıymetli mücevherler kimsenin bir şey ummadığı vîrâne ve harap yerlerde; mânevî cevher de derbeder dervişlerde bulunur. Bu husus gönül ehli şâirlerce şöyle ifadelendirilir:

Zuhûru dâimâ gencînenin vîrânedendir hep.
Râşid

Harâbât ehline hor bakma sakın
Defîne bulunur vîrâneler var.

Bizim aradığımız kıymetli nesne bizzat derûnumuzda, vîrân olmuş gönlümüzdedir. Fakat bizim onu arayıp bulmaya yönelmemiz için davet gerekir. Semâî bu davetin şuurundadır ve gereğini yerine getirmektedir.

Cenâbıhakk'ın sıfatlarından olan **"ezel-ebed"**i, başlangıcı ve sonu olmamak diye ifade etmek mümkündür. Ezel, başlangıcı olmayan geçmiş zaman olup, onun evveli tasavvur edilemez. Daire gibi tasavvur edilen zaman, mücerret bir mefhumdur. Her noktası -biri diğerine göre- ezel ve ebeddir.

Dertli, Hakk'ın ezelde yaratılan ruhlara hitabına en ön safta "belâ" dediğini:

Ervâh-ı ezelde evvelki sâfda
"Elestü" hitâbında ben "Belâ" dedim.

beyitiyle; Bâkî de, aşk şahının fermânına ezelden bende olduğunu, bu sebeple de muhabbet mülkünün şânı yüce sultanlığına ulaştığını:

Ezelden şâh-ı aşkın bende-i fermânıyuz cânâ
Mahabbet mülkünün sultân-ı âlî-şânıyuz cânâ.

> Şiirlerinde genellikle Semâ'î, bazen de Dîvâne mahlaslarını kullanan; Fuzûlî, Zâtî, Hayâlî gibi üstât şâirlerle aynı devirde yaşamış olan Mehmed Çelebi, şâirlik iddiası taşımaktan öte, şiiri düşüncelerini aktarmada bir vasıta olarak görmüştür. O, Hz. Mevlânâ'nın: "Âşıkların şiiri hayret ve mertlik mahsûlü olup ilâhî kelâmın tefsiri niteliğindedir." değerlendirmesini yansıtan söyleyişleriyle Dîvân şiirinin tekniğini kavramış, estetiğini benimsemiş, zevkine varmış; dili, hitap ettiği topluma ve maksadına uygun bir şekilde ustalıkla kullanmış âhenk, üslûp, nüfûz ve vukûf sahibi bir şâirdir.

beyitiyle dile getirir. Sultan Semâî aşağıdaki beyitlerde de ezel-ebed-ezel devir nazariyesini anlatmaktadır.

Dedi nedir sırr-ı raks-ı dâ'ire
Bu tarîk-ı Mevlevîde ey dede
Dedi bu esrâra hod yetmek gerek
Nereden geldin ise gitmek gerek.

Dîvâne Mehmed Çelebi'nin en sevgili müridlerinden olan, Gülşen-i Esrâr adlı eserinde şeyhi hakkında mühim bilgiler veren, şiirlerinde onu metheden Muğlalı Şâhidî İbrahim Dede, Mevlâ'ya yanışının ezelde kulağına çalınan aşk nâyının sesiyle olduğunu şöyle belirtir:

Mevlevîyem şimdi yandım sanmanız Mevlâya ben
Gûşuma bang-i ezelden çalınıpdır nây-ı aşk.

Bir mekân ismi olan **mazhar,** bir şeyin zuhur ve südûr ettiği yer, tecellîgâh; Allah'ın isim ve sıfatlarının zuhur ve tecellî mahallidir. İşte bu noktada insan, ilâhî vasıfların en mükemmel mazharıdır.

Aşk ki tarif edilemez bir histir. Mutlak ve karşı konulamaz şiddette sevgi, belki onunla ilgili küçücük bir fikir verir. Tasavvufî ve beşerî olarak ikiye ayrılan, kendi içinde de muhtelif değerlendirmelere tâbî tutulan aşk, Dîvân şiirinin olduğu kadar bu müseddesin de özünü oluşturur. Aşk hususunda söylenecek o kadar çok şey vardır ve Fuzûlî, hemen bütün söylenebilecekleri şu mısrâda özetlemiştir:

Aşk imiş her ne vâr âlemde.

Aşkın Cenâbıhak kaynaklı olduğunu, bu hâssanın O'ndan halk ettiklerine geçtiğini:

Aşk odu evvel düşer ma'şûka andan âşıka
Şem'i gör kim yanmadıkça yakmadı pervâneyi.

beyiti en güzel bir şekilde anlatmaktadır.

Hz. Mevlânâ: *"Her şeyin temeli ilâhî aşktır ve aşk kâinâtın rûhudur. Âdemoğlu aşk yüzünden var oluşunun ilk kaynağına dönmeye çalışır."* der. Zîra, içine aşk ateşi düşen sûfî, Allah'ı gönlünde bulur.

Aşk olunca onun mütemmim cüzü olan elem olmaz mı? **Elem,** gam, ıztırap, üzüntü yanında sevenin sevgilisi uğrunda seve seve katlandığı zorluklar değil midir?

İlk mısrâında, gönlünde var olan *gam*dan memnuniyetini, *sürûr*a, lütfedip şimdilik gelmemesi talebini; ikinci mısrâında da bir hayat düstûru olan "Misafir misafir üstüne olmaz." değerlendirmesini yaptığı enfes beytinde Râsih:

Dilde gam var şimdilik sen gelme lutf et ey sürûr
Olamaz bir hânede mihmân mihmân üstüne.

derken, Şeyh Gâlip, farklı bir açıdan bakarak, âşıkta *keder* olmayacağını, *gam*ın da cihan halkında bulunduğunu, sözün pîr-i muganda olduğunu kendisine ve misyonuna yakışan zarif bir edâ ile:

Âşıkda keder ne'yler gam halk-ı cihânındır
Koyma kadehi elden söz pîr-i mugânındır.

beyitiyle ifadelendirir. Dîvân şiirinin en kudretli ve lirik şâiri Fuzûlî ise *gam*ını gizli tuttuğunu ve endişelerini işaret ettikten sonra; aklının nasıl zâil olduğunu ve ayıplanmaması gerektiğini söyler. Çünkü, evvelâ Allah kulu sever, kendine çeker; sonra kul Allah'ı sever. Bu sebeple, "Ben Sana gönül vermedim, Sen benim aklımı aldın." der. Akıl alınınca yerine aşk ikâme olur. Âşık, çılgınca hareketler yapar. Bu inceliği bilmeyenler âşıka ta'n ederler. Onun sevgilisini görseler bu kınamadan utanırlar, tarzındaki düşüncelerini aşağıdaki beyitlerle dile getirir:

Gamım pinhân tutardım ben dediler yâre kıl rûşen
Desem ol bî-vefâ bilmem inanır mı inanmaz mı.
Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zâil
Bana ta'n eyleyen gâfil seni görgeç utanmaz mı.

"*Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever.*" (Mâ'ide/54) âyeti fehvâsınca, onların Allah'ı sevmeleri, O'nun zâtı görünmediği; sıfatı, yani mükevvenât göründüğü için mânevî bir müşâhede ile gerçekleşir. Bu husus aşağıdaki beyitlerde farklı açılardan dikkatlere sunulmuştur:

Âşıka ta'n etmek olmaz mübtelâdır neylesin
Âdeme mihr ü mahabbet bir belâdır neylesin.
Nef'î

Her gören ayb etti âb-ı dîde-i giryânımı
Eyledim tahkîk görmüş kimse yok cânanımı.
Fuzûlî

Bir nevi vîrâne gönlün eşiğine kadar gelen Semâî, perdeleri aşma arzusunu ***"elemler"*** ifadesiyle dile getirir. Maksat da Allah'ın nûruna ilettiği kimse olmaktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: *"O, göklerin ve yerin nûrudur... Allah dilediği kimseyi nûruna iletir."* (Nûr/35)

Hz. Mevlânâ deyişiyle: "*Her gam bir nur perdesini indirir. İnsanın derece derece görüşü kuvvetlenir. Sonunda okyanusa dönüşür. Demir-altın / elma-ayva. Ateş her ikisine de farklı tesir eder. Demiri veya altını saf bir hâle getiren ateş, ter ü taze elma ve ayvaya yarar mı? Ayva ve elmanın da az bir hamlığı olabilir, fakat demire benzemezler, hafif bir hararet isterler. Halbuki o hararet, o şuleler demir için kâfî değildir. Çünkü demir ejderha gibi olan ateşin yalımını ister. O demir, meşakkatlere tahammül eden 'derviş'*tir. *Çekicin ve ateşin altında kıpkırmızı olur, ama mes'uddur. Ateşin has dostudur o, onunla sıkı temastadır. Doğrudan ateşin ortasına kadar girer.*"

Muhiddin Bey, Fahri Kopuz tarafından Sûzinâk/Düyek/Şarkı olarak bestelenen şiirinde:

Elem geçer dedik ammâ hakîkat öyle değil
Zevâlî yok gam-ı aşkın bu mihnet öyle değil.
Hududsuz güzel olmaz fakat senin hüsnün
Hudûda sığmıyor asla bu devlet öyle değil.

diyerek elemin geçmediğini ve aşk gamının zevâli olmadığını söyler.

Sözlük anlamı "azap, musîbet, felâket, ibtilâ, imtihan, deneme; evet" olan **belâ**, gerçekte Cenâbıhakk'ın kulunu denemesidir. Kendinde mevcut olan hallere gerçekten sahip olup olmadığını fiilen göstermesi bakımından kulunu sınamasıdır. Kulun samimiyeti, O'ndan gelen cefalara samimiyetle katlanmasıyla ölçülür. Bu bakımdan hadîs-i şerîfte: "*En şiddetli belâlara dûçâr olanlar peygamberlerdir, sonra da velîler.*" buyrulmuştur.

Yüzyıllar ötesinden günümüze ve gönlümüze sıcacık nefesini ulaştıran Yunus Emre Çârgâh/Sofyan/İlâhi olarak bestelenen şiirinde:

Yüz bin cefâ kılsan bana Senden yüzüm döndürmezem
Cânım dahî alır isen Senden yüzüm döndürmezem.

diyerek gerçek kulluk tavrını ortaya koymuş; Fuzûlî:

Hâsılım yok ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yok reh-i aşkında fenâdan gayrı.

beyitiyle hâsılının ve maksadının ne olduğunu:

Yâ Rab, belâ-yı aşk ile kıl âşinâ beni
Bir dem belâ-yı aşkdan etme cüdâ beni.

diyerek de Rabbinden, kendisini aşk belâsına âşinâ kılmasını ve aşk belâsından bir dem bile ayrı bırakmamasını manzum duâların en güzellerinden biriyle anlatmıştır.

Hz. Şiblî'nin duâsı da: *"Yâ ilâhî! Halk seni nimetin için, bense belân için seviyorum."* şeklindedir. Zîra, Hakk'ın öyle dostları vardır ki, bir an belâsız kalsalar, nimetten mahrum olanlar gibi âh u feryâd ederler.

Allah, kolaylıkları, ihsan ettiği nimetleri ve duâya icabet edeceğini sıraladıktan sonra şükrün ne kadar da az olduğunu işaret buyuruyor:

"Allah, din işlerinde üzerinize hiç bir güçlük yüklemedi." (Hac/78)

"(Ey Muhammed!) Kullarım sana benden sorarlarsa, Ben şüphesiz, onlara yakınım. Bana dua edenin, dua ettiği zaman, duâsını kabul ederim; o halde onlar da Benim davetimi kabul etsinler ve Bana inansınlar. Ola ki doğru yolu bulurlar." (Bakara/186)

"Ey insanlar Rabbinizin buyruklarına kulak verin. Çünkü sizde işitme ve görmeyi sağlayan kulakları ve gözleri, düşünüp hissetmenizi sağlayan kalpleri yaratan O'dur. Şükrünüz ne kadar da az." (Mü'minûn/78)

Bu hususlarda Hz.Peygamber de hadîs-i şerîflerinde: *"Kolaylaştırın güçleştirmeyin; müjdeleyin nefret ettirmeyin."*

Sahâbe bağırarak dua ettiklerinde de: *"Durun, bir sağıra ve gãibe dua etmiyorsunuz. Siz, işiten, yakın olan ve sizinle beraber bulunan Allah'a dua ediyorsunuz."* buyurmaktadır.

Allah ruhları yaratmış ve Elest Meclisi'nde: "*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* diye sormuş; ruhlar da: "*Belâ. Evet öyledir."* diye cevap vermişler. *(A'râf/172)* Böylece Allah'la kulları arasında bir ahidleşme yapılmış.

Mütekerrir beyitte yer alan **dildâr,** "sevgili, birbirinin gönlünü almış" anlamı yanında tasavvufta Allah'ı ifade eder. **Dâd** ise adalet, doğruluk ve ihsan demektir.

İnsanlara karşı yakınma, sızlanma, içini dökme demek olan **şikâyet**, tasavvufta Hakk'a sitemde bulunma, kaderin cilvelerinden yakınma olarak değerlendirilir.

Çığlık, haykırma, yüksek sesle bağırma olan **feryâd** da tasavvufta mecbûrî ve yüksek sesle yapılan zikir, kendinden geçerek ve kendini salarak âvâz âvâz Allah'a yakarma anlamı taşır.

Dîvâne Mehmed Çelebi'den yaklaşık yüz elli sene sonra vefât eden, büyük Mevlevî şâirlerimizden Fasîh Ahmed Dede, şikâyet konusu olan ***"gönül"***ün yanına ***"dide"***yi de ilâve etmek sûretiyle mânâ ve âhenk olgunluğuna ulaşmaya çalışmıştır:

Ser ü sînem pür oldı dâğ-ı mihnet dîde vü dilden
Şikâyet dîde vü dilden şikâyet dîde vü dilden.

Semâî, aruzun "Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün" kalıbıyla yazdığı ve birinci bendinde üç imâle ile iki vasla yer verdiği bu müseddesin mükerrer beyitinde, kafiye ve redifi oluşturan "dâdımuz yokdur" ve "feryâdımuz yokdur" kalıpları yanında on dört defa "dal", altı defa "râ", beş defa "nun" harfi kullanarak; beş kelimede de "â" ünlüsü bulunan hecelere yer vererek gerçek anlamda bir ses ve âhenk zenginliği, güzelliği yakalamıştır. Ayrıca bu bendde ilk bakışta: nâm-nişân-ad / dil-gönül-dildâr / belâ, şikâyet-feryâd kelimeleri arasında ***tenâsüp***; vîrâne-âbâd / feryâd-dâd kelimeleri arasında ***tezat***; ezel-belâ kelimeleriyle ***telmih*** sanatlarına yer verildiği söylenebilir.

Bütün bu arz etmeye çalışılan hususların delâletiyle bend için şöyle bir şerh tecrübesi takdim edelim:

Kavlî, fiilî ve hâlî hamdle Allah'a hamd olsun ki, her şeyiyle Allah'a ait olunduğu ve vakit geldiğinde O'na dönüleceği şuuruyla fenâ makamını ihtiyâr ettiğimiz, hakikat ehlinin nişânı olmayacağını bildiğimiz için biz namsız ve nişansızız, bizim adımız yoktur. Vîrân olmuş, Hak'tan gayrı her şeyi yakıp yıkarak yok ettiğimiz, başka hiç bir şeye yer vermediğimiz, bu sûretle de Allah'ın arşı hâline getirdiğimiz gönlümüzden başka şen ve mâmur olmuş bir yerimiz yoktur. Biz ezelden "Bezm-i Elest"te, "Aşk imiş her ne var âlemde." mısrâıyla tavsif edilerek sınırsızlığı belirtilen, önce ma'şûkta zuhur edip ondan âşıka geçen ve kâinâtın rûhu olan aşka mazhar olmuşuz, bu hususta bizim yaptığımız bir şey yoktur. Bizim aşka ulaşmak, sevgiliye kavuşmak noktasında gönülden katlandığımız, o varken sürûra, lütfedip gelmemesini söylediğimiz, her birinin bir nur perdesini aralayıp diğerine yönelttiği elemler -ateş ve çekicin altında meşakkatlere tahammül eden, halden hâle geçerek kıvama giren demir gibi- bizi olgunlaştırmakta ve bizden kaynaklanmaktadır, bu hususta; bize kolaylığı murâd eden, din işlerinde güçlük yüklemeyen, duâları kabul eden ve nimetler veren O'na, bu elemler Allah'tan gelmektedir, şeklinde bir isnâdımız yoktur. Ruhlar Meclisi'nde Cenâbıhakk'ın: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna öylesine gönülden bir "Belâ" (evet) dedik ki, O gönlümüzü alıp giden sevgiliden bir imdadımız, yardım talebimiz yoktur. Şikâyetimiz gönlümüzdendir ve biz bu şikâyetten o kadar hoşnuduz ki, kimseden feryat etmemekteyiz.

Erbâb-ı aşka sıdk ile ikrârı olanlar aşkına…

Dipnotlar

* Konya İl Kültür Turizm Müdürü

KAYNAKLAR:

- Abdürrezzak Kâşânî, **Tasavvuf Sözlüğü**, (Çev. Ekrem Demirli), İstanbul, 2004, İz Yayıncılık.
- Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul, 2005, Anka Yayınları.
- Eva de Vitray-Meyerovitch, **Güneşin Şarkısı**, (Çev. Cemal Aydın), İstanbul, 2001, Şule Yayınları.
- İskender Pala, **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**.
- İsmail Karagöz, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, Ankara, 2005, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- **Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, (Terc. Zafer Erginli-Heyet), İstanbul, 2006, Kalem Yayınları.
- Mustafa Çıpan, **Dîvâne Mehmed Çelebi Afyon Mevlevîhânesi Şeyhi**, Konya, 2002, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Mustafa Çıpan, *Muğlalı İbrahim Şâhidî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Dîvân ve Gülşen-i Vahdet (Tenkildi Metin)*, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (YLT), Ankara, 1986.

Neyzen Ali Doğan Ergin:

Sanatta Disiplin Hayattan Bağımsız Değildir*

Üstat Ali Doğan Ergin, Türk Klasik ve Tasavvuf Müziği'nin en önemli isimlerinden. Eşi Tülin Alkan Ergin ile bir telif konusu için tanışmamızdan sonra üstâdın deha kimliğini keşfetme sürecim başladı. Tülin Hanım'ın son derece zarif, duygulu yaklaşımı bu tanışma sürecini hızlandıran etki oldu. Mûsikî kültürümüzün en önemli sîmalarından olan Doğan Ergin'in öne çıkmadan gerçekleştirdiği pek çok atılımı anladıkça, aslında sanatını hayatı olarak yaşamış bir şahsiyeti ve onun mütevâzı dünyasını keşfettim. Hayatı boyunca bir Mevlevî'yi, bir Sûfî'yi, sonsuz bir insan sevgisini barındırdığı kalbini bir krize teslim ettiği 29 Haziran 1998 gününe kadar çalışmayı, araştırmayı bırakmamış bir şahsiyeti anlamak, kavramak, onunla hemhâl olmayı gerektiriyordu. Hakkında bir analiz yazmak yerine şahs-ı mânevîsi ile bir sohbet gerçekleştirmenin daha doğru olacağı kanaatini eşi Tülin Ergin Hanımefendi'ye ifade ettiğimde aldığım müspet cevap, beni son derece memnun etti. Onun şahs-ı mânevîsinin ve dostlarının bana ifadelerinin ışığında tarafsız ve üstâdın kendi duruşundan mülhem bir sohbeti size aktarmaya çalıştım. Haftalarca zihnimde ve yüreğimde yaptığım bir sohbeti sizinle paylaşarak bu eşsiz, prensip sahibi ve sağlam karakterli olarak tanınmış, esaslı mûsikî bilgisine rağmen bu yolda şöhrete değil, daima hizmete talip olmuş şahsiyeti en yalın bir şekilde hatırlatmak istedim.

Doğan Ergin

Röportaj: Nebahat KONU YILMAZ*

Bize biraz kendinizi tanıtır mısınız?

1941 yılında Çanakkale'de doğdum. Babam Niyazi Bey, Çanakkale Mûsikî Cemiyeti hocalarındandı. İlk, orta ve lise tahsilimi Çanakkale'de tamamladım. Mûsikîyle tanışmam çocukluk yıllarına dayanır. Bu arada rahmetli annemi yâd etmeden olmaz, annem Fethiye Hanım'dır. Biz iki kardeşiz, bir de ablam Öznur Oktay var.

Mûsikîyle ilk temasınızı çocukluk yıllarına dayandırdınız. Biraz açar mısınız?

Evet, o yıllarda babam Çanakkale Mûsikî Cemiyeti'nde hocalık yapıyordu. Ancak ud ile olan diyaloguna çocukluk yıllarımdan âşina idim. Zaten besteleri olan mûsikîyle haşır neşir bir insandı. Ayrıca cümbüş de çalardı. Mûsikîyle amatörce ilgilenirdi. Çünkü asıl mesleği fotoğrafçılıktı. Aslında babam çok yönlü bir insandı. Çanakkale'de ilk bisiklet sporunu yaygınlaştıran babamdı. Ancak amatörce uğraşırdı dediğime bakmayın, iyi derece nota bilir, beste yapardı.

"Pek fazla bilinmeyen eserleri icra etmeyi severdi."

Hakan Talu

Doğan Ağabey için öncelikle şunu belirtmem gerekir ki; neyzenliği çok üst seviyede idi. Yıllarca yan yana saz çalmış ve bir tek defa bile akort konusunda problem yaşamamıştım. Ayrıca makamları anlayışı, ifade edişi, sesleri, oktavlar arasındaki glisandolar, çarpmalar ve süslemeler son derece sağlamdı. İstanbul Radyosu'nda şefliklerinde, koronun hazırlığı bir hafta öncesinden başlar, notalar çoğaltılır, solo okunacak yerleri kırmızı, toplu icra edilecek bölümler sarı keçeli kalemlerle çizer, eserlerde yanlış bir yer var mı diye, belki on defa okurdu. Güfteler konusunda çok hassastı, bir kelime için beş altı kitaba bakardı. Diğer önemli özelliği ise kalabalık grupla pek fazla bilinmeyen eserleri icra etmeyi çok sevmesiydi. Doğan Ergin'e göre bunları okumamız bizim vefa borcumuzdu.

Hakan TALU (TRT İstanbul Radyosu Tanbur Sanatçısı/Öğrencisi)

Ulvi Erguer, Aka Gündüz Kutbay, Doğan Ergin

> "Ney tavrımın gelişmesinde babamın vasıtasıyla tanıdığım ve Radyo'da da beraber çalıştığım üstat Niyazi Sayın'ın büyük etkisi oldu."

Peki, mûsikîye olan yatkınlığınızı nasıl anladınız?

Kabiliyetimin farkına varılması ilk çocukluk yıllarıma dayanır. Doğrusu ben pek hatırlamıyorum. Ancak ablam nakleder. Çocukluğumda evimizin yakınındaki sazları kesip mızıkalar yaparmışım. Bunu anlamaları da evde kaybolan bıçaklardan anlaşılmış. Tabiî annem çok kızar, "Sen çalgıcı mı olacaksın?" deyip, beni azarlarmış. Ancak ben bıkmadan annem tarafından kırılan mızıkalarımın yerine yenilerini yaparmışım. Annem galiba müziği bir meslek olarak addetmiyordu. Asıl işimin bu olmaması gerektiğine inanıyordu. Galiba biraz babamı örnek alıyordu. Ancak çok geçmeden düşünceleri değişti. Bir bayram topladığım bayram haçlıklarını biriktirerek satın aldığım bir kavalla Medenî Aziz Efendi'nin "Kerem eyle mestâne kıl bir nigâh." eserini hatasız çıkardığımı görünce, babam benim bu yeteneğimi işlemeye karar verdi. Zaten ondan sonra annem de yeteneğime karşı olumsuz tutumunu bıraktı.

Ablası, Babası ve Annesi ile

Klasik beşli Soldan Vahit Anadol, Nihat Doğu, Cüneyt Kosal, Doğan Ergin, Abdi Coşkun

Doğan Ergin, Cüneyt Kosal, Cüneyt Orhon ve Aka Gündüz Kutbay Kasım 1972 Boston

O zaman ilk hocanız babanız mıydı?

Evet, babam bana ilk mûsikî derslerimi veren insandır. Başlangıçta ben de babam gibi ud ve cümbüş kullanıyordum. Fakat radyoda dinlediğim ney sazının da hayranıydım. Babama durumu anlattım ama Çanakkale küçük olduğu için ney üfleyen de yoktu, satın alınacak ney de. Bunun üzerine Ankara Radyosu ney sanatçılarından Hayri Tümer'e bir mektup yazıp Çanakkale'de yaşadığımı, liseye gittiğimi, ney öğrenmek istediğimi ve ne yapmam gerektiğini sorup, mektubun sonuna da adresimi yazarak Ankara Radyosu'na postalamıştım. Bir gün kapı çaldı, açtım baktım bizim postacı: "Doğan, sana bir çuval geldi." dedi, Merakla hemen çuvalın bağlarını çözdüm, birde ne göreyim, bir takım yani Bolâhenk, Süpürde, Yıldız, Kız, Mansur, Şah akortlarında neyler ve elle yazılmış notalar, teknik bilgiler, tarifler… Hiç tanımadığı genç bir ney meraklısına gösterdiği bu ilgi ve yardımla beni neye karşı teşvik eden merhum Hayri Tümer'i her zaman şükranla, hayırla yâd ederim. Bilirsiniz merhum, Fatih türbedârı Ahmet Âmiş Efendi'nin kızından da torunudur.

> "Her biri ayrı bir sufizm kural ve kutsallığını içeren bu hususlardan yoksun, sadece içeriksiz bir görselliğin sergilenmeye çalışılması gibi olumsuzluklar vardı. Bunlardan dolayı bir vakıf kurma fikri oluştu."

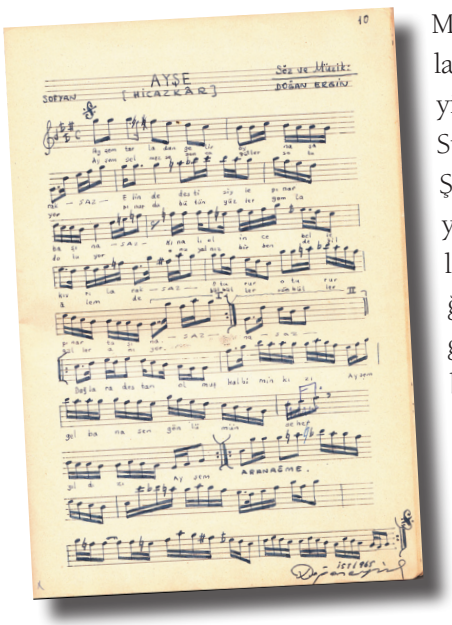

Yaptığı bestelerinin olduğu kırmızı defteri

Bu dönemde başka hocalarınız oldu mu, yoksa sadece babanızın gayretlerine mi aşina oldunuz?

Babamın Cemiyet'te beraber çalıştığı Musullu Hâfız Osman'ın talebesi Melekzâde Muallim Münip Pekin'den çok istifâde ettim. Zaten sonrasında orta okul ve lise dönemimde Cemiyet'e iştirak etmeye başladım.

Ses, saz?

Ben daha ziyade ney sazımla iştirak ediyordum. Zaten sazıma olan tutkum başka bir yöne girmeme fırsat vermezdi.

Lise yılları baba ocağında geçen bir süreci ihtiva ediyor. Ancak sonrasında biraz sizin için zor bir dönem oldu galiba.

Biraz öyle… Liseyi bitirdikten sonra Çanakkale Milli Eğitim ve Sivil Savunma Müdürlükleri'nde iki yıl memuriyet yaptım. Baktım ki olmuyor, müzik daha ağır basıyor. 62 yılında memuriyetten ayrıldım ve İstanbul Belediye Konservatuarı'nda tahsile başladım. Belirli bir alt yapım olduğu için bir yıl sınıf atlatıldım. Öğrenciliğim sırasında Talebe Cemiyeti Başkanlığı da yaptım. Bu dönem benim için çok verimli oldu.

Hocalarınız kimlerdi.?

Münir Nurettin Selçuk, Şefik Gürmeriç, Süheyla Atmışdört, Şive Ölmez, Melahat Pars, Halil Bedii Yönetken, Naime Batanay gibi üstatlardan ders aldım. Zaten sonrasında da yani konservatuardaki

"Kanunun Tasavvuf Müziği'ne girmesine vesile oldu."

Cüneyt Kosal

Akordu, nazariyat bilgisi, solfej bakımından, üstün bir yetenekti. İyi bir besteci, komple bir müzisyendi. Ayrıca bir idarecilik vasfı vardı. Biz idareciliği ona devretmiştik. Onun ilgilenmesini isterdik. Beraber Klasik Türk Sazları Beşlisi kurmuştuk; bu Beşli ile biz çok işler başardık. Bütün dünyayı dolaştık onunla. Konya'da da 25 sene birlikte hizmetimiz oldu. 1970 yılında Konya'ya gitmeye başladım. Doğan ney üflediği için Konya'ya gitmeye benden önce başlamıştı. Bir gün Fransa'ya gideceklerini duydum: "Her tarafa gidiyorsunuz, beni neden almıyorsunuz?" diye takıldım. Doğan, hemen Sadettin Heper Hoca'ya nakletmiş. Hoca da "Buyursun o da gelsin. Başımızın üstünde yeri var, hatta bizim içinde çok iyi olur." deyince, kendimi bir anda Fransa seyahatinde buldum. Kanun sazı da böylece Mevlevî âyinlerine girmiş oldu. Bu akort birliği içinde iyi oldu tabiî.

Cüneyt KOSAL (Kanun Sanatçısı/Arkadaşı)

son yılımda ki 1965 yılıydı galiba, İcra Heyeti Şefi Münir Nurettin Selçuk ve Sanat Kurulu Başkanı Şefik Gürmeriç hocalarımın büyük ilgi ve desteğiyle Konservatuar İcra Heyeti'ne kadrolu ney sanatçısı olarak tayin oldum. Bu görevimi 1968'e kadar devam ettirdim.

Sizin klasik müzikle beraber tasavvuf müziğine karşıda büyük bir ilginiz var. Bu nasıl oluştu?

Ney üflemeye başlamakla enstrümanın yapısından da kaynaklanan ilâhî duyguları yüreğinizde hissediyorsunuz zaten. "Mevlevîliğe Doğru" gazel formundaki eserimi, İstanbul'a gelmeden önce yazmıştım.

Bizimle paylaşabilir misiniz?

Tabiî.

Bir gonca-i Mevlânâ deyip, nâya kapıldık
Mecnûn olarak böylece sahrâya kapıldık.
Âlemdeki gamlarla harâbâta düşerken
Bir nûr-ı mücessem gibi feryâda kapıldık.
İhvân olup âyin-i ilâhîye dalınca
Efsunlu semâlardaki deryâya kapıldık.
Ummâna dalıp gonca-i billûru ararken
Rüyâdaki pinhân ü hüveydâya kapıldık.
Bir şâir-i Ergün ile Mevlâya kapıldık.

Bu şiirim, Türk Yurdu Dergisi'nin, Temmuz 1964 tarihli Mevlânâ Özel Sayısı'nda yayımlandı. Burada belirtmek isterim ki bestelediğim eserlerimin pek çoğunun güftesi bana aittir. 1963 yılından itibaren İstanbul Radyosu'ndan hocam Sadettin Heper her yıl Aralık ayında Konya'da yapılmakta olan Mevlânâ'yı anma ve sema törenlerine neyzen olarak katılmamı sağladı. Konya'ya gitmemle aşkım daha da arttı. Sonrasında hocam Sadettin Heper vefât edince, 1978 yılından îtibaren neyzen başı olarak tayin olup, topluluğun Mutrıp Heyeti Başkanlığı'na getirildim.

İlk Gençlik Dönemi

1966 yılında bir TRT İstanbul Radyosu süreci başlıyor. Öyle değil mi?

Evet, daha öncesinden de 1963 yılında İstanbul Radyosu'nda Ulvi Erguner yönetimde "Neylerle Saz Eserleri" programlarına katılırdım. 1966 yılında İstanbul Radyosu'nun ney sanatçısı sınavını kazanarak, Radyo'da kadrolu ney sanatçısı olarak çalışmaya başladım.

Eşinizle tanışmanız bu yıllara mı dayanıyor?

Hayır, Tülin Hanım'la konservatuardan arkadaştık. O, 1965 yılında okulu bitirdikten sonra

Eşi Tülin Ergin'le

Serhat Sarpel, Doğan Ergin, Ümit Gürelman, Andaç Arbaş, Osman Erkahveci, Reha Sağbaş

"Tasavvufî değerlere sevdalı bir Mevlânâ muhibbiydi."

Nuriye Eracar

Ona ben Doğan Ağabey derdim. Gerçek hayatta bir ağabeyim olmadığı için ona ağabey demenin ne kadar gerçek ve doğru olduğunu yıllar geçtikçe anladım. Samimi, doğruyu savunan, insanları incitmemek için gayret sarf eden, sazına (ney), müziğine, tasavvufî değerlere sevdalı bir Mevlânâ muhibbi olduğunu da daha sonraki yıllarda yaşayarak gördüm. Tasavvufun inceliklerini ondan öğrendim. Bestelediği ilâhiler, Radyo'da kurduğu Türk Tasavvuf Müziği Topluluğu program ve konserleri, sanatçı seçimindeki hassasiyeti, provaları, konser öncesi ve sonrası hepsi ayrı bir öğreti idi. Çok büyük bir aşkla kurduğu Mevlânâ Kültür Sanat Vakfı çalışmalarında genç yaşta olan vakıf üyelerine verdiği görevler, hem bizi yetiştiriyor hem de gençlere ne kadar değer verdiğini gösteriyordu. Meslekî hayatımda verdiği desteği ömrüm boyunca unutamam.

Nuriye ERACAR
(Emekli İstanbul Radyosu Prodüktörü
Mânevî Kardeşi)

Radyo'da memur olarak göreve başladı. Ben de Radyo'ya başladıktan bir süre sonra evlendik. Tarihini unutmam, 28 Kasım 1966 yılıydı. Bizi bir araya getiren müzik tutkumuz ve aşkımızdı. Zaten müzikle o kadar iç içeydik ki eserleri hep beraber geçerdik.

Ney sazını geliştirmenizde size etki eden hocalarınız oldu galiba?

Evet, özellikle ney tavrımın gelişmesinde babamın vasıtasıyla tanıdığım ve Radyo'da da beraber çalıştığım üstat Niyazi Sayın'ın büyük etkisi oldu.

Siz müziğimizi yurt dışında pek çok kez icra edip, temsil ettiniz.

Evet, haklısınız. Müziğe olan yatkınlığım benim için bir avantajdı ama benim en büyük şansım, hocalarımın beni desteklemesi ve önümü açmasıdır. Hatta hiç unutmam bir gün Sadettin Heper Hocam yanıma geldi ve bana: "Doğan gidiyoruz, geliyor musun?" dedi. Ben de şaşkınlıkla, "Nereye hocam?" dedim. "Fransa, Paris." diyerek benim ilk yurt dışı konser mâcerâmı başlatmış oldu. Ardından pek çok kez yurt dışına çıkma imkânım oldu.

Sizin aynı zamanda bir efsane olan "Klasik Türk Sazları Beşlisi" grubunuz oldu. Bu grubun kuruluşu nasıl oldu?

1980'li yıllarda birlikte icra yaptığımız ve çok iyi anlaştığımız bir grubumuz vardı. Kemençede Nihat Doğu, kanunda Cüneyt Kosal, tanburda Abdi Coşkun, ritim sazda ise Vahit Anadol

bulunuyordu. Devamlı beraber icrâlarda bulunmamız bizim için büyük bir avantaj oldu. Zaten uzunca bir süredir ne yapabiliriz, diye de düşünüyorduk. Ama bu grubun ortaya çıkış amacı, sadece bir uyum sâiki değildi. Bizim için önemli olan Türk Klasik ve Tasavvuf Müziği'nde kaybolmakta olan, daha önce çalınmamış veya çok az çalınmış klasik formdaki eserleri temiz ve üst bir icra ile geniş kitlelere tanıtmaktı. Bu niyetimizde de başarılı olduğumuzu düşünüyorum.

Klasik Türk Sazları Beşlisi hep tam kadro ile mi çalışıyordu?

Hayır, Beşli ile bazen ikili, bazen üçlü bazen de tam kadro olarak muhtelif şekillerde çalışıyor, öğle aralarında da kaydını yapıyorduk. Beşli'nin tam oturduğu ve popüler olduğu dönemlerde ise Ahmet Özhan ile festivallerde, özellikle de İstanbul Festivalleri'nde ve yurt içi dahil dünyanın hemen her yerinde konserler vermeye başladık.

Bu grup ciddi bir ilgi uyandırdı galiba?

Evet, pek çok kez gazete ve dergilerde haber olarak ilgi gördük. Zaten sonrasında grubumuzu genişleterek Radyo bünyesinde İstanbul Türk Klasik ve Tasavvuf Müziği Topluğu'nu kurduk. Topluluğun şeflik görevini de ben icra ettim.

Bu tasavvuf müziği topluluğunun varlığı sizin için önemli bir konumda. Bunu nasıl açıklarsınız?

Bu topluluğun önemi benim için sadece bir topluluk kurmaktan kaynaklanmıyor. Bu topluluk aynı zamanda Radyo bünyesinde kurulan ilk Türk Tasavvuf Müziği topluluğudur. Böylesi bir ilki gerçekleştirmek benim için önemlidir.

Aslında ilkleriniz bununla kalmıyor. Bayan seslerin Tasavvuf Müziği'ne girişine de siz vesile oldunuz. Bu nasıl gerçekleşti?

O dönemde Serap Hanım (Mutlu Akbulut), Tasavvuf Müziği'ne karşı büyük bir sevgi besliyordu. İcrâlarımıza katılmak için bir talepte bulundu. Ben de bu talebi kırmadım. Ardından İstanbul Radyosu'ndaki bütün hanım arkadaşlarımızda iştirak ettiler.

Siz çevrenizde de disiplinli bir sanatçı olarak tanınıyorsunuz.

Doğrudur. Bu bir mizaç meselesi galiba… Disiplinli olmanın pek çok faydasını gördüm. Ancak disiplinli oluşumun başkaları için bir otorite baskısı oluşturmamasına dikkat ederim. Belki de "Hafızayı beşer nisyan ile mâlûldür." sözünden ötürü önemli gördüğüm konuları hafızama emanet etmem. Devamlı notlar tutarım. Ortak alanlarda başkalarının haklarına saygı göstermeye çalışırım. Pek tabiî ki sazıma olan saygı ve sevgimden ötürü icra esnasında hata yapmamak için azami gayret gösteririm. Bu da çok çalışarak ve iyi provalarla gerçekleşecek bir durumdur. Bunu gerçekleştirmenin tek yolu da disiplinli bir çalışma gerçekleştirmektir. Disiplin kavramını sadece iş içinde düşünürseniz bu kavramla olan ilişkiniz bir yabancılaşma hikâyesine döner. Oysa benim için çalışmak ya da disiplin bir hayat tarzıdır. Örneğin yaya geçidi olmayan yerden karşıya geçmem. Geçit yüz metre ötede ise oraya kadar yürür ve geçidi kullanırım. Bu benim için hem ortak alanlara hem de amaca olan bir saygıdır.

Emin Ongan'la birlikte

> "Ölümü hakikat âlemine bir kapı olarak telâkkî ederim. O yüzden bu dünyadaki meseleler karşısında aldığım tutumda en etkili olan sâikim bu duygumdur."

Aslında bu kadar disiplinli ve titiz olmanıza rağmen, çevrenizde son derece mûnis bir insan olarak tanınıyorsunuz!

Kurduğu koro ile

Tülin Alkan Ergin

"Gençlere yardımcı olduğu zaman mutlu olurdu."

Onun en yakınında, bütün yaptığı programlarında, hep yanında yardımcıydım. Evliliğimiz süresince candan ve yakından bağlıydı. Çok iyi, sevecen, gençleri seven ve onlar için yardımlarını esirgemeyen bir insandı. Gençlere müzik konusunda veya herhangi bir konuda yardımcı olduğu zaman mutlu olurdu. Onlarla beraber olmayı, yetiştirmeyi ve bir yerlere getirmeyi çok istiyordu. Arı, temiz, titiz bir insandı. Artniyeti yoktu, kimseyi kıskanmazdı. Birisi sanatında yükseldiği, başarı elde ettiği zaman hoşuna giderdi. Ön plana atılmaz, hep arka planda kalırdı. İddialı bir insan değildi ama mükemmeli yapmaya çalışırdı. Kin tutmazdı, kendisine kim ne yaparsa yapsın, ona düşmanca, haince bir gözle bakmazdı. Yaşayışı daima mütevâzı idi. Hep toplum için çalışmış, hiç kendine önem vermemişti. Araştırmayı, çalışmayı seven bir insandı. Eğer ömrü vefa etseydi, öyle sanıyorum ki yüzyılımızın en büyük sûfîsi ve hümanisti olabilirdi.

Tülin Alkan ERGİN/Eşi

Ahmet Özhan'la Aya İrini Yunus Emre Konseri 7.6.1988

Ben hayatım boyunca ölümden hiç korkmadım. Ölüm benim için bir yok oluş değil, bir geçişi temsil etti. Ölümü hakikat âlemine bir kapı olarak telâkkî ederim. O yüzden bu dünyadaki meseleler karşısında aldığım tutumda en etkili olan sâikim bu duygumdur. Belki bu yüzden sorunları, meseleleri başkalarına yük etmeden kendim çözmeye çalışırım. Kâinattaki bütün varlıklar Mevlâ'nın çeşitli görüntüleridir. İnsan kendisinde saklı olan bu ilâhî sırra aşkla erişir ve bilgi sahibi olur. Bunun için insan kâinatın özüdür. Muhtemeldir ki bu tutumum ve düşüncelerim beni başkalarının şahsı nazarında müspet bir yere oturtuyor. Bu bakış beni ziyadesiyle memnun eder.

Sizin aynı zamanda kendinize ait olan ve mûsikîye nazarî olarak hâkimiyetinizi de ifade eden bir makamınız var. Bunun öyküsünü de anlatır mısınız?

Ferahnâk Aşîran makamından bahsediyorsunuz.

Evet.

Bu Âyin-i Şerîf 1984 yılı Nisan ayında, New York'ta bulunduğumuz sırada, seyri ilhâmıma gelmiş olan bir ilâhi bestelememden sonra oluştu. Değerli dostum Tuğrul İnançer aynı makamda bir âyin-i şerîf bestelemem için güftesini ve güftenin Türkçe meâlini hazırlayıp, beni ısrarla teşvik edince, şükürler olsun ki Allah'ın ve Hz. Mevlânâ'nın büyük lütufları ile 1986 yılında, Aralık ayının ilk günü Ferahnâk Aşîran Âyin-i Şerîf'i bestelemek nasip oldu. Âyine Cüneyt Kosal sağ olsun bir peşrev besteledi. Bir de bu makamdan bir takım ile (Beste, Ağır Semâî, Yürük Semâî…) dört ilâhi besteledim. Benim için sevindirici diğer bir hal, bazı arkadaşlarımın da bu makamda besteledikleri eserlerini sürpriz olarak bana getirmeleri ve bu makamın ilk repertuar dağarcığına katmaları olmuştur.

Bu makamdan ilk etapta kimler eser besteledi?

Cüneyt Kosal, devr-i kebîr usûlünde bir peşrev ve ağır aksak usûlünde bir şarkı besteledi. Fethi Karamahmutoğlu bir şarkı, bir peşrev bir saz semâîsi, Ümit Gürelman bir şarkı ve Hasan Esen de bir saz semâîsi besteleyerek bana getirdiler. Nasıl memnun olduğumu anlatamam.

Aka Gündüz Kutbay, Doğan Ergin

TRT Repertuarı'nda kaç eseriniz var?

TRT Repertuarı'nda özellikle şarkı ve ilâhi formlarında eserlerim bulunuyor. Ferahnâk Aşîran makamından bir Mevlevî Âyini ile aynı makamda beste, ağır semâî ve yürük semâîden oluşan klasik bir takım ve dört ilâhi besteledim. Ayrıca çeşitli makamlardan bestelediğim birçok şarkı, 19 ilâhi ve 2 saz eserim bulunuyor.

Sizin bir de nota tespit çalışmalarınız var. Bu çalışmaları kimlerle yaptınız?

1982'li yıllardan îtibaren Cüneyt Kosal ve bazen de Aslan Hepgür'ün katılımı ile notası olmayan fakat kayıtları mevcut olan ilâhileri dinlemek sûretiyle notaya almaya başladık. Yaklaşık 700-800 kadar ilâhinin notasını Türk Tasavvuf Müziği'ne kazandırmış olduk.

Peki, Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nda hangi yıllarda bulundunuz?

1976'da kurulan Kültür Bakanlığı İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu'nda kuruluşundan îtibaren 1983'e kadar çalıştım.

Bir de arkadaşınız Andaç Arbaş ile birlikte 1990 yılında kurmuş olduğunuz Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı (MEKÜSAV) var. Bu vakıf hangi ihtiyaç ile kuruldu, amacınız neydi, biraz bahseder misiniz?

Mevlevîlik kültürünün yurdumuzda uzun süreden beri sadece şahsî gayretlere âdeta terkedilmiş olmasından kaynaklanan olumsuzluklar oluşmuştu. Bu gayretlerin bir araya getirilmesi ve seviyesinin korunması gerekiyordu.

Nasıl olumsuzluklar?

Hz. Mevlânâ'nın yüzyıllardan günümüze akıp gelen mânevî kültür potansiyeli içeriğinde; güzel ahlâk, iç özgürlük, hoşgörü, aşk, disiplin olguları özellikle hakimdir. Her biri ayrı bir sufizm kural ve kutsallığını içeren bu hususlardan yoksun, sadece içeriksiz bir görselliğin sergilenmeye çalışılması gibi olumsuzluklar vardı. Bunlardan dolayı vakıf fikri oluştu. Mevlevîlik kültürünün ocağı, akademi ve konservatuarı kabul edilen Mevlevîhâneler'den yetişip, hayatta olan son dönem yetkililerin direktifleri ile seçilip, yetkilendirilerek yakın arkadaşım, mânevî kardeşim, Andaç Arbaş ile birlikte oluşturduk. Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı'nın icra organı olarak da faaliyetlerimizi yur tiçi ve yurt dışında sürdürdük.

Radyo'da neyzenliğiniz yanında yapmış olduğunuz diğer görevleriniz nelerdi?

İstanbul Radyosu Türk Tasavvuf Müziği Koro Şefliği, İcra Denetleme Kurulu Üyeliği ve Tasavvuf Müziği Repertuar Kurulu Üyeliği görevlerinde bulunuyordum.

Üstat Doğan Ergin'i anlamamda yazılı eserleriyle yardımcı olan Cüneyt Kosal, Hakan Talu, Bürkan Yücelir, Volkan Yılmaz, Deniz Mert Ataman, Yılmaz Biçer ve Doğan Ergin'in tüm arşivini açan eşi Tülin Alkan Ergin Hanımefendi'ye sonsuz teşekkürlerimle…

Doğan Ergin evinde 26 Nisan 1997

* İst. Dev. Türk Müziği Arş. ve Uyg. Top. Sanatçısı

İslâm Bilginlerinin Eserlerinde **Mûsikî ile Tedavi…**

II. Bölüm

"Mûsikî hikmete dâir fenndir
Bilene bilmeyene rûşendir"[1]

» Dr. Murat Sâlim TOKAÇ *

İslâm tarihine bakıldığında, pek çok bilim adamı ve mutasavvıf şahsiyetin mûsikîyi önemli bir bilim dalı olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır. İncelemede bulundukları alanların bir kısmı daima mûsikî ile alâkalandırılmıştır. Bunların en öne çıkanı hiç şüphesiz müzik ve tıp biliminin bir arada incelendiği çalışmalar olmuştur. Zaten dönemin hekimleri diyebileceğimiz ilk İslâm filozofları olan Zekeriyâ er-Râzi (845-932), Fârâbi (870-950), İbn-i Sinâ (980-1037) gibi kişilerin aynı zamanda müzikolog olmaları, bu bilimlerin girift olarak incelenmesine sebebiyet veren en önemli unsurlardandır. Bu dönemden başlayan hekim-müzikolog ya da mûsikîşinas geleneği, Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifâları'nda da devam etmiştir.[2]

No:	Makamın Adı	Etki Ettiği Zaman Dilimi
1	Rehâvi Makamı	Subh-î kâzip (Yalancı Sabah)
2	Hüseynî Makamı	Subh-î sâdık (Sabahleyin)
3	Rast Makamı	Güneş iki mızrak boyu yükselince
4	Bûselik Makamı	Vakt-î Duha (Kuşluk Vakti)
5	Zirgüle Makamı	Nısf-î Nehar (Öğleyin)
6	Uşşak Makamı	Vakt-î Zuhur (Öğleyin)
7	Hicâz Makamı	Beyn-es Salavateyn (İki namaz arası)
8	Irak Makamı	Vakt-î Asır (Akşam üsti)
9	Isfahan Makamı	Vakt-î Grup (Gün batarken)
10	Nevâ Makamı	Akşam vakti
11	Büzürk Makamı	Vakt-î İş'a (Yatsıdan sonra)
12	Zirefkent Makamı	Vakt-î Nevm (Uyku zamanı)

12 Makamda Müziğin İnsan Üzerindeki Psikolojik Etkilerini Göstermektedir.[3]

No:	Makamın Adı	Ruha Olan Etkisi
1	Rast Makamı	İnsana (safâ) neşe ve huzur verir.
2	Rehâvi Makamı	İnsana (bekâ) sonsuzluk fikri verir.
3	Kûçek Makamı	İnsana hüzün ve elem verir.
4	Büzürk Makamı	İnsana (havf) korku verir.
5	Isfahan Makamı	İnsana hareket kabiliyeti ve güven hissiyatı verir
6	Nevâ Makamı	İnsana lezzet ve ferahlık verir.
7	Uşşak Makamı	İnsana (dihek) gülme hissiyâtı verir.
8	Zirgüle Makamı	İnsana (nevm) uyku hâli verir.
9	Sabâ Makamı	İnsana (şecaat) cesaret ve kuvvet verir.
10	Bûselik Makamı	İnsana kuvvet verir.
11	Hüseynî Makamı	İnsana (sulh) sükûnet, rahatlık verir.
12	Hicâz Makamı	İnsana (tevâzu) alçak gönüllülük verir.

12 Makamın Rûha Olan Etkilerini Göstermektedir.[4]

No:	Perde Adı	Mensup Olduğu Gezegen
1	Nevâ Perdesi	Zöhre'ye mensuptur. Hüseynî ondan doğar.
2	Bûselik Perdesi	Müşteri'ye mensuptur. Geveşt ondan doğar.
3	Irak Perdesi	Güneş'e mensuptur. Isfahan ondan doğar.
4	Zirefkent Perdesi	Hırd'a mensuptur. Nihâvend ondan doğar.
5	Rast Perdesi	Merih'e mensuptur. Uşşak ondan doğar.
6	Perde-i Nigâriye Perdesi	Zöhre'ye mensuptur. Zirefkent, Büzürk ondan doğar.
7	Rehâvi Perdesi	Kamer'e mensuptur. Bestenigâr ondan doğar.

7 Âvâzeyi (Ses) Gezegenlerle Olan Mensubiyetleriyle Bağdaştırmaktadır.[5]

No:	Şube Adı	Burç Karşılığı
1	Yegâh	Koç Burcu /Ateş
2	Rast	Oğlak Burcu / Su
3	Irak	Terazi Burcu / Hava
4	Aşîran	Yengeç Burcu / Toprak

Fârâbi ayrıca 4 şubeyi oluşturan makamları yegâh, rast, ırak ve aşîran olarak belirtmiş, bu makamları da bazı burç ve özellikler ile sınıflandırmıştır. [6]

FÂRÂBİ: 870-950 yılları arasında yaşamış ve bu süre içerisinde İslâm medeniyetine çok önemli eserler kazandırmış olan büyük Türk bilgini Fârâbi, Mûsikîu'l-Kebîr (Büyük Müzik Kitabı) isimli kitabında müziğin fizik ve astronomi ile olan ilişkileri üzerinde durmuştur. Söz konusu kitabında, yer verdiği detaylarla Fârâbi'nin, Türk Mûsikîsi'nin tedavi amaçlı kullanılması fikrini taşıyan ilk bilgin olduğunu söyleyebiliriz.

Fârâbi eserinde mûsikîyi 12 makam, 7 âvâze, 4 şube ve 24 terkip olarak sınıflandırmıştır.

İBN-İ SİNÂ: Tıp sahasında dünyaca ün yapmış İbn-i Sina, Fârâbi gibi hekimliğin yanında mûsikîşinaslığı da bulunan bir bilim adamdır. Eserlerinde müzik konularına da yer vermiş ve bu hususta Fârâbi'den etkilendiğini yazmıştır. *Kitâbü's Şifâ* adlı eserinin matematik ile ilgili bilimler kısmının 12. bölümü tamamen müzik konuludur. Ayrıca, *Kitabü'n Necat* (Kurtuluş Kitabı) ve *Dânişnâme* adlı eserlerinde de müzik konularına yer vermiştir.

"… Tedavinin en iyi yollarından, en etkililerinden biri, hastanın aklî ve rûhi güçlerini artırmak, ona hastalıkla daha iyi mücadele için cesaret vermek, hastanın çevresini sevimli ve hoşa giden hâle getirmek, ***ona en iyi mûsikîyi dinletmek*** *ve onu sevdiği insanlarla bir araya getirmektir…"* diyerek müziğin tedavideki yerini gösteren İbn-i Sina, seslerin uyumu ve melodik yapının önemi için şunları söylemektedir: "Âhenkli bir düzen içerisinde, belirli bir şekilde ayarlanmış olan sesler, insan rûhu üzerinde çok derin etkiler yapar. İnsan, kendi ses tonundaki değişiklikleri kullanır. Meselâ bazı zamanlarda mırıltı hâlinde olan ses bir duraklamadan sonra yükselir; o ses zayıflığı, güçsüzlüğü ifade eder ve merhamete başvurur. Aksine, bir ses aniden yükselirse tehlikeli olur; kuvvet ve sertlik izlenimi verir." Müzikle ilgili tanımlamalarında özellikle melodi ve ritim üzerinde duran İbn-i Sinâ, müziğin sayısal kurallar ve oranlar içermesi, yani uyumlu olması gerektiğini vurugulamıştır.[7]

ŞUÛRÎ HASAN EFENDİ: Osmanlı döneminde yaşamış, hem hekim hemde şâir olan Hasan Efendi'nin ne zaman doğduğu bilinmemekle birlikte, 1693 yılında öldüğü sanılmaktadır. Tâdilü'l – Emzice adlı eserinde hastalıkların makamlarla olan ilişkisini anlatmış ve çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılabilecek makam önerileri olmuştur. "Mûsikî ilminin, diğer ilimlerde olduğu gibi tıp ilmiyle de ilişkisi olduğu âşikârdır. Nabzın vuruşları makamların usûllerine göredir. Nabzın hareketlerinin her biri bir makama ve nağmeye uymaktadır." diyen Şuûrî Hasan Efendi, ayrıca Rast makamının felç hastalığına iyi geldiğini, yazmış olduğu şu beytiyle vurgulamaktadır:[8]

"Sûziş-i derd ü gamı olsa acep mi dil-firîb,
Rast eyler nâlesin gülşende her dem andelib."

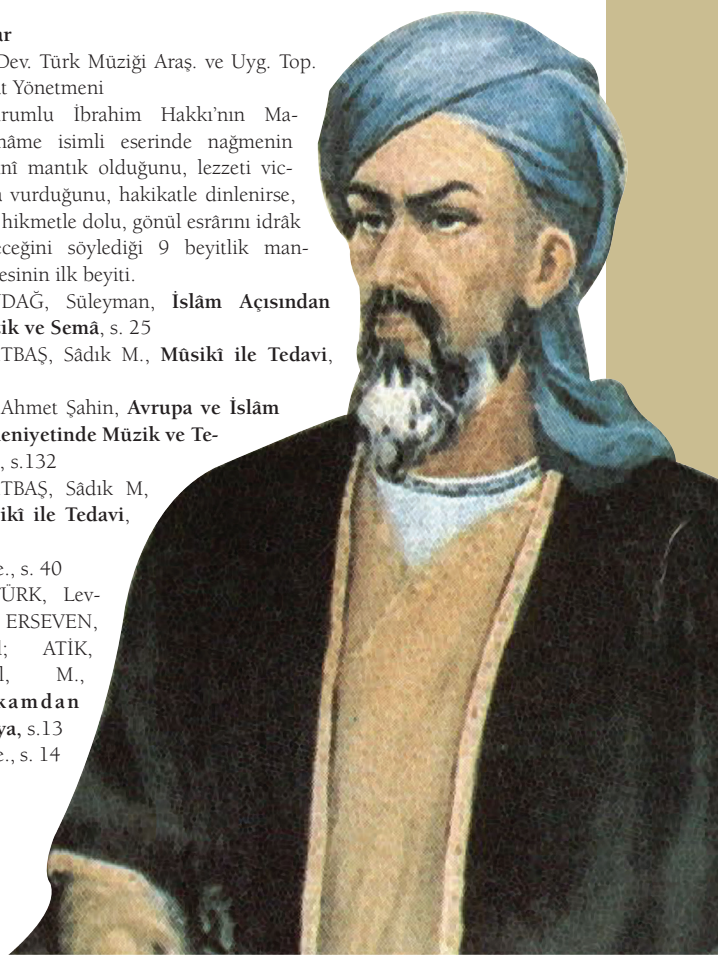

Dipnotlar

* İst. Dev. Türk Müziği Araş. ve Uyg. Top. Sanat Yönetmeni

1 Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâme isimli eserinde nağmenin rûhânî mantık olduğunu, lezzeti vicdana vurduğunu, hakikatle dinlenirse, nice hikmetle dolu, gönül esrârını idrâk edileceğini söylediği 9 beyitlik manzûmesinin ilk beyiti.

2 ULUDAĞ, Süleyman, **İslâm Açısından Müzik ve Semâ**, s. 25

3 YİĞİTBAŞ, Sâdık M., **Mûsikî ile Tedavi**, s.41

4 AK, Ahmet Şahin, **Avrupa ve İslâm Medeniyetinde Müzik ve Tedavi**, s.132

5 YİĞİTBAŞ, Sâdık M, **Mûsikî ile Tedavi**, s.41

6 A.g.e., s. 40

7 ÖZTÜRK, Levent; ERSEVEN, Halil; ATİK, Fadıl, M., **Makamdan Şifaya**, s.13

8 A.g.e., s. 14

Prof. Mutlu Torun ile Röportaj

III. Bölüm

Röportaj: Yüce GÜMÜŞ *

Y.G.: İTÜ Konservatuvarı'ndan Kompozisyon bölüm başkanlığından emekli oldunuz herhalde değil mi?

M.T.: Evet.

Y.G.: Sonra Haliç Üniversitesi'ne devam ettiniz?

M.T.: 2003 yılında emekli oldum. Dedim ki "Artık kendi kendime çalışmalarımı yapacağım." öyle devam ettirecektim. Fakat daha sonra Haliç Üniveristesi Konservatuvarı Müdürü Çetin Körükçü'den bir telefon geldi. Hocalık teklif ediyordu.

Y.G.: Kaç yılında başladınız hocam?

M.T.: 2003, 2003'ün Haziran'ında oradan emekli oldum ve Haliç Üniversitesi'ne başladım, Bu arada şunu da söylemek isterim, yönetim olarak çok memnun olduğum bir yer Haliç Üniversitesi.

Bekir Sıtkı Sezgin, Fırat Kızıltuğ, Nihat Doğu, Cevdet Çağla, Mutlu Torun ve Necdet Yaşar İstanbul Festivali Konseri'nde

Y.G.: Hocam biraz da "Ud Metodu" ve besteciliğiniz hususunda bilgiler almak istiyorum.

M.T.: Ud Metodunu da anlatayım sana... Böyle geniş konuşunca bitmez de, ama konuşayım sen arşivcisin... Çok uzun konuşmaların ayıklanması da zor olur ama ne yapalım... İstersen daha dar anlatayım...

Y.G.: Hayır hocam, lütfen, bu detaylar bizler için çok önemli.

M.T.: Konservatuarın açılma haberi ile başladım çalışmaya, metod şöyle olur böyle olurfalan diye fikirler ve araştırmalar içesindeydim. Bu arada 1971'de Ankara'da askerlik yaptığım sırada, o hikâyeyi de anlatayım, -parantez açıyorum Cinuçen Tanrıkorur ile olan hikâye-, TRT bir yarışma açmış, Türk Mûsikîsi Enstrümanları Metodu yarışması. Cinuçen de hazırlıyor bir ud metodu. Onun ne kadar titiz olduğunu biliyorum.

Hukukumuz, arkadaşlığımız var önceden... Mutlucuğum yazmasına yardım eder misin? dedi. Ben de dedim ki kaligrafi konusunda yardım etmek istemem, ama esasla ilgili birşey olursa tamam. Ondan sonra bir zaman geçti, ne yapalım falan dedi, sonra bana şu konularda, bazı makamlardan örnek eser yazar mısın, yani etüd. Galiba sekiz farklı makam ve usûlden etüd yazmıştım.

Mutlu Torun, Niyâzi Sayın, İhsan Özgen

Bunlardan hüseynî uşşak hüzzam, segâh makamlarındakileri benim metoda da koydum. Segâh olanı hoşdu bence. O da beğendi ama kısa dedi, yaptığıma çok uygun bir meyan besteledi; etüd daha bir değer kazandı.

Bir zaman geçti, ondan sonra teslim zamanı gelince sıkıştı. Biz tabiî Akademi'den biliyoruz ki proje teslim zamanı çok sıkışılır, insanların gündüzü geceye karışır, sabahlarlar. Yardım için gittim, hatta bir arkadaşım vardı yanımda, gitarist Harun Batırbaygil. O da mîmardı. Yıllar sonra Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Mîmarlık Fakültesi Dekanı oldu. Harun'la gittik, hatta orada Günaydın Kaynak'la tanıştık...

Y.G.: Saadettin Kaynak'ın oğlu..

M.T.: Tanıştık dedim ama, doğru söylemiyorum, orada tanışmadık. Günaydın Kaynak'la daha önce tanışıyorduk çünkü. Günaydın Kaynak'la tanışmamı bu parantez içinde başka parantezle söyleyeyim sana.

Ben Jandarma Muhafız Taburu'nun Şeref Bölüğü'nde idim. Sonra beni Bayındırlık Bakanlığı'na aldılar mîmar olduğum için. Jandarmanın proje işleri varmış, orada bir jandarma alay binası çizdim. Ondan sonra Jandarma Dikimevi'nin projesini çizdim, yani hayatımda başlıca yaptığım mîmarlık budur. İşte böylece görevle gittiğim Bayındırlık Bakanlığı'nın proje bürosunda, Günaydın Kaynak çalışmakta idi. "Sâdettin Kaynak'ın oğlusunuz çok memnun oldum" dedim, "Beni kendi ismimle söyleyin babamınkiyle değil" dedi. Tanışmamız böyle olmuştu.

Bütün bu laf kalabalığından sonra parantezi kapatıyorum. Dönelim Cinuçen'in evindeki karşılaşmaya.Cinuçen'in evinde biz rapidolarla cetvellerle

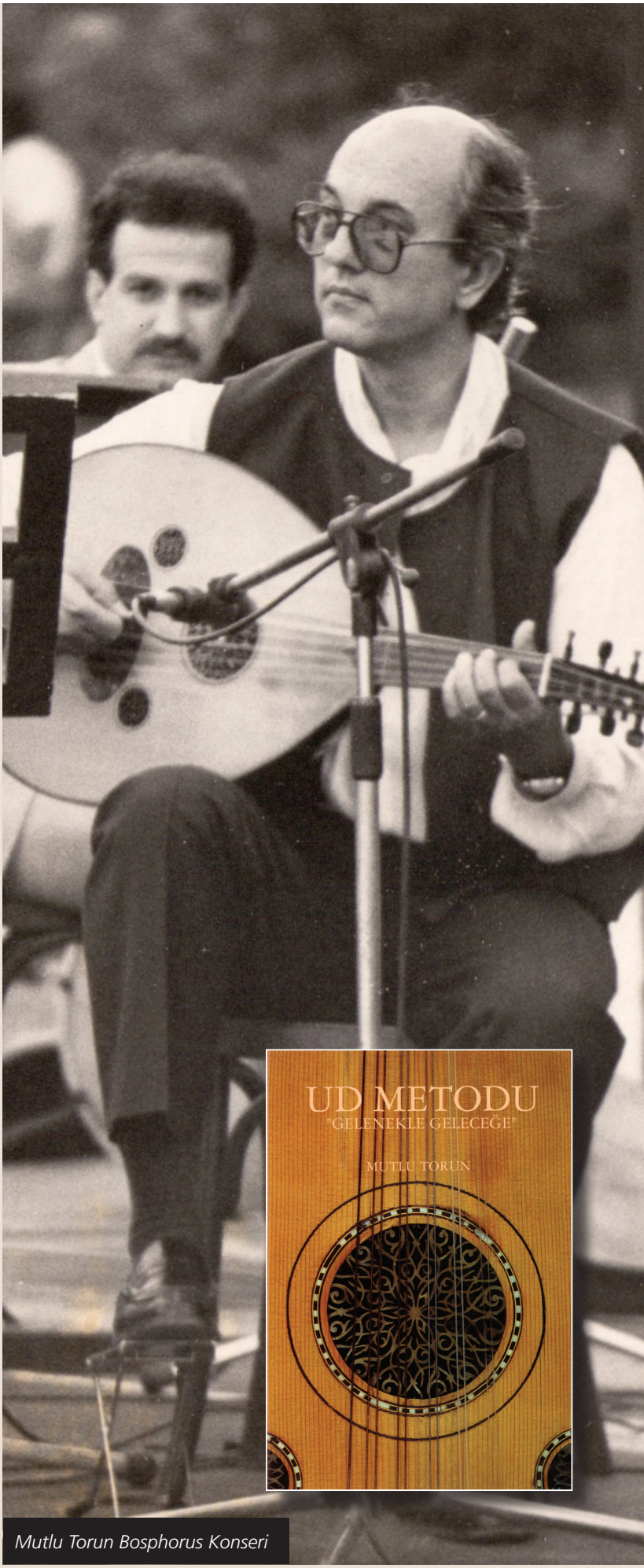

Mutlu Torun Bosphorus Konseri

TMDK'nın ilk açıldığı yıllarda Konservatuar Öğrencileri

nota çizmeye başladık. Cinuçen'in o zamanki eşi Ülkü Hanım da teknik ressamdı, o da ona yardımcı oluyordu. Yani Cinuçen, eşi Ülkü, Günaydın Kaynak, ben, Harun Batırbaygil beş kişi böylece sabahlıyoruz.

Neyse, böylece Cinuçen'in metodunun notalarını yazmış olduk. Sonra okul açılacak olunca dedim Cinuçen'e: "Seninkinden faydalanabilirim,"benim de yazdığım şeyler var, dedim "tamam" dedi. İkimizinkini de beraber vererek başladım. Bir zaman sonra konuştuğumuzda, öğrencilere notaları fotokopi olarak verdiğimi söyleyince, "Mutlucuğum ben fotokopi verilmesini istemem." dedi. Cinuçen'in düşüncesi, notaları öğrencinin yazması. Düşüncemiz farklı, belki de doğrusu odur. Notayı da yazsınlar istiyor, nota yazımları da güzel olsun diye. Ben de müziğin kendisinin yanında notayla uğraşmak onu engelliyecekse, notayla uğraşmasın diye düşünüyorum. Dolayısıyle fotokopi veriyordum. Öyle deyince, ben Cinuçeninkileri bıraktım (ki bu aşağı yukarı başlangıçtan bir iki ay filan sonradır). Çok başlangıçtaydı, yani sadece açık tellerde çalışmalar sırasında ben artık tamamen kendi yazdıklarıma döndüm. İlk sınıf böylece bittiğinde benim elimde "A4" sayfalarına, rapidoyla, cetvelle portreleri ve notaları çizilmiş, mizanpajları ayarlanmış, altında daktilo ile yazılmış notalarım vardı. Ondan sonra ertesi sene gene aynı sınıfa birinci sınıfa gelenlere onları biraz daha düzelterek, belki biraz daha genişleterek verdim. Böylece üçüncü sene, daha az şeyler eklendi.

Yani aşağı yukarı ikinci sene sonunda biraz daha toparlanmış oldu. Sonunda, o zamanki düzenle dört tane Temel Bilimler sınıfı bitmiş oldu, metodun ilk hali ortaya çıktı. Bu ne demektir; eğer birer seneyse 1976'dan sonra işte 80-81-82-83 filan o yıllara kadar, bu metod bir hâle geldi. Ondan sonra fotokopi ile aşağı yukarı 10 yıl hep aynı şekilde dolaştı ve yayıldı. Bazıları buna karşı çıkıyordu, meselâ Sadun Aksüt, "Benim mahfûzatımı niye bedava vereyim?" diyordu. Haklı olarak böyle söylüyorlardı. Sonunda ben de basılır mı filân diye bir kaç yere sordum, Pan Yayıncılığa sordum, Yüksek Kaldırım'da biryerlere sordum ve sonunda Zeki Yılmaz'la başladık. Başlangıçta yayına hazırlanması bir kaç ayda olur demiştim, iki buçuk sene geçti bitmedi.Çünkü o ilk hazırlananları daha derli toplu bir hâle getirmeyi düşünüyordum. O hâle geldi, bir misli genişledi ve Ondan sonra basıldı. 1993'tür basılması, iki sene önceye gidersen demek ki 1991'de konuşmuşuz Zeki Yılmaz ile. Sonra da bir çok baskılar oldu. Metodun hikayesi böyle..

15 ŞUBAT 1974 — CUMA — DÜNYA

Musiki Kültür Derneği Konserinde

Aka Gündüz VE Mutlu Torun

AKA GÜNDÜZ KUTBAY'IN NEY, MUTLU TORUN'UN KLASİK GITAR VE UDLA SUNDUKLARI ESERLER BÜYÜK TAKDİR TOPLADI.

"Dr. Selahattin İçli'nin hazırladığı Müzik sayfasından"

Ud Festivalinde

Mutlu Torun, İhsan Özgen, Fırat Kızıltuğ

Gazel

Dr. Savaş Ş. BARKÇİN

Hâfız-ı Kur'ân, üstâd-ı elhân Konyalı Hâfız Ahmed Çalışır kardeşimin niyâzı Hak erenler katında makbûl olmuş ki, aynı gece şu hâme-i perîşân bu manzûmeyi yazmaya müyesser kılındı. Hamden lillâh.

Ayn-i Hak'dır ayn-i uşşâk, bak da gör
Hep ayândır nûr-i Hallâk, bak da gör.

Çeşm-i dildâr rûşen eyler dîdeyi
Bir nigâhdan uyanır aşk, bak da gör.

Sana mehtâb remz-i leyldir ey sofu
Bize mir'ât-i mu'allak, bak da gör.

Devr eder merdüm-i insân her yana
Bir gönüldür kasd-ı mutlak, bak da gör.

Hâb-ı gaflet olmaz aslâ ârife
Açılır enfüs ü âfâk, bak da gör.

Zerfeşân'ın Şems-i Hak'dır hemdemi
Nice âşık, nice müştâk, bak da gör.

Nazarın âyîne kıl sen Ahmed'e
Ne imiş Bû Bekir olmak, bak da gör.

Gazelimden sana ibret şu ki dost
Hüsnü görmek hüsn-i ahlâk, bak da gör.

İLKLER

• Türk kültür hayatımızda ilk kadın genel sözlük yazarımız "*İlhan Ayverdi*"dir.

• Edebiyatımızda noktalama işaretini, ilk kez Şinâsi "*Şâir Evlenmesi*" romanında kullanmıştır, ayrıca bu eser ilk tiyatro eserimizdir.

• İlk kadın felsefecimiz "*Semiha Cemal*"dir.

• "*Hazîne-i Evrak*", ilk edebiyat dergimizdir.

• Edebiyatımızdaki ilk eleştirmen "*Namık Kemal*"dir.

• Türk Edebiyatı'nda bilinen ilk çocuk gazetesi "*Çocuklar İçin Mümeyyiz*"dir.

• Dîvan Edebiyatı'nın ilk şâiri "*Hoca Dehhâni*", son şâiri ise "*Şeyh Gâlip*"tir.

Söylesem Faydası Yok Sussam Gönül Razı Değil!

» Dr. Turgut TOKAÇ *

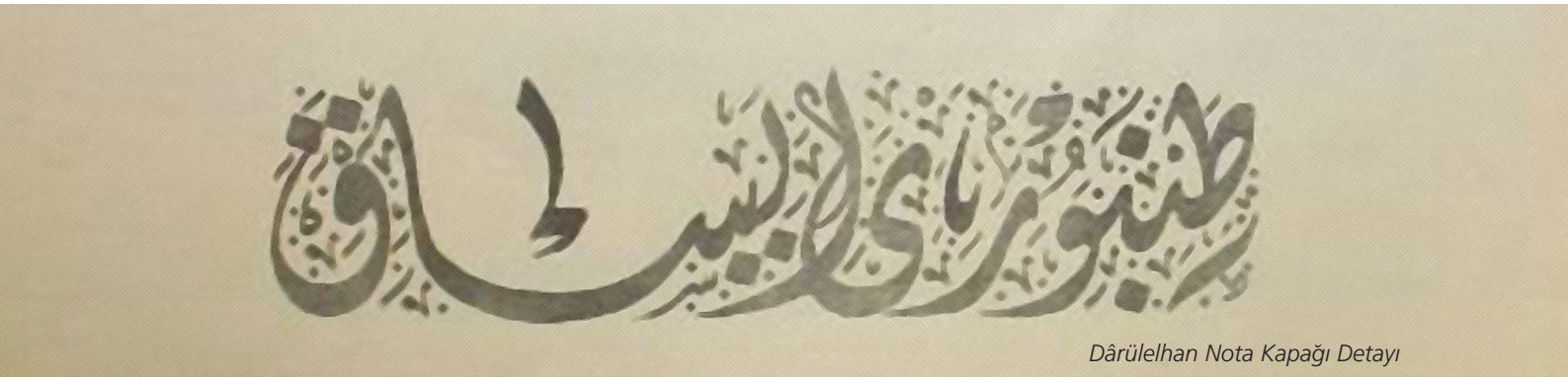

Dârülelhan Nota Kapağı Detayı

Efendim "**estetik**" ve "**güzellik**" duyguları (konuşmak, ağlamak, gülmek, utanmak, din duygusu vb.) sadece insanlarda vardır ve Allah'ın insanlara bir lütf u ihsanıdır, diğer mahlûkatta bunlar yoktur. Bu duygular medeniyet ve kültür seviyesinin, görgü ve bilgi derecesinin yüksekliği nisbetinde inkişaf etmiş olur. Onun için medenî insanların elbisesi temiz ve ütülü olur, sigara içiyorsa izmaritini ve külünü sokağa-yere atmaz, hele hele sokağa hiç tükürmez. Ve en önemlisi bu görgü kurallarını, insanlık vasıfları yüksek, terbiye, görgü ve bilgiden nasiplenmiş kişiler, bir mekânda tek başına kalsa, kimsenin göremeyeceği bir yerde olsa dahî aynen uygulamalıdır. İmanlı bir kişinin nasıl olsa kimse görmüyor, kimse duymuyor diye abdest almadan namaza duramayacağı gibi, kimse duymuyor diye yalan-yanlış okuyarak namaz kılamayacağı gibi, kimse görmüyor diye başkasının malını, eşyasını çalamayacağı gibi…

Saçı-sakalı birbirine karışmış, sanki berbere küsmüş, tarak ile barışık olmayan bir kişi mesleğinde ne kadar başarılı olursa olsun, bence yarım sayılır. Efendim böyle pejmürde hal rahat çalışmayı kolaylaştırırmış?!.. Farzedelim ki böyle bir doktor, bir heykeltraş, bir ressam vb. temiz giyimli, tertipli, pırıl pırıl olsa daha iyi olmaz mı? Saç-sakal birbirine karışmış, bıyıklar ağzının içine kadar girmiş, giysiler pejmürde, kirli, yağlı, ütüsüz ve perişan olmak sanki bunların "alâmet-i farikâsı", üniforması gibi olmaktadır. Gençlik dönemlerimizde, bizim iyiliğimizi isteyenler, bizi sevenler, herhangi bir iş için bir yere gitmemiz gerektiği zaman temiz ve ütülü elbise giymemizi, kıravat takmamızı tavsiye ederlerdi. Hatta "Temiz, düzgün bir kıyafet, karşıdaki muhataba ilk iyi tesir, güzel bir tavsiye mektubu gibidir…" derlerdi. Bu gibi kazanımlar toplum içinde, kim olursa olsun, aynı zamanda insanların birbirine saygısıdır.

***

1995 yılının Ekim ayında Mevlevî kültürüne âşık, Galatasaray Lisesi mezunu, Brüksel'e yerleşmiş ve orada eczacılık yapan, eczacı Mithat Serhatlıoğlu'nun misafiri olarak Belçika'ya gitmiştik. Biz oradayken Türkiye'den bir mûsikî ve Mevlevî sema grubu da Belçika'ya gelmişti. Aklımda kaldığı kadariyle Hassell şehrinde muazzam bir kültür merkezinde idi; akşam olmak üzereyken konserin verileceğe yere vardık. Arabada eczacı Mithat Bey'in ikram ettiği çikolatanın kâğıdını, inerken elimle yuvarlayarak küçücük yaptım ve toprak zeminli yere fırlattım. Aman efendim, eczacı bey öylesine bir paniğe kapıldı ki sormayın. Akşamın o loş aydınlığında yerlerde, bir telaş içinde, hep birlikte kâğıtı aramağa başladık. Mithat Bey hem etrafa bakıyor, bana da "Acaba kimse gördü mü?" diye soruyordu. "Yâhu nedir bu telaş, adam mı yaraladım, çok büyük bir kabahat mı yaptım?" diye sual eyledim. Bir müddet sonra attığım yuvarlanmış çikolata kâğıdını bulduk ve cebime koydum, sulh olduk… Sonra Mithat Bey olayı açıkladı: "Yâhu burası böyle bir memleket, bu çöpü atarken herhangi birisi görseydi, gelip başımıza dikilir, 'onu attığın yerden al' diyebilirdi. Şimdi almasan ayrı bir dert, alsan hakareti yemiş olmanın ezikliği ayrı bir durum, onun için böyle telaşlandım." dedi.

Sonra konser salonuna girdik. Giriş bölümünde salonun kapılarının açılmasını beklerken insanlar hiç de benim görmeye alıştıklarım gibi değildi. Erkekler papyonlu, hatta bazısı smokinli, temiz ve saygılı; bayanlar uzun, endamlı, resmî giysiler içindeydi. Demek ki bir toplantıya, bir konsere böyle gelinirmiş, ibadethâneye gider gibi!

O sırada bekleme bölümünde, kalabalık arasında bir kıpırdanma oldu, münakaşa sesleri yükselmeye başladı. Bizim eczacı Mithat Bey, görevliler ve bekleyenlerle münakaşa edi-

yor. Sebep ise şu: Gösteriyi tertip edenler semâzeni temsil ve hatırlatmak üzere, minyon bir elektrikli salon havuzunu aksesuar şeklinde oraya koymuşlar. Havuzun ortasındaki balerin bebeği semâzen kılığına sokmuşlar, ışıklandırılmış vaziyette güya semâzen gibi dönüyor. Fakat cihaz balerine göre ayarlı olduğu için semâzen de soldan sağa doğru dönmüş oluyor, yani ters. Halbuki semâ eden dervişler sağdan sola doğru dönmelidir! Sonunda oyuncak havuz kaldırıldı, ortalık yatıştı.

Daha sonra konser salonuna girildi ve bizimkiler sahneye çıktı. Bir izleyicilere baktım, hepsi huşû içinde; sahnedeki sanatçılarımız ise hiç de izleyicilerle uyumlu değildi. Buruşuk elbiseler ve soba borusu gibi paçalı ütüsüz pantolonlar, boyasız ayakkabılar…

***

Nota Yazım Meselesi…

Türk Müziği notalarının aynîliği meselesi var ki bence içler acısı. Batı Müziği'nde herhangi bir müzik notasına dünyanın neresinde rastlasanız birbirinin tıpkısıdır. Hiçbir şüpheye düşmeden ilk görüşte huzur içinde o notaları, o eseri deşifre edebilirsiniz ve dosdoğru çalar, okursunuz. Fakat bizim mûsikî eserlerimiz öyle mi? Fazla uzağa gitmeğe gerek yok, mûsikîyle meşgul olan her kişinin dosyasından aynı eserin farklı notaları çıkar. Birlik olmadığı için beraberlik de olmaz. Bu en çok güvenilmesi gereken Radyoevi arşivinde de böyle; aynı eserin birkaç değişik notasına rastlanmaktadır.

Bu niye böyle oluyor acaba? Şahsen benim millî duygularım rencide olmaktadır. Basit bir durum gibi görünmesine rağmen, kültür mirası olan, bir milletin zevkini tarihe perçinleyen, milleti millet yapan unsurların en önemlilerinden olduğuna inandığım mûsikîmizin, bu "evrâk-ı müsbite"lerin kanun gücünde bir genelgeyle disipline edilmesi gerekir. Bildiğim kadariyle 2000 yılında rahmetli olan Cinuçen Tanrıkorur'un Ankara Radyosu Müzik Dairesi Başkanlığı zamanında bir çok notalar incelemeden geçirildi. O nota sayfalarının altında rahmetli Tanrıkorur'un mühür misâli parafe imzası vardır. İşte o paraflı notalar hiç şüpheye yer vermeden, her yerde rahatça, huzur içinde çalınıp söylenebilir. Devlet bu işe el atmalıdır. Kültür Bakanlığı'nın bütün kitaplara "bandrol" koyması gibi, müzik eserlerine de buna benzer bir uygulama yapılmalıdır. Benim ilk aklıma gelen bu oldu. Bu işlerin erbâbı , mühendisleri daha geçerli çare bulabilir. Böylece her öne gelen kendi zevkine göre, rastgele nota düzeltmeleri yapamaz. Yaparsa da bir müeyyidesi olmalıdır. Yoksa ileriki zamanlarda, diğer bütün önemli târihî mirasımızda olduğu gibi mûsikî eserlerimizin doğru ve güzellerini de Avrupa devletlerinin arşivlerinden dilenmek(!) mecburiyetinde kalacağız.

***

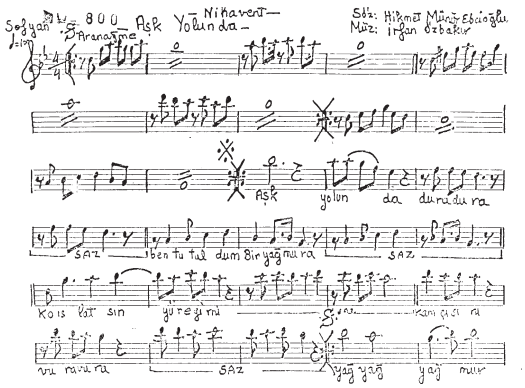

Radyoevi arşivinde bir nota örneği

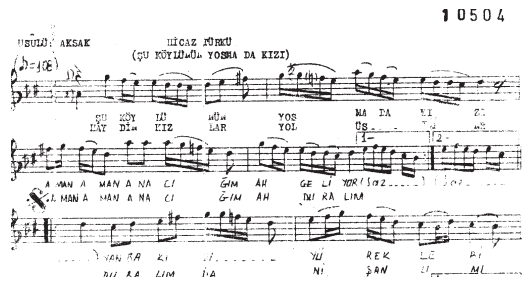

Radyoevi arşivinde doğru ve düzgün nota yazımı

Bir de müzik notası yazımı meselesi var. (Gerçi şimdilerde bilgisayar teknolojisi sayesinde düzgün yazılmaktadır.) Normal yazıda olduğu gibi müzik yazısı da bir estetik güzelliktir veya bir resimdir! Askeriyede bir söz vardır: "***Teknoloji ne kadar inkişaf ederse etsin, zafer piyâde süngüsünün ucunda ve insanla kazanılır***." Bunun gibi elle, bir resim tablosu yaparcasına yazılan müzik notaları yazısı, okuyana ve çalana hatta seyredene zevk vermektedir. (Zaten bilgisyardaki hurûfat da başlangıçta bir insan eliyle yazılmakta ve yapılmaktadır.)

Öyle nota sayfaları görürüz ki hem de Radyoevi arşiv numarası da üzerine basılmış vaziyette; bakarken, deşifre ederken görüntüsü insanda âdeta bulantı hissi uyandırmaktadır. Farkında olmadan kişi bedenen "virgül" gibi buruk bir şekil alıyor. Çünkü nota bacak çizgileri eğri büğrü; porte üzerindeki notalar meselâ kalından inceye doğru yazılmış fakat alttaki veya üstteki grup bağlama çizgileri nota seyrinin tam tersine yukarıdan aşağıya doğru (veya tersi) çizilmiş. Zevksiz bir durum arzetmektedir. Sanki "***Biz dün size geleceğiz***." veya "***Saat üçe onbeş geçiyor.***" der gibi bir tenâkuz oluyor… Bir de **savunma**(!) rezaleti var ki onu da, bir **neden**(?) bulup başka bir vakit ele alacağım. Nihat Sami Banarlı'nın Türkçenin Sırları'ndaki "Örneğin faciası" nda olduğu gibi…

İşte böyle dostlar, sussam gönül razı değil, söylesem faydası yok, ama belki bir eşref saatte bir ârif kişinin dikkatini celbedebilir...

Dipnotlar

* Emekli Askeri Hekim.

Devr-i Âtîye Bir Mektup

» Celâleddin ÇELİK *

24.08.2011 Çarşamba
Washington, D.C.

Pek kıymetli dostum Sezgin Çevik'in geçen ay dünyayı teşrîf eden mahdûmu Selim Sencer'e mektup...

Selim Efendi Oğlum, hoş geldin, safâlar getirdin. Koskoca adama dünyamıza hoş geldin demek şimdi sana komik gelecek ama, ben bu satırları yazarken sen henüz ufacık bir bebektin, lütfen anlayış göster.

Bu mektubu kimbilir ne zaman okuyacaksın, bilmiyorum. Ama kendimden biliyorum ki, sadece bir defa değil, daha fazla okuyacaksın. Okumayı söktükten sonra baban sana ne zaman verirse, o zaman okursun ilk. *"Bir amca bir şeyler yazmış bana, anlamadığım bir dolu laf var içinde, ama güzel şeyler söylüyor galiba."* dersin. İşte şimdi sana beylik bir bilgi vereyim; bir cümlede *"ama"* kelimesi varsa, o *"ama"*dan önceki kısmı pek mühim değildir derler. Senin de işte bu ilk okuyuşunda *"Güzel bir şeyler söylüyor galiba."* diye düşünmen yeterli paşam.

Bu mektubu ilk okuyuşunda, kimbilir, belki yedi, belki sekiz, belki on, belki de muhterem baban ketumluk eder hemen vermezse on altı, on yedi yaşında olacaksın; o dupduru, berrak zihninin bir köşesinde bir baba dostunun sesini duyacaksın. Ne dediğini tam anlamasan da, dostça bir ses olduğunu hissedeceksin. Eğer bu düşünce zihninden bir kere geçerse, işte o zaman aradan birkaç sene geçtikten sonra yine okuyacaksın demektir. Birkaç zaman sonra tekrar, sonra tekrar. Belki de hiç yer etmeyecek sende, atacaksın bir kenara. Yıllar sonra tekrar karşına çıkar mı acaba bir köşeden? Hiç bilmiyorum.

Ben küçükken bir büyüğüm bana mektuplar yazmıştı, ben de ona cevaplar yazmıştım. O mektupları hâlâ saklıyorum, belki de her okuyuşumda yeni şeyler buluyorum. Çünkü insan geliştikçe, olgunlaştıkça, bilgisi ve görgüsü arttıkça, aynı mektuptan anladıkları / aldıkları da artıyor, değişiyor. Merak edersen kimdi o mektuplaştığın amca diye, bir ara sana hem onu anlatırım, hem de bana gönderdiği mektupları okuturum. Zaten bu mektubu da sana o büyüğümün etkisinde yazıyorum, belki biraz da ona benzemeye çalışarak.

Mektubumun nelerden bahsettiğini tam anlayamazsan, bu senin değil, benim suçum olacaktır paşam. Yani, belki bu yazdığım dil sana eski gelecek. Öyle olmamasına gayret ediyorum. Ama beceremezsem de, en fazla sen belli bir yaşa gelene kadar anlaşılmayacaktır. Tahmin ediyorum ki on beş, on altı yaşlarına geldiğinde, belki de çok daha erken, kavrayışın, merakların, donanımın ve zekânla, bizleri belki de komik bulacak kadar tekâmül etmiş olacaksın. Tekâmül kelimesini duymamış olabilirsin, nedir diye babana sorma istersen, onun yerine lûgate bak. Lûgat ne mi? Sözlük paşam. Mesela İlhan Ayverdi'nin Misalli Büyük Türkçe Sözlüğünün sevgili babacığında kim bilir kaç baskısı vardır ama, sen bunları okurken hâlâ yeni baskıları yapılıyor olacaktır. Elektronik ortama aktarılmış olduğunu da biliyorum, ama bence sen yine de babacığına senin için bu lûgatten bir tane almasını rica et, sana özel. Alır almaz da kapağını aç, ilk sayfasının bir köşesine mümkünse kitabın yazarının adından daha büyük olmayan harflerle *"Selim Sencer"* yaz, altına da bulunduğun şehrin adını (Allah İstanbul'dan ayırmasın.) ve babacığının sana bu kitabı aldığı tarihi yaz. Bazı arkadaşların kitaplarının üzerine isimlerini yazdıktan sonra altına imza da atarlar, sen atma. Unutma, imzanı sadece kendi yazdığın metinlerin altına atman, en doğrusudur. Başkasının yazdığı kitaba sen imzanı koyma. Neyse, lafı uzattık, işte o lûgatten *"tekâmül"* ne demek bakıver oğlum.

Mektubun başındaki notta gördüğün gibi, sana bu satırları Amerika'dan, Washington D.C.'den yazıyorum. Hâlbuki ben Üsküdarlı'yım. Üsküdar benim için çok kıymetli. Bana babacığını hediye eden şehirdir. *"Ama Üsküdar şehir değil ki, semt."* diyeceksin, haklısın ama, eskiler böyle de derler.

Babacığının tatlı bir evi vardı Üsküdar'da, yer gök kitap dolu, CD dolu. *(O zamanlar CD vardı, filmleri CD'den seyrederdik.)* Daha yeni tanışmıştık, bizi iftara davet etmişti. Başında kukuletası, kendi elleriyle nefis yemekler pişirmiş, bizi ağırlamıştı o akşam. Çıkarken de benim müzikle alâkalı olduğumu bildiğinden, bir İstanbul âdetini yerine getirerek, eski bir müzik defterini bana hediye etmişti. Saklarım hâlâ. Evet oğlum,

eskiden efendiler, evlerine davet ettikleri misafirleri yedirip içirip ağırlamakla kalmaz, gecenin sonunda onları uğurlarken birer de hediye verirlemiş. Bu hediyenin adı da çok güzel: Diş kirası. Yani ev sahibi, hazırladığı yemekleri yemesi için sanki misafirinin dişlerini kiralamış, o kiranın ücretini veriyor. Şimdi sen de bunu öğrendin, ilerde evine gelen misafirlerine ufak da olsa birer hediye verirsin inşallah. Aklında olsun.

Babacığın o nazik davetini iyi ki yapmış, o gece iyi ki onunla kaynaşmışız. Yoksa onu tanımamış olmanın boşluğunu nasıl doldururdum bilmiyorum. Üsküdar'ın çay ocakları bilir, babacığınla nasıl bir dostluk, nasıl bir sırdaşlık, nasıl bir muhabbet paylaştığımızı. Allah, hayatımızda karşılaştığımız insanları, olayları, her şeyi bizim için planlıyor. Umarım senin de baban gibi güzel dostların olur, onların çocuklarına mektuplar yazarsın.

Hâsılı, belki de burada olmanın özlemiyle Allah İstanbul'dan ayırmasın dedim. Ben Konya'da doğdum, babacığın Adapazarı'nda, ama bizi buluşturan İstanbul oldu. Çünkü İstanbul, bir medeniyetin, zevkin, fikriyâtın merkezidir oğlum. İstanbul'dan ayrılmamış olmak için başka şehirde yaşamaman gerekmez. Dünyanın başka şehirleri de senden istifâde edecektir, oraları da göreceksin, tanıyacaksın, ufkun açılacak. Ama bizim medeniyetimizin merkezi, sembolü, kalbi, zirvesi İstanbul'dur, o yüzden dünyanın neresinde olursan ol, aslında İstanbul'dan ayrılmış olmayacaksın.

Yaşlı gibi konuşuyorum değil mi? Aslında değilim, sen bunları okurken beni tanıyorsundur, aynı şehirdeysek arada buluşuyoruzdur. Yaşlı veya nostaljik (eskiye özlemli) biri olmadığımı biliyorsun. Bu sözlerden kastettiğimi şöyle açıklamaya çalışayım; biliyorsun ki ağaçlar köksüz olmaz. Köklerinin üzerinde gövdesi, dalları büyür ve nihayet yaprakları yeşerir. İşte sen Selim Efendi oğlum, o ağacın yemyeşil, taptaze yapraklarından birisin, en parlak, en albenisi olanlarından biri hem de. Senin bu dipdiri oluşun, ağacın seni güzel besliyor olmasından dolayı. Ağacın kökleri su ve mineralleri topraktan emer, gövdeye verir, bunlar oradan dallara geçer, oradan da sana ulaşır. Yani senin bu güzelliğini biraz da köklerinden aldığın o sağlıklı besinlere borçluyuz. Benim bir amcan olarak sana aktarmak için yanıp tutuştuğum yegâne fikir de işte budur oğlum. Eski, eski değildir. Tam aksine, seni yeni yapan, besleyendir. Okulda hocaların sana pamukta fasulye yetiştirmeyi öğretecektir. Öğretmezlerse de sevgili anneciğine rica et, gösteriversin. Fasulyeyi pamukta yetiştirdiğin zaman köklerinin çok küçük, çok zayıf olduğunu göreceksin. İşte onun için o fasulye çok yaşamayacak oğlum. Bir süreliğine yeşillenecek, taze kalacak, sonra buruşup gidecektir. Sen o fasulye gibi köksüz ve kof değil, asırlık bir koca çınarın taptaze ve güneşe gülümseyen yaprağı gibi olacaksın inşallah. Dünyanın neresinde olursan ol, ne iş yapıyor olursan ol, kiminle evli olursan ol, İstanbul'un bizce kutsal toprağını dört kolla sarmış o heybetli kökler seni besleyecektir.

Bu kadar kıymetli bir anne ve babanın oğlu olarak dünyaya geldiğin için çok şanslısın. Senin doğduğun zamanlarda böyle kıymetli insanlar vardı ama, çok değillerdi. İnşallah sizin neslinizde senin gibi insanlar yetiştikçe bu sayılar artacak. Onun için seni bu kadar güzel yetiştiren anneciğine ve babacığına sadece sen değil, biz de minnet borçluyuz.

Anne-babaların önemli bir sorumluluğu da çocuğuna güzel bir isim vermektir. Bu açıdan bile çok şanslısın. Yaşıtlarının birçoğunun isimleri maalesef pamukta yetişmiş fasulyeden isimler. İsimlerimizi kendimiz seçemiyoruz, onun için bu adından dolayı da onlara teşekkür etmeli, adının kıymetini bilmelisin.

"Adım Selim Sencer ama, bu amca bana neden hep Selim diye hitap ediyor?" dersen, anlatayım. Anneciğin ve babacığın, sana bizim iki büyük medeniyetimizin iki büyük sultanının isimlerini seçmişler; Selçuklu Sultanı, Sultan Sencer ve Osmanlı Sultanı, Sultan Selim. O kadar padişahın, sultanın arasından bu ikisini rastgele seçmediler herhalde. Meşhur şâirimiz Yahya Kemal *(aramızda kalsın baban değilse de ben pek severim kendisini)* medeniyetimizin her konusunun en iyisini, en ileri gelenini konu alan şiirler yazmıştır. Meselâ müzikte Itrî, mîmârîde Süleymaniye gibi hep zirve isimleri, eserleri konu almıştır. İşte Yahya Kemal, Osmanlı padişahlarından da Sultan Selim'e bir şiir yazmıştır. Merak edersen o şiiri de bulup okursun. İşte o şiirin hatrına ben sana Selim diyorum. İsmini biraz merak edip araştır bakalım. Selâm kökünden gelen bu mânâ, Allah'ın selâmeti olarak sende tecellî etsin, seni de selâmete erdirsin inşallah.

İyi bir eğitim alacağından şüphem yok. Ancak bil ki, okulda tahsil ettiğin eğitim, seni belli bir seviyeye kadar tekâmül ettirecektir. Bu seviye de sana yetmeyecektir. Aldığın eğitimi, okul dışından edindiğin donanımla besleyeceksin, beslemelisin. Okuldakiyle yetinirsen, büyüdüğünde vardığın noktadan tatmin olmamandan korkarım. Bilgi çeşit çeşittir, kimine internetten ulaşacaksın, kimine okuldaki hocalarından, kimine kitaplardan, kimine de kanlı canlı insandan. Evet, bazı bilgi sadece insandan insana geçer, o da genelde sohbet yoluyla. Onun için, bu kıymetli bilgileri edinebilmen, bunlara sahip büyüklerinin sohbetinde bulunmanla mümkün olacaktır. Yaşının gerektirdiği gibi yaşaman, ama bir yandan kıymetli bilgilerle heybeni doldurman sana ilerde hiçbir okulda, hiçbir

meslekte edinemeyeceğin kadar kıymetli bir donanım sağlayacak.

"Amcacığım, çok uzadı, sıkıldım." demezsen, biraz daha devam etmek istiyorum beyzâdem.

Hangi mesleği seçersen seç, baba yâdigârı olarak kitap merakın olacağını tahmin ediyorum. Bu anahtar, sana zaten en kıymetli hazine odalarının kapılarını açma imkânı verecek. O odalarda girip gönlünce keseni dolduracaksın. Sen elindeki kâğıt kalınlığındaki ekranlardan okuyacaksın onları. Belki hatıra olarak evinin bir köşesinde babandan kalan eski kitapları saklayacaksın. Önemli olan bilginin aktarılış şekli değil, içeriğidir paşam. Onun için, *"Bu kitapların devri kapandı, artık başka çağdayız."* diye düşünme. Öyle yapmayacağını zaten biliyorum ama, amcan söylemeden duramıyor işte.

Kitaplar belli bir dilde yazılır. O dili bilenler okuyup anlayabilir yazılanları. Bunun yanında, öyle bir dil daha var ki, o dili dünyada anlamayan yoktur oğlum. Herkes konuşamaz o dili, ama herkes anlayabilir. O dil, müziktir. Müzik, insana verilmiş en büyük nimetlerden biri. Sana bahsettiğim İstanbul medeniyeti de bu müziğin zirvesini oluşturmuş bir medeniyet. Sana tavsiyem, dünyadaki bütün müziklerin kaliteli olanlarını takip et. Aslında bu ifade eksik, dünyadaki her şeyin kaliteli olanını takip et elbette. Ama müzik için bir iki şey daha eklemem lâzım, bilmen için. Klasik müzik deyince herkesin aklına Batı Klasik Müziği gelir. Bu müzik, gerçekten klasiklerini yaratmış, gelişmiş, muhteşem bir müziktir. Lâkin, dünyadaki tek klasik müzik o değildir. Avrupalılar dünyaya Avrupa merkezli baktıklarından, kendilerinden başka medeniyetleri pek görmez, görmek istemez, onun için kendi müziklerine klasik derken, seninkine 'etnik' demeye kalkar. Halbuki Hint Klasik Müziği de vardır, Çin Klasik Müziği de vardır ve bütün ihtişamıyle Klasik Türk Müziği de vardır. Batılılar ve Batılı kafalılar bunu görmezden gelir, çünkü senin ciddi bir medeniyet fikri ortaya koymuş olmandan rahatsızlık duyarlar. Sen bu işin aslının böyle olduğunu bil, şimdilik yeter oğlum. Hangi müzikleri dinlersen dinle, bil ki senin bir de klasik müziğin var ve bu müzik en az Klasik Batı Müziği kadar kıymetli, ama ondan daha çok sana ait yüksek bir duygunun müziğidir. Zaten Niyazi (Sayın) Hoca'nın dediği gibi; müzik rûhun gıdası değil, ruh müziğin gıdasıdır. Rûhun melodi hâline gelmiş yansımalarıdır müzik. Onun için ancak senin rûhuna ait müzik senin olacaktır. Eğer daha da merak edersen, belki bir Türk müziği enstrumanı çalmak istersin, o zaman zaten babacığın seni bana getirecektir, bu konuları çok daha uzun konuşuruz.

İstanbul'u gördüklerinden ibaret sanma evlâdım. Görmediklerinin izini sür. Unutma ki, şehirler, binalar, formlar da fikirlerin yansımasıdır. Yani meselâ binaların şekilleri, o toplumun düşünce ve ruh dünyasının şekle şemâile bürünmüş hâlidir. Maalesef bu konuda yaralıyız, sağlıklı bir kafa yapısı oluşturamadık yavrum. Senin nesline özür borçluyuz, şehri bu halde teslim ettiğimiz için. Lütfen birkaç eski İstanbul fotoğrafı bul, onları biraz incele benim için. Bunu yaparken, o evleri, o binaları yapan insanların düşünce dünyalarını anlamaya çalış. Meselâ bak bakalım, hiçbir ev diğerinin önüne geçip manzarasını kapatmaya, ondan daha yüksek olmaya çalışıyor mu? Göreceksin ki o fotoğraftaki bütün binalar birbirlerine saygılı, birbirinin önünü kesmeyecek şekilde yapılmış. Bu, o evleri yapanların nasıl insanlar olduklarını da anlatıyor bize. Evlerini böyle tasarlayan insanlar, birbirlerine de saygı duyarlar, yol verirler, selâm verirler, kıymet verirler. Bir de bugünkü yapılara bak paşam, birbirini ezmeye çalışan, öne geçmeye, kendini göstermeye gayret eden yapılar göreceksin. Bugün insanlar da mı öyle acaba? O gözle bir bak bakalım etrafa.

Beyzâdem, sana daha sayfalarca yazabilirim ama, biliyorum bu kadarını okurken bile çok sıkıldın. Zaten el yazısıyla yazılmış bir mektup sanırım oldukça eski - sıkıcı görünüyordur sana. Ama bilerek öyle yaptım. Çünkü nasıl ki kelimeler karşıdakine fikir ve duyguyu aktarıyorsa, insanın ilk yazı aracı olan kalemle yapılmış harfler de bir duyguyu, karakteri taşır. Sen de el yazına dikkat et olur mu? El yazısı bir özen-düzen duygusunun göstergesidir ki bu duygu da hayatta çok işine yarayacaktır.

Biraz duygu, biraz da tavsiye aktardım sana. Bu ikisini heyecanla aktarmaya gayretim, aslında sevgimi aktarmaya çalışmamdan paşam. Çünkü ben seni seviyorum. Kelâm-ı Kibar diyor ki: *"El-veledü sırr-ı ebih."*, yani *"Evlât babanın sırrıdır."* Babacığına olan muhabbetimi biliyorsun, sen de babacığının sırrını taşıdığından, seni belki de ondan daha çok seviyorum. İnsan sevince ne yapacağını şaşırır. Benim annem meselâ, bir bebeği çok sevdiği zaman sevgisinden bebeğin kollarını ısırır. Seni de ısırmış olabilir. Onun gibi, ben de seni çok sevdiğimden bir sürü konudan bahsettim, seni sıktım, kusuruma bakma.

Amacım sana nasihat etmek değil, sevgimi göstermektir, zâhirde bölük pörçük, ama hakikatte bütün.

Yolun açık olsun beyzâdem.

Amcan, Celâl.

Dipnotlar

* Mîmar.

SESLİ YAYIN DÜNYASINDAN

Şükrü TÜRKMEN

Kadem Dergisi'nde bu güne kadar tanıttığımız CD'lerin birçoğunun Kültür Bakanlığı Yayınları olduğu dikkatinizi çekmiştir. Kültür Bakanlığı'nın hiçbir popülarist etkene maruz kalmadan desteklediği nitelikli müzik yayınlarını, grup ve topluluklarını dinlemek, bu müziğin kıymetini bihakkın bilen sanatseverleri hiç şüphesiz mutlu ediyor. Aldığımız memnuniyet mesajları hep bu yönde oluyor. Fakat bir detay var ki... Sorumlu yayıncılık bilinciyle bu platformdan müspet mesajlara iliştirilen bir eleştiriyi de, belki ilgililerin dikkatini çeker ümidiyle paylaşmak istiyoruz. O da bu hârikulâde yayınların her yerde bulunamıyor olması. Zannediyoruz ki en güzel tanıtım, ilgili stantlarda bu çalışmaların boy göstermesi olacak...

■ *Yorgo Bacanos'un Ud Taksimleri*

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yanında bir başka devlet kurumumuz olan TRT'nin de bu konudaki hizmetleri biz sanatseverlere sunuyor olması, ayrı bir mutluluk sebebi. Bu yapımların bize ulaşmasında TRT kadar büyük bir sorumluluk yüklenen Ulus Müziğin hizmet ve gayretleri de azımsanmayacak boyuttadır. *"Türkiye'nin Hâfızası Halka Açılıyor"* başlıklarıyla piyasaya çıkan çalışmaların 152. CD'sine yer veriyoruz dergimizin bu sayısında. Kültür hayatımızın çok önemli bir yerinde olan büyük ud virtüozu Yorgo Bacanos'un 1950-1953 yılları arasında İstanbul Radyosu'nda yaptığı taksimlerden seçilen 23 (17 ayrı makamda icrâlar bulunuyor) tanesi CD'nin içeriği oluşturuyor.

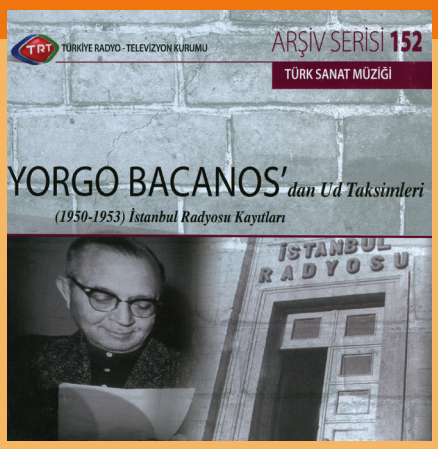

■ *Yorumlar*

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı İstanbul Devlet Modern Folk Müzik Topluluğu'na ait "*Yorumlar*" ismini taşıyan, 2 CD ve 1 kitapçıktan oluşan çalışma, geçtiğimiz aylarda sanatseverlerin beğenisine sunuldu. Ahmet Koç genel koordinatörlüğünde hazırlanmış CD'de, toplam 22 adet eser bulunmaktadır. Çalışmada, türkülerimizin yeni düzenlemelerle yapılmış icrâları karşımıza çıkıyor. Aranjör ve yorumcuların üstün performansları esere bir arşiv niteliği kazandırmaktadır.

■ *Fuad*

Erkan Oğur ve Ermeni Duduk sanatçısı Djivan Gasparyan tarafından hazırlanan ve 2001 yılında Kalan Müzik etiketiyle çıkan CD, 10 yıldır dinleyicilere güzel mesajlar veriyor.

"Bu müzikler, insan ve insan dışında bilinen, bilinmeyen ve hiçbir zaman bilinmeyecek olan, ya da ileride keşfedilecek canlı, cansız her nesnenin özündeki eksiklikleri tamamlamada karşılıksız hizmetkâr olan "Fuad" özlemi ile insanlık hayaline armağandır..." Erkan OĞUR...

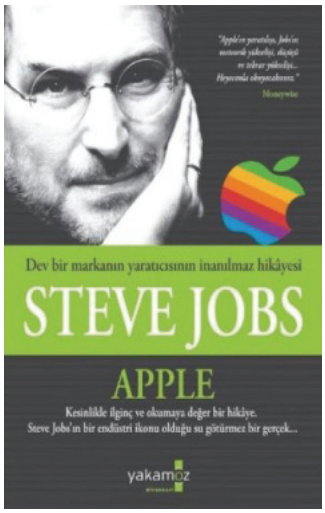

Kitap Adı: STEVE JOBS
Yazarı : JEFFREY S. YOUNG / WILLIAM L.SIMON
Yayınevi : YAKAMOZ
Sayfa : 392 s.
Ebat : 13.5 x 21 cm.

Aptal Makineye Ruh Katan Adam

Bizlere tarih dersinde pusulanın, buharlı makinelerin îcadı; gemi, tren gibi taşıma araçlarında kullanılması; telgrafın, telefonun, radyonun îcatları ve bunların önemi öğretildi. Bu îcatlar ve bunları yapan mûcitler bulundukları çağın yönünü değiştirmişti. Muhtemelen şimdilerde ilk kişisel bilgisayarın îcadı, farenin îcadı gibi bilgiler de tarih kitaplarına eklenmiştir. Torunlarımızın neslinde de bunlara ilk Ipod, Iphone ve Ipad'in îcatlarının ekleneceğini düşünüyorum ve tabiî ki rûhunu katan adamın yani Steve Jobs'un.

Orta okul yıllarında müfredatımıza Bilgisayar dersi eklendi. Hocamızın ilk derste söylediği cümlelerden birisi hâlâ aklımda: "Çocuklar, bilgisayar aptal bir makinedir, bizler onu verdiğimiz komutlarla yönlendiririz." Henüz siyah-beyaz ekrandan renkli ekrana geçildiği, başlat tuşuna basıldıktan beş dakika sonra bilgisayarın açıldığı, MS DOS işletim sistemine girilip her yapılması istenen şey için komutların yazılması gerektiği yıllardı. Henüz yirmi yıl geçti ki teknoloji baş döndürücü bir hızla ilerledi ve bugün neredeyse her an bir yenilik çıkıyor. Bu süreç sosyal hayatımızı, eğlence, iş ve kültür hayatımızı derinden etkiliyor.

Bilgisayar teknolojisinin gelişim sürecini ve gideceği yönü belirleyen en büyük aktörlerden birisi hiç kuşkusuz Steve Jobs'tur. Yetmişli yıllarda arkadaşıyla kurmuş olduğu şirket, bugün îtibariyle borsa değeri açısından dünyanın en büyüğü olmuş durumda. Bu açıdan bakıldığında aynı zamanda hâlihazırda yaşayan en başarılı iş adamlarından birisi, belki de en başarılısı.

Steve Jobs, daha doğar doğmaz geride başlamış hayata. Biyolojik anne ve babası Amerika'nın o günkü kurallarına göre yasal çocuk sahibi olamayacaklarından, evlâtlık olarak başka bir ailenin yanında büyür ve gerçek ailesini çok sonra tanıma fırsatı bulur.

Okul hayatı da çok başarılı değildir. Sosyal hayatta da anlaşılması zor, huysuz, kıskanç ve en yakın arkadaşına bile yalan söylemekten çekinmeyecek birisi olarak görülmektedir. Yıllar sonra evlilik dışı çocuğu olduğunda onu da sahiplenmeyecek ve uzun bir zaman iyi bir baba profili de çizemeyecektir.

Gün gelip, kendi kurup büyüttüğü yirmi bir yaşında dolar milyoneri, yirmi beş yaşında yüzlerce milyon dolar servete ulaştığı şirketinden de kovulacak, kendisine sıfırdan yeni alanlar oluşturacak, yıllar sonra epeyce uzun ve dolambaçlı yollardan geçip iyice olgunlaşıp, tekrar ilk kurduğu şirketinin yani Apple'ın başına geçtiğinde Ipod, Iphone, Ipad gibi teknoloji sektörünü yerinden oynatan vizyoner buluşlara imza atacaktır.

Steve Jobs, yılmadan, usanmadan çalışma azmi, en kötü zamanda bile bir çıkış yolu bulması, kendisini ve etrafındakileri canından bezdirircesine daha iyisini yapmaları için zorlayışı, iş teknikleri, vizyonerliği, reklam stratejileri, Apple'ın yıldönümü kutlamalarında yapmış olduğu 2 saatlik konuşmalar ile, yaşarken efsane hâline gelmiştir.

Bilgisayar ile ilgili yaptıklarının haricinde, animasyon teknolojilerinde yaptığı devrim niteliğinde yeniliklerle yeni bir çığır açmış, sinema ve eğlence endüstrisinde de hatırı sayılır bir yer yapmıştır.

Steve Jobs bugünlerde çok hasta. En son haberlere göre doktorlar üç ay ömür biçiyorlar. Siz bu satırları okurken, bu zaman daha da azalmış olacak. Belki de öteki âlemin insanı olmuş olacak. Her ne olursa olsun bugüne kadar yaptıklarıyla tarihteki yerini çoktan aldı.

Siz de bir efsâneyi daha yakından tanımak ve eğer onun çıkarttığı ürünleri kullanıyor, bu ürünlerin arkasındaki dehayı da keşfetmek istiyorsanız, bu kitabı hararetle tavsiye ederim.

Dilin Peşi Sıra Gezmek

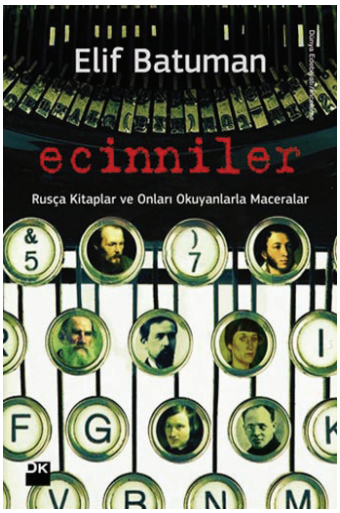

Kitap Adı: **ECİNNİLER**
Yazarı : **ELİF BATUMAN**
Yayınevi : **DOĞAN KİTAP**
Sayfa : 292 s.
Ebat : 13.5 x 19.5 cm.

Doğar doğmaz etrafımızla iletişime geçeriz. Bu iletişim bir müddet sessiz sedasız veya ağlayarak olur. Zamanla kelimeleri yanlış telaffuzlarla da olsa söylemeye başlarız. Sonraları kelimelerin telaffuzu düzelir, üst üste söylenmeye başlanır, onlara içerik katılır, derken ana dilimiz ortaya çıkar.

Bu süreçte ne gramer biliriz ne de dilin tekniği ile ilgili bir derdimiz vardır. Zamanla eğitim hayatı başlar ve o su gibi konuştuğumuz dilin ekini, kökünü, tarihini, derinliğini, kuralarını öğreniriz.

Sonra fark ederiz ki ana dil tek başına yeterli değil. Başlarız yabancı dil öğrenmeye. Okullardaki derslerden, dershaneden, özel hocadan, dinlediğimiz şarkıdan, okuduğumuz kitaptan öğrenmeye çabalarız. Bir müddet sonra bakarız ki ne kadar öğrenirsek öğrenelim, dilimiz tutuluyor, konuşamıyoruz. Bu sefer birçoğu için o dilin konuşulduğu ülkeye seyahat başlar.

İlk günler zordur; beynin içinden o gerekli kelimeyi bulup dilimizin ucuna getirene kadar ecel terleri dökeriz. Bazen cümlenin tam ortasında takılıp kalır, bazen de anlamını bilmediğimiz bir kelimeyi anlatmak için uzun ve dolambaçlı yollardan geçeriz.

Tabiî zamanla bu yeni dilde de kıvraklaşır, su gibi konuşmaya başlar, hatta o ülkede uzun yıllar yaşarsak ana dilimizi aşındırır hâle geliriz.

Çoğu insan yeni dili günlük hayattaki iletişimi kurmak veya iş hayatının gerektirdiği kadar öğrenmek ister. Fakat bazen akademik olarak bazen de yeni dile olan aşkından dolayı daha derinlemesine dili öğrenenler de bulunmaktadır.

Elif Batuman, Amerika'da doğmuş, büyümüş ve eğitim hayatını da orada geçirmiş bir yazar. Karşılaştırmalı edebiyat üzerine çalışıyor ve kitaplarını İngilizce yazıyor. Bu kitap da orijinali olan İngilizce'den Türkçe'ye çevrilmiş.

Yazar, Rusça ve Özbekçe öğreniminin yanı sıra o dillerdeki eserlerin ve büyük yazarların hayatlarından enteresan kesitleri, o ülkelere dil öğrenmek ve geliştirmek için yaptığı seyahatlere dâir anılarını da anlatmış.

Lisan, lisanı ortaya çıkartan ve geliştiren çevre, lisana güç katan yazarlar, toplumun lisana ve lisanın topluma etkisi gibi konularda da güzel tespitleri var.

Kitapta; Dostoyevski'den Tolstoy'a, Ali Şîr Nevâî'den Edip Ahmet Yükneki'ye, Rus,Türk ve Orta Asya dillerine hayat ve derinlik vermiş yazarlara dâir notlar var.

Yazar, komünizm sonrası ilk yıllarda gittiği Orta Asya'daki insanlar hakkında da gördüklerini yazmış ve bunun yanında insan-lisan arasındaki bağlantılarla ilgili ilginç anekdotlar yakalamış.

Siz de bir dilin peşinden o dilin coğrafyasına keyifli bir yolculuğa çıkmak isterseniz, şimdiden iyi okumalar…

» Hayri Bilecik

Söz mü? Söyleyen mi?

"Yeni eğitim-öğretim yılının tüm öğrenci ve öğretmenlerimize hayırlı olmasını diliyoruz."

Bir pazar günü öğleden sonra Küçüksu'ya kadar uzanmıştım. Burada çok sevdiğim bir kırkahvesi vardı. Dar patikadan kahvenin bulunduğu tepeye doğru yavaş yavaş tırmanırken, bir yandan da etrafı seyrediyordum. Ağaçlar arasına rastgele serpilmiş masaların bulunduğu düzlüğe ulaştığım zaman, biraz nefeslenmek için durdum. Manzara, tek kelime ile harikaydı: Tam karşımda bütün heybet ve haşmetiyle Rumeli Hisarı, önünde Temmuz güneşinin ışıklarıyla cilveleşerek bir nehir gibi akıp giden Boğaz, en açığından en koyusuna kadar yeşilin bütün tonlarıyla bezenmiş yamaçlar... Martıları, çiçekleri ve sükûnetiyle burası sanki bir cennet köşesiydi.

Boş bir masa bulup oturdum. Çay söylemek için garsona bakınırken, üç dört masa önümde iki arkadaşıyla birlikte oturan Recep Hoca'ya gözüm ilişti. Aile dostumuz olan bu insanı çok severdim. Edebiyat hocasıydı. Zannederim, iki sene önce emekli olmuştu. Epeydir görüşmemiştik. İri kıyım, tok sesli, saçlarının dökülmeyen kısımları ve kalın gür bıyıkları iyice ağarmış, güleç yüzlü, babacan tavırlı bu dostumuz, hemşerimizdi.

Bir merhaba demek için masalarına doğru yürüdüm. Hararetli hararetli bir şeyler anlatıyordu. Birden göz göze geldik. Her zamanki candan tavrıyla yerinden fırladı; elini öpmek için uzandım, müsade etmedi, kucaklaştık.

- Vay Avniciğim, hangi rüzgâr attı seni buralara? Gel hele, otur şöyle, dedi. Masadaki arkadaşlarını îma ederek:

- Rahatsız etmeyeyim hocam, diyecek oldum; teklifsizce sırtıma vurup:

- O nasıl söz delikanlı, rahatsızlık ne demek. Geç otur şöyle, diyerek beni bir sandalyeye oturttu ve konuşmama fırsat vermeden:

- Bak seni arkadaşlarımla tanıştırayım; bu beyler, emekli olduğum lisenin öğretmenleri. Sarışın olanını göstererek:

- Fizik hocası İbrahim Bey. Sonra da diğerine dönüp:

- Rahmi Bey de Tarih hocasıdır, dedi. Sonra da bileğimi dostça sıkıp beni takdim etti:

- Bu genç dostumuz da çok sevdiğim bir arkadaşımın oğlu, Avni Bey. Edebiyat Fakültesi'nde öğrenci, öğretmen olacak inşallah, dedi:

- Eee Avniciğim, bir çayımı içersin değil mi? diye öyle dostça sordu ki hiç tereddüt etmeden:

- İçerim hocam, dedim.

Hemen garsonu çağırıp dört çay söyledi. Kısa bir tanışma ve hal hatır sorma faslından sonra Recep Hoca, Fizik öğretmeni İbrahim Bey'e:

- Çok özür dilerim, liseden bahsediyordunuz, sözünüz yarım kalmıştı. Eliyle beni işaret ederek, delikanlı da tam zamanında geldi. İki seneye kadar öğretmen olacağına göre, şimdiden dertlerimizi kucaklamaya alışsın, dedi.

İbrahim Bey, bezgin bir tavırla omuz silkip, kendini zorlaya zorlaya konuştu:

- Estağfurullah hocam, zaten anlatılacak fazla bir şey yok. Sizler de ayrıldıktan sonra iş, iyice çığrından çıktı. Her gelen öğrenci, gideni aratır hâle geldi. Ders çalışanından vaz geçtik, dinleyeni bile kalmadı. Saygı, hürmet dersen, hak getire... İnanın ki emeklilik günlerimi iple çekiyorum.

Recep Hoca gülerek:

- Dur bakalım delikanlı, daha yolun başındasın, böyle birden pes etmek olur mu? dedikten sonra dönüp Rahmi Bey'e sordu:

- Sen ne diyorsur Rahmiciğim?

Rahmi Bey ellerini iki yana açarak boynunu büktü ve umursamaz bir eda ile:

- Ne diyeyim hocam, İbrahim Bey vaziyeti anlattı. Her sınıfta bir kaç iyi öğrenci yok değil, ama ekseriyet berbat, cevabını verince:

Recep Hoca, yarı ciddi bir tavır takınıp:

- Yok hocalar! Bu kadar kötümser olmayın, dedi ve sonra bana göz kırparak ekledi:

- Hem aramızda bir hoca adayı var, şimdiden gözünü korkutmayalım.

İbrahim Bey, aynı bezgin tavırla:

- Hocam, gerçek bu. Arkadaş yarın göreceğini bugünden öğrenip hayal kurmasın.

Artık bizde eğitim-öğretim iflâs hâlinde, diyerek bu konudaki karamsarlığını ortaya koydu.

Recep Hoca üzülmüştü. Bir müddet konuşmadan manzarayı seyretti sonra yavaş hareketlerle ellerini masanın üzerinde kenetleyip, çok ciddi ve kararlı bir ifadeyle, tane tane konuşmaya başladı.

- Bak İbrahimciğim, belki söylediklerinde haklısın, ancak suç yalnız öğrencinin mi? Bizler acaba onlara bir şeyler öğretmek ve terbiye etmek için kâfi derecede gayret sarfediyor muyuz? Problemlerine dostça el atıp birlikte çözüm arıyor muyuz? Bir dünya görüşü verip yol gösterebiliyor muyuz, ne dersin?

Bu iğneleyici sorular İbrahim Bey'i sinirlendirmişti; sesini biraz yükselterek savunmaya geçti:

- Hocam daha ne yapalım? Sırası geldikçe, gücümüzün

* Öğretmen, Araştırmacı-Yazar.

yettiği kadar, "Doğru olun! Dürüst olun! Memleket sizden hizmet bekliyor." diyor, örnekler verip nasihat ediyoruz. Konum fizik olduğu halde bu uğurda kaç dersimi feda ettim. Diğer arkadaşlar da öyle ama dinleyen kim? Yok hocam, yok. Devir değişti. Bu öğrencinin meseleleri sizin bildiklerinizden çok başka...

Recep Hoca, gergin havayı yumuşatmak amacıyla:

- Sözlerim yanlış anlaşılmasın, kimseyi itham etmiyorum. Ancak öğrenci de insandır, insanın meselesi ise her zaman aynıdır. Devir değişti, teknik ilerledi diye, insanı insanlıktan uzaklaştıran; kibir, gurur, kıskançlık, ikiyüzlülük, şehvet gibi duygular yok mu oldu? Belki bu çocukları ellerine diploma vererek üniversiteye gönderiyor, sonra da birer meslek sahibi yapıyoruz ama, onları kötülüklerden ve hayvânî ihtiraslardan kurtarmak, kısaca adam etmek için ne yapıyoruz? Bunu öğrenmek istiyorum, deyince:

Rahmi Bey, yine o sakin ve umursamaz edasıyla arkadaşını destekledi:

- Hocam, kendinizi boşa yormayın. İbrahim Bey haklı; hakikaten öğrenci sizin zamanınızdaki öğrenci değil. Artık söz, nasihat tesir etmiyor.

Recep Hoca, Rahmi Bey'e dönerek, kelimelerin üstüne basa basa:

- Tesir eder beyim, eder ama sözü söyleyenden söyleyene çok fark var, dedi.

İbrahim Bey iyice kızmıştı. Fakat belli etmemek için muzip bir eda ile sordu:

- Anlayamadım hocam, nasıl yani?

Recep Hoca yüzünde tatlı bir tebessümle cevap verdi:

- Müsadenizle açıklayayım. Amacım kimseyi küçümsemek değil, sadece meseleye ışık tutmak. Koca Yunus bir beytinde:

"Bir kişi bir sözü desin
Ana gücü yetmek gerek."

diyor. Nasıl iki kamış, aynı suda yetiştiği halde, biri boş diğeri şeker dolu ise, görünüşte birbirlerine benzeyen insanlar arasında da öylece farklar vardır.

Konu ilgimi çekmişti, söze girdim:

- Yani hocam, "Sözün değeri ve tesiri, söyleyene göre değişir." demek mi istiyorsunuz?

Babacan bir tavırla omuzuma vurarak:

- Çok yaşa delikanlı, deminden beri anlatmaya çalıştığımı bir cümlede özetleyiverdin, dedi ve devam etti:

- Evet, bir çocuk veya bir papağan da ezberlediği çok güzel bir sözü söyleyebilir ama tebessümle karşılanır. Söylediği söze inanmayan ve Yunus'un dediği gibi, onu günlük hayatında yaşamayan insanın da bunlardan ne farkı kalır? İnsanlara tesir eden, sözden ziyade o sözü söyleyenin hâli, karakteri, yaşayış ve davranışıdır. Terbiye eden durumunda olan hoca, yani bizler, öğrenciye tavsiye ettiklerimizi önce kendimiz yapabilmeli ve onları çok sevip, örnek olabilmeliyiz. Yoksa içkinin zararından bahseden alkoliğin durumuna düşmez miyiz?

Hiç birimizde ses yoktu. Tecrübeli hoca, sözlerinin tesirini ölçercesine, hepimizi tek tek süzerek devam etti:

- Bakın size çocukluğumda dinlediğim bir hikâyeyi anlatayım: Evliyânın en büyüklerinden biri olan Abdülkādir Geylânî Hazretleri, Bağdat'ta her cuma sabahı halka vaaz ve nasihat edermiş. Cemaati gün geçtikçe artıyor, bir dinleyen bir daha peşinden ayrılmıyormuş. Bu büyük velînin ilimde, fende gerçekten ileri gitmiş bir de oğlu varmış.

Bir gün Abdülkādir Geylânî Hazretleri vaaza gelememiş. Cemaatin dağılmadığını ve endişeli bir halde babasını beklediğini gören oğul, kendi kendine: "Ben de en az babam kadar âlimim, kendimi göstermek için fırsat bu fırsattır." deyip, kürsüye çıkmış ve başlamış anlatmaya... Eskilerin dediği gibi, ağzından bal akıyormuş; en akılsızın bile anlayacağı deliller getiriyor, cemaate tesir edebilmek için, nesi var nesi yoksa ortaya koyuyormuş. Fakat hayret! Cemaatte bir kıpırdanma, bir telaş, herkes birbiriyle konuşuyor, kimse doğru dürüst dinlemiyormuş.

Tam bu sırada Abdülkādir Geylânî Hazretleri, cübbesinin etekleri elinde, nefes nefese çıkagelmiş. Cemaati bir sevinç dalgasıdır kaplamış; kimi yol açıyor, kimi eline eteğine sarılıyor, kimi de "Çok şükür, geldi." diye dua ediyormuş...

Tabiî babası gelince oğul, istemeyerek de olsa, kürsüden inip buyur etmiş. Soluk soluğa kürsüye çıkan yüce velî: "Muhterem cemaat, istemeyerek geciktim, özür dilerim." -Çıt yok. Herkes kulak kesilmiş dinliyor.- "Bizim hanım öğle yemeği için yağda yumurta yapıyordu; birden tava ocağın üstünden kaydı, devrildi. Üstüne başına döküldü. Ben de yardım edeyim derken geciktim." deyince, kızılca kıyamet kopmuş: Ağlayanlar, inleyenler, el açıp: "İyi ki sizlere bir şey olmamış." diye niyaz edenler...

Bu manzara karşısında büyük bir hayrete düşen oğul, babasına: "Ben deminden beri şu cemaate, bütün mahâret ve bilgimi ortaya koyarak cennetten, cehennemden, haramdan, helâlden, âhiretten, azaptan bahsettim; kimsenin kılı bile kıpırdamadı. Bu ne haldir?" deyince, büyük insan oğlunun kulağına şöyle fısıldamış: "Evlâdım sen -parmağıyla ağzını işaret ederek- buradan söylüyorsun. Biz ise -sağ elini kalbinin üzerine koyup- buradan söylüyoruz." demiş.

İşte beyler, işin sırrı bu cevapta... diyerek, Recep Hoca sözünü tamamladı.

Ötekileri bilmem ama ben bir yandan tazelenen çayımı yudumlarken, bir yandan da kendi kendimle hesaplaşıyordum.

Kadem Nota Arşivi

Yâsin ÖZÇİMİ

Bu sayımızda, merhum Neyzen – Bestekâr Ali Doğan Ergin hakkında bir yazının olması, köşemizin de hangi yönde şekilleneceğini belirledi. Bir ömre pek çok kıymetli eser sığdıran Ali Doğan Ergin'in özellikle dînî mûsikî sahasında verdiği eserler hiç şüphesiz yüksek bir müzikaliteye sahiptir. Burada ilgili çevrenin âşina olduğu fakat pek çok kişinin bilmediğini düşündüğümüz, bestekârın iki adet Salât[1] formunda eserine yer vereceğiz. Eserler siz değerli okurlarımız için Hâfız Kâni Karaca'nın okuyuşundan yeniden notaya alındı.

Hicâz Salât

Usûlü : Sofyan

Söz ve Müzik
Neyzen
Ali Doğan Ergin

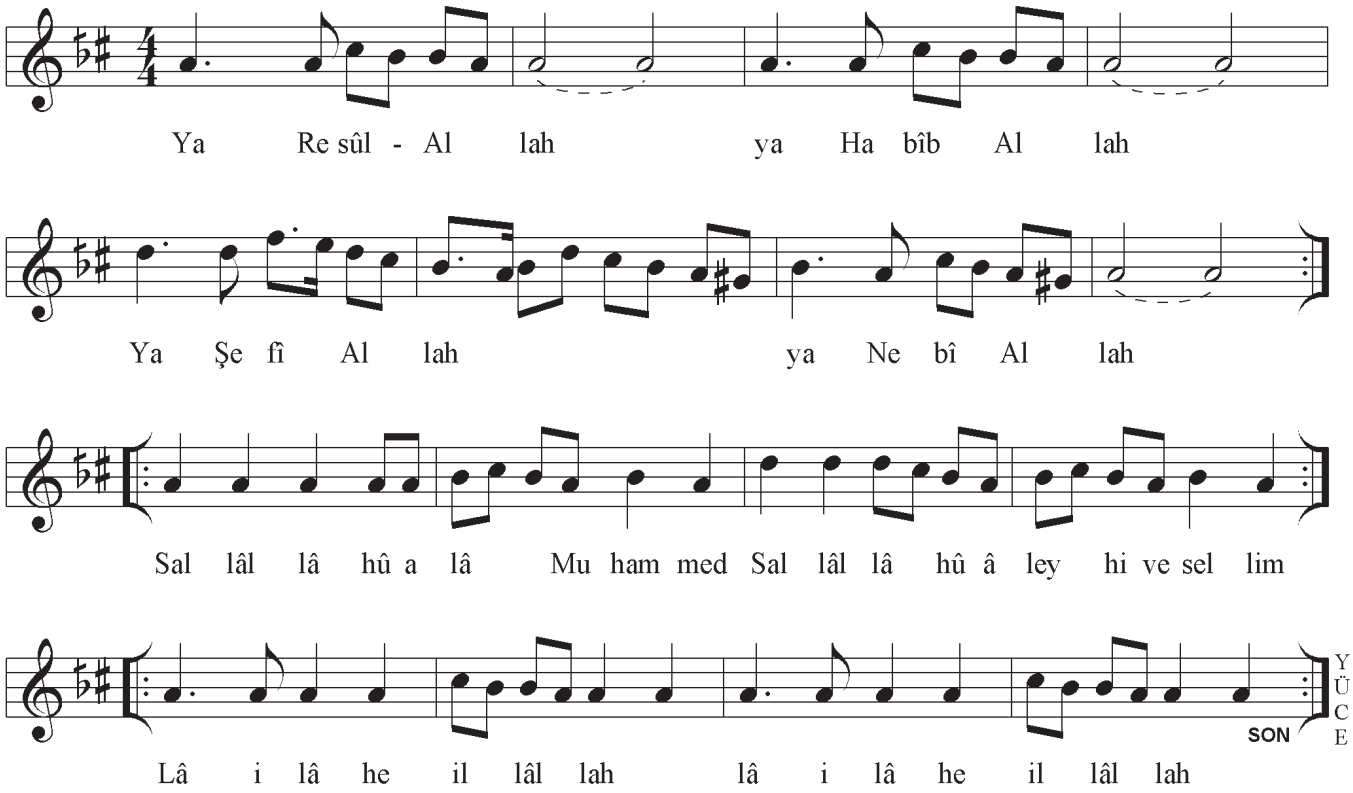

Yâ Resûl-ullah, yâ Habîb-ullah
Yâ Şefî-ullah, yâ Nebî-ullah
Sallâl lâ hû alâ Muhammed
Sallâl lâ hû aleyhi ve sellim
Lâ ilâhe illâllah, Lâ ilâhe illâllah

Not: Hâfız Kâni Karaca'nın okuyuşundan notaya alınmıştır...

---

1 Kur'ân-ı Kerim'de Azhap sûresinin 56. Âyetinde Hz. Muhammed için, *"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi methederler, överler; ey insanlar siz de onu övün ona salât ve selâm getirin."* denilmektedir. Bu bakımdan içinde "Aleyhisselâtı vesselâm", "Salavâtullahi aleyh", "Sallâllâhu aleyhi ve sellem" gibi Hz. Muhammed'e Allah'tan rahmet dileyen ve ona selâm eden sözler bulunduran duâlara **Salât** denilmektedir. Bazıları bestelenmiş olan duâların sözleri Arapça'dır. Camii ve tekkelerde veya çeşitli dînî toplantılarda bir kişi tarafından veya cemaatle, makam dâhilinde, usûlsüz fakat belli bir tavır içerisinde icrâ edilirler. Saz eşliğinde de okunabilen bu formun pek çok çeşidi vardır. Örneğin; Sabah Salâtı, Salât-ı Ümmiye, Cenaze Salâtı, Cuma ve Bayram Salâtı bilinenleridir. (TALU, R. Hakan (2002). *"Aşk ile – Türk Dinî Mûsikî Formları"* İstanbul. Pan Yayınları

Ney Dersleri

Salih Bilgin

Önsöz

Muhterem Ney sevdalıları ve okurlar;

Sizlerle, Kadem Dergisi'nin bu sayısından îtibaren, "Ney Dersleri" ile birlikte olmaya çalışacağız. Gayemiz, Ney sazına gönül vermiş kişilere, bu zamana kadar edindikleri bilgilerinin sağlamasını yapmak veya onlara bazı ilâvelerde bulunmak şeklinde katkılar sağlamaktır.

Bunun yanı sıra, çeşitli nedenlerden dolayı bir hoca ile çalışma imkânı olmayan Ney meraklıları için bu bölümün bir rehber niteliğinde olacağı kanaatindeyim.

Ney eğitiminde bir zaman usta-çırak ilişkisi içerisinde, birebir görerek ve duyarak olunması konusunda ısrarlı olsam da, günümüzün iletişim dünyasında elektronik, internet ve yazılı kaynak olarak bu bilgilerin ilgili kişilere bu yöntemlerle de ulaşmasını uygun buluyoruz.

Bu derslerin mâhiyeti, başlangıç seviyesinde olmayacaktır. Daha çok başlangıç aşamasını geçmiş, belirli bir seviyede icra kabiliyetine ulaşmış kişilere yönelik olacaktır. Makamların sahip olduğu özel karakterler ve bunların ses içerisinde uygulamaları derslerimizde yazılı anlatımla karşınıza çıkacaktır.

Daha sonraki sayılarda imkânlar el verdikçe bu uygulamalar seslendirilerek sizlere sunulacak, hem yazılı hem de sesli olarak çalışmalar birbirini tamamlayacaklardır.

Türk Mûsikîsi'nin nazarî yapısı ve icrâsı arasında daima bir farklılık olmuştur. Bu durum pek kabul edilemeyecek bir hal olsa da, aslında bir zenginlik unsuru olarak da görülebilmelidir. İşte bizim derslerimiz bu farklılığı anlamaya ve anlatmaya yönelik olacaktır.

Salih Bilgin'e ait neylerden detaylar

Mûsikîmizin en büyük müşküllerinden bir diğeri de, iletişim kolaylığından doğan ses kirliliğinin ağır baskısı altında olmasıdır. Bu sebepten mûsikîmizin perdeleri üzerinde hassasiyetle durma konusu, derslerimizde en başta gelen şiarlarımız arasında olacaktır.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız durumlardan dolayı ve bu hususların aktarım rahatlığı için, derslerimiz kitâbî bir anlatımdan çok sohbet edasında olacaktır.

Esas olan, kültürümüzün bize hediye ettiği kadim ve engin mûsikîmize sahip çıkmak, ona hakettiği değeri vermeye çalışmaktır. Aynı değeri hakkında mûsikîmizin yegâne nefesli sazı olan Nây-i Şerîf'e de vermek başlıca vazifelerimizdendir.

Bilgi yetimin malı gibidir. Dolayısıyla bu malı çok dikkatli ve îtinalı kullanmak gerekir. Temiz ve öz mûsikî de aynı îtinayı gerektirir. Hepimize düşen birinci vazife bu olmalıdır. Günümüze ayak uydururken özümüzü kaybetmemeyi diliyoruz.

Başpâre detayı

Bu vesileyle, hassâten bu özü bize nakşeden ve sahip olduğumuz üslûbumuzun bânisi, kıymetli, aziz Hocam Neyzen Niyâzi Sayın'ın açtığı yolda, ondan aldığımızı siz ney severlere hizmet adına aktarmaya çalışacağız.

Uzun yıllardır ney derslerini meşk usûlü yapmaktayım. Bu yöntem benim için de bir başlangıç oluyor. İnşallah fayda sağlayacak bir çalışma olacaktır. Bu vesile ile doğacak kusurlarımızdan dolayı şimdiden affınıza sığınmak dileğimle.

Ney'in Tarihçesi

Yapım ve kullanım açısından sadece bugünkü şekliyle bildiğimiz neyin menşei tam ve net olarak tespit edilememiştir. Fakat tarihin her diliminde Türklerin ve Türk menşeli toplulukların mûsikî âletleri içinde ney benzeri nefesli sazlara rastlanmıştır.

Neyin tarihçesini bir sıra takip ederek incelersek; ilk olarak Sümer kültürü içinde görürüz. Yapılan çeşitli arkeolojik kazılar sonucunda Sümer kültürüne ait heykel ve kabartmalarda nefesli âletler çalan insan figürlerine rastlanmıştır. Sümerce'de nefesli âletler genel olarak ***na*** olarak adlandırılmış, bazı araştırmacılar da ***nây*** veya ***ney*** sözcüğünün, ***na***'dan türediğini öne sürmüşlerdir. Yine Sümer kültüründe ***kagi*** olarak adlandırılan bir nefesli saz da neyin atası olabilecek özelliklere sahiptir. Kamış üzerine açılmış üç delikten ibaret olan ve M.Ö. 2800 yıllarına ait bir örneğine sahip olduğumuz "***kagi***" yedi sesli bir diziye sahiptir. İcra edildiği zaman "do, re, mi, fa, sol, la, si, do" seslerini vermektedir. Ve halen Philedelphia Üniversite Müzesi'nde bulunmaktadır.

Günümüzde kullanılmakta olan neyler kargı denilen bir kamıştan yapılmaktadır. Etimoloji biliminden yola çıkılarak "***na***"dan "***ney***"in, "***kargi***"den "***kargı***"nın türemiş olduğu kabul edilebilir.

İbn-i Sînâ (Ö. 1037), neyden (mizmar) bir ucundan üflenerek çalınan çalgı olarak bahsetmektedir. 6. ve 7. yüzyıllarda Acemlerde ***nây*** olarak adlandırılan bu saz, Araplarda ise ***mizmar*** adını almıştır. İranlılar ise nâyları "Nây-ı Norm, Nây-i Siyah, Nây-ı Şelid" gibi isimler vererek ayırt etmişlerdir.

Meragalı Abdülkâdir de sazlardan bilgi verirken nefesli çalgılar bölümünde neylerden bahsetmiş; ***Nây-i Sefid, Zemr-i Siyah Nay*** gibi saz isimlerinden söz etmiştir. Neye Evliya Çelebi de "Seyahatnâme"sinde yer vermiş ve neyi îcat eden "Musa Nebî Aleyhisselâm" diyerek sazı, çoban iken çaldığını belirtmiştir.

Sümer, Acem ve Arapların dışında ney ya da nây ismini taşıyan pek çok nefesli saza, diğer Türk kavim ve topluluklarında da rastlanmıştır. Bu kavimlerin en önemlileri Türkmen, Özbek, Âzeri, Hakas ve Başkurt Türkleri'dir. Bu dönemlerde artık, sazın ölçüleri ile perde sayıları ve mesafeleri de tespit edilmeye başlanmıştır.

Günümüzde kullanılmakta olan neyin gerçek seyri ise; Türklerin Anadolu'ya gelip İslâmiyeti kabul etmeleriyle başlamıştır. Türklerin İslâmiyeti kabulünden sonra, Anadolu'da tarîkatlar faaliyete geçmeye başlamış, bu, neyin önemini iyice arttırmıştır. Çünkü tarîkatların zikir ve âyinlerinde saz ve söz mûsikîsi çok ön plandadır. Buna bağlı olarak ney de bu müziğin temellerinden biridir. Tarîkatların bünyesinde yetişen mûsikîşinasların, dînî ve dindışı mûsikînin en gözde icrâcıları olduğu görülmüş, buna bağlı olarak neyzenlik müessesesi de Mevlevîlik tarîkatında himâye bularak gelişmiştir.

Hz. Mevlânâ'nın (1207–1273) yüksek fikir ve şahsiyetinin etrafında sonradan teşekkül eden Mevlevî tarîkatı, âyinlerini ney, rebab ve kudümlerin iştirâki ile yapmıştır. Bu mûsikî ve zikir faaliyeti içinde de ney çok önemli bir yer almış ve bununla birlikte Türk Müziği içindeki seyri başlamıştır. Mûsikîmizin en yüksek seviyeli neyzenleri de bu yolla kazanılmıştır.

Sonuç olarak; Sümerlerden bu yana gelişimini kısaca ele almaya çalıştığımız ney, tarih içinde gelişimini kesin bir açıklıkla sürdürememiş, fakat hiçbir zaman da mûsikî içindeki etkinliğini kaybetmemiştir. Çeşitli devirlerde muhtelif isimlerle anılan çalgı; Mevlevîlik'le birlikte tarihte adını daha net olarak göstermiş ve bu tarîkat, Türk Müziği ile birlikte neyin gelişiminde de çok önemli bir paya sahip olmuştur. Bugün dahî mûsikî câmiasında icrâcı ve hoca olarak önemli yere sahip olan pek çok neyzen, o dergâhtan yetişmiş neyzenlerin talebesi ve yollarının müntesibidir.

***

Genel olarak kamışların en ideal yetişme ortamı sulak topraklardır. Ancak ney, ***kargı*** adı verilen sert sazlı ve budaklı kamıştan yapılır. Bu kamış için de daha çok kurak iklimler elverişlidir.

Yurdumuzda en iyi kamış Antakya'nın Samandağ ilçesinde yetişir. Yine ülkemizde İzmir ve Bursa civarlarında, yurt dışında ise Suriye'nin bazı bölgelerinde ney yapımına çok elverişli kamışlar bulmak mümkündür.

Ney yapılacak kamışta bulunacak başlıca özellikler; boğum aralıkları arasındaki mesafenin düzgün olması, kamış çapının uygun ebatta olması ve kamışın sırlanmaya müsait bir yapıya sahip bulunmasıdır. Tabiî ki kamışın uzunluğunun akort için uygun boyutta olması şarttır.

Bir kamışın aranılacak nitelikte iyi ve kaliteli ses vermesini sağlayan en önemli unsurlardan biri, ***başpâre***dir. Başpâre neyin üfleme yapılan üst tarafına takılır ve üflemede kolaylık sağlar. Başpâre genellikle boynuz ve fildişi gibi organik maddelerden yapıldığı gibi, şimşir ve abanoz gibi sert ağaçlardan da yapılabilir. Fakat ney için en uygun başpâre maddesi manda boynuzudur.

Neyin her iki ucuna takılan metal koruyuculara ise ***parazvâne*** adı verilir. Parazvâneler kamışın en zayıf noktaları olan iki ucu kırılmaktan korurlar.

Ney çeşitleri; ana, mâbeyn, nisfiye (yarım veya bir oktav tiz) olmak üzere 17'ye ayrılmaktadır. Bunlardan sekizi ana, beşi ara (mâbeyn), dördü yarım (nisfiye) dir. Bolâhenk, Süpürde, Bolâhenk Mâbeyn, Süpürde, Müstahzem, Yıldız, Kız Ney, Mansur, Kız Ney Mâbeyn, Şah Mansur Mâbeyn, Şah, Dâvud, Bolâhenk-Dâvud Mâbeyn, Kız Ney Nisfiye, Mansur Nisfiye, Şah Nisfiye, Dâvud Nisfiye ney çeşitlerine verilen isimlerdir.

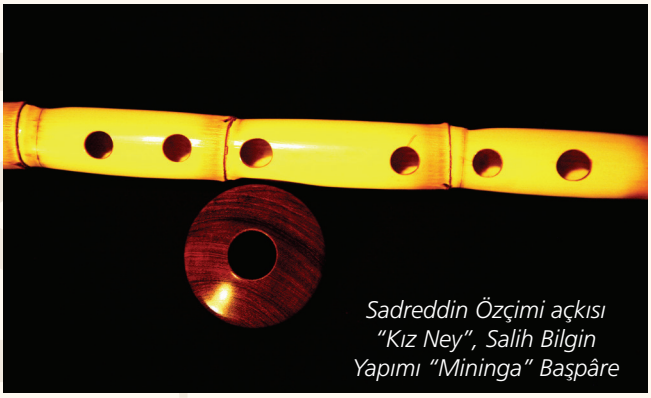

Sadreddin Özçimi açkısı "Kız Ney", Salih Bilgin Yapımı "Mininga" Başpâre

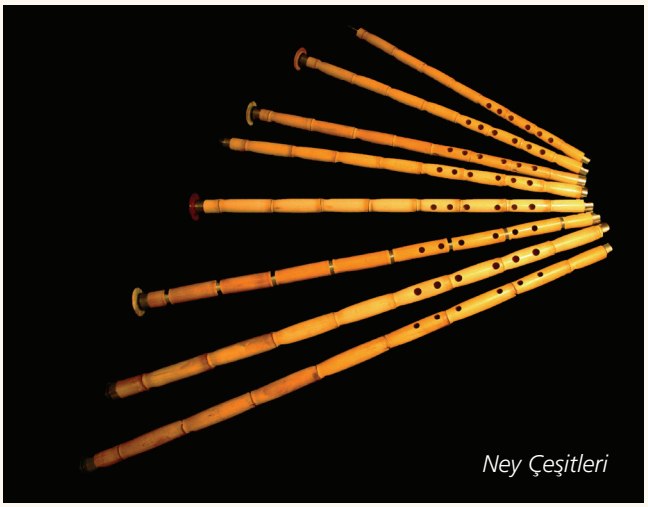

Ney Çeşitleri

Tarihteki Önemli Neyzenler

Neyzenlik müessesesi tarih boyunca çeşitli üslûp ve kollarda gelişimini sürdürmüştür. Ancak, en çok rastlanılan usta-çırak ilişkisidir. Ney icrâsında haklı yere sahip olan, seneler içerisinde ustalık mertebesine erişen neyzenler bu meziyetlerini öğrencilerine (çıraklarına) aktararak Türk müziğine hizmetlerine öğretici olarak da devam etmişlerdir. Günümüzde ney icrâcılarının en önde geleni üstat Niyâzi Sayın'dır. Tarih boyunca Türk müziğinde haklı bir yere sahip olan diğer neyzenlerden bazılarının isimleri ise şunlardır:

Kutb-ı Nâyi Şeyh Osman Dede (1652-1730), Eyyûbi Derviş Neyzen Hüseyin Dede (?-1740), Çallı Derviş Mehmed Dede (?-1798), Ferik Neyzen Yusuf Paşa (1821-1884), Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1801-1876), Baba Neyzen Râşit Efendi (1820-1892), Deli İsmail Efendi (1808-1860), Üsküdarlı Sâlim Bey (1829-1885), Neyzenbaşı Sâlih Dede (1823-1888), Serneyzen Ali Dede (?-1820), Serneyzenhalebi Abdurrahman Abdi Dede (?-1908), Giriftzen Âsım Bey (1852-1929), Neyzen Ali Rıza Efendi (?-1904), Neyzen Tevfik Kolaylı (1879-1953), Neyzen Aziz Dede (1835-1905), Neyzen Vefâlı Ali Rıza Bey (1855-1923), Santûrî ve Neyzen Ziya (1868-1952), Neyzen Mahmut Şevket Özdönmez (1873-1954), Neyzen Fahrettin Dede (1854-1911), Neyzen Şevki Sevgin (1893-1969), Süleyman Erguner (1902-1953), Ulvi Erguner (1924-1974), Burhanettin Ökte (1904-1973), Nısfıyezen Küçük İhsan Bey (?-1930).

Günümüzde de, geçmişteki farklı üslûpları devam ettiren çok kıymetli üstatların yanında pek çok genç yetişmektedir.

Rast Makamı

"Arel-Ezgi" nazariyat sistemine göre öğrenime ilk olarak Çargâh makamı ile başlanır. Daha sonra sırasıyla 13 ana makam öğretilmektedir. Fakat Ney öğretiminde, sazın yapısı gereği ilk olarak Rast makamının tercih edilmesi kanaatimce daha doğrudur. Zîra sazın ana perdeleri Rast makamı dizisi üzerine tam oturmaktadır. Bu durum Rast makamını öne çıkartmaktadır. Bütün akortlardaki Ney'ler, tüm delikleri kapalı pozisyonda Rast (sol) perdesini vermektedir. ***"Bir bakıma Türk Mûsikîsi Rast dizisi üzerine oturmaktadır."*** Söz konusu bu dizinin perdelerinden ana makamlara ulaşmak kolaylıkla sağlanabilir.

Bizim çalışmamızda da ilk dizi Rast makamı dizisidir. Mensup olduğumuz üslûp îcâbı çalışmamız, öncelikle parmak pozisyonları üzerinde olacaktır.

Rast Makamına Genel Bakış

Durak: Rast perdesidir.
Güçlü: Nevâ perdesidir.
Seyri: Çıkıcıdır.
Yeden: Irak perdesidir.
Donanım: Segâh ve Eviç perdeleri donanıma yazılır.
Dizi: Yerinde Rast 5'lisine, Nevâ perdesi üzerinde Rast 4'lüsünün eklenmesiyle oluşmuştur.
Perde İsimleri: Yegâh, Hüseynîaşîrân, Irak, Rast, Dügâh, Segâh, Çargâh, Nevâ, Hüseynî, Evç, Gerdâniye.

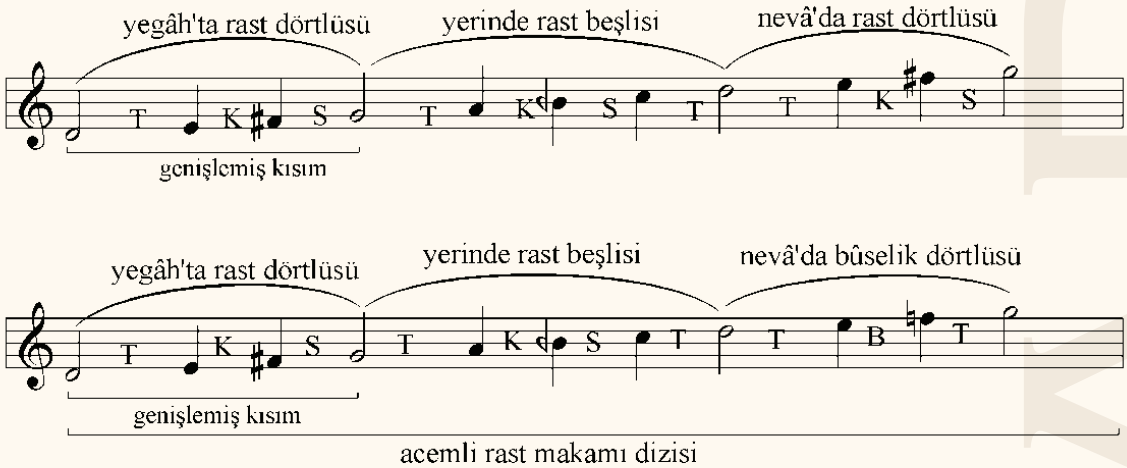

Genişleme: Rast makamı, çıkıcı seyir özelliklerine sahip ve daha çok pest bölgelerde seyreden bir makamdır. Bu sebeple makam, genişlemesini pest bölgelerde gerçekleştirir ve Yegâh perdesine kadar iner. Bu esnada Yegâh perdesi üzerinde, yine bir Rast dörtlüsü meydana gelir.

Seyir: Seyir karakteri çıkıcı olduğu için, makama yerinde rast çeşnisiyle başlanır. Güçlü Nevâ perdesinde yarım karar verildikten sonra, birçok Rast eserde yapılmış olan Segâh'ta Segâh ve Dügâh'ta Dügâh'lı çeşnilerde kullanılır. Pest bölgedeki genişleme bölgesi de gösterilerek, Rast'ta Acemlirast çeşnisi ile karar verilir.

Rast makamında yapılmış eserleri tetkik ettiğimizde, karara yakın, Evç perdesi yerine Acem perdesinin kullanıldığını görüyoruz. Acemlirast diye adlandırılan bu çeşni, ileride öğreneceğimiz ve Rast makamının şeddi olan Nişâbûr makamında sıkça karşımıza çıkacağı için önemlidir. Evç perdesinin pestleşmesi ve Acemlirast çeşnisinin ortaya çıkması tesadüf değildir. Çıkış ve iniş cazibesi dediğimiz ve komalı sesler üzerinde çok sık kullanılan glisandolar, Türk Müziği'nin önemli icra özelliklerinden biridir. Evç perdesinin, çıkıcı cümlelerde tam, inici cümlelerde pestleşip Dik Acem sonra da direkt Acem perdesi hâline gelmesi, bu makamın iniş cazibesinde vardır ve bu durum zorunludur. Bu sırada Nevâ perdesinde bir Bûselik çeşnisi oluşmuş olur.

Rast Makamında Parmak Pozisyonları

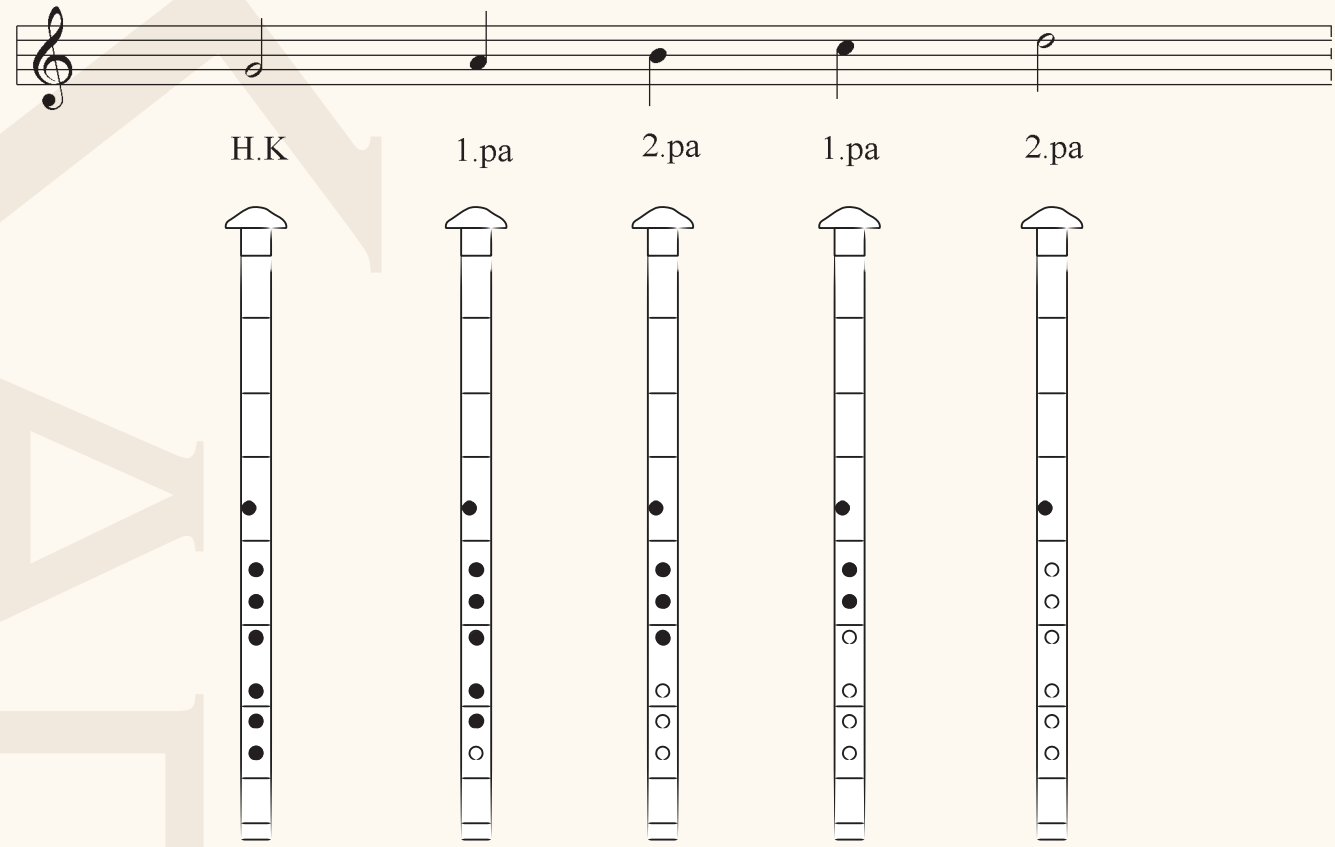

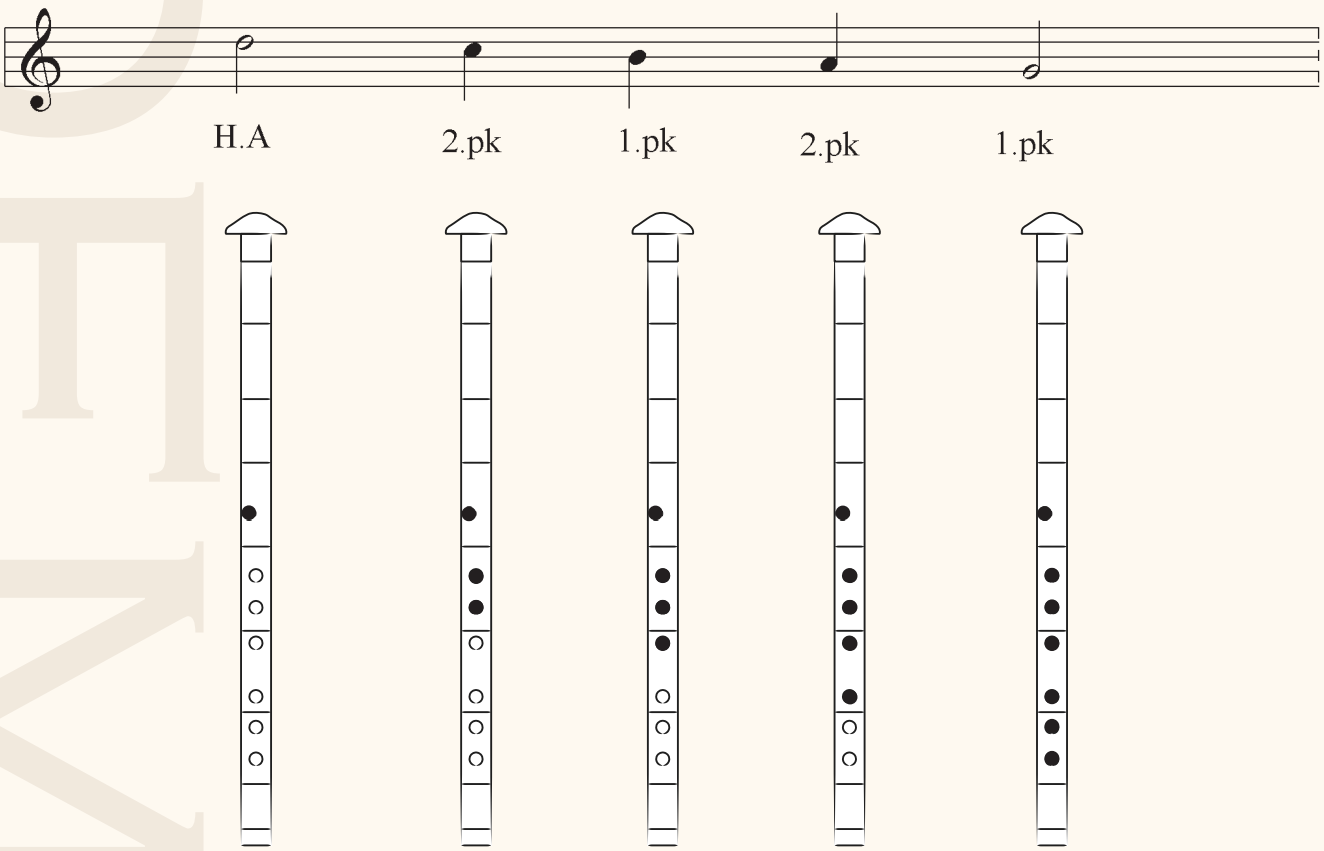

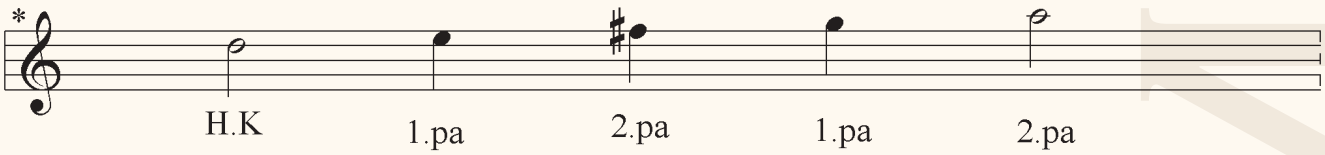

* Bu pozisyonda Nevâ perdesi dâima kapalı...

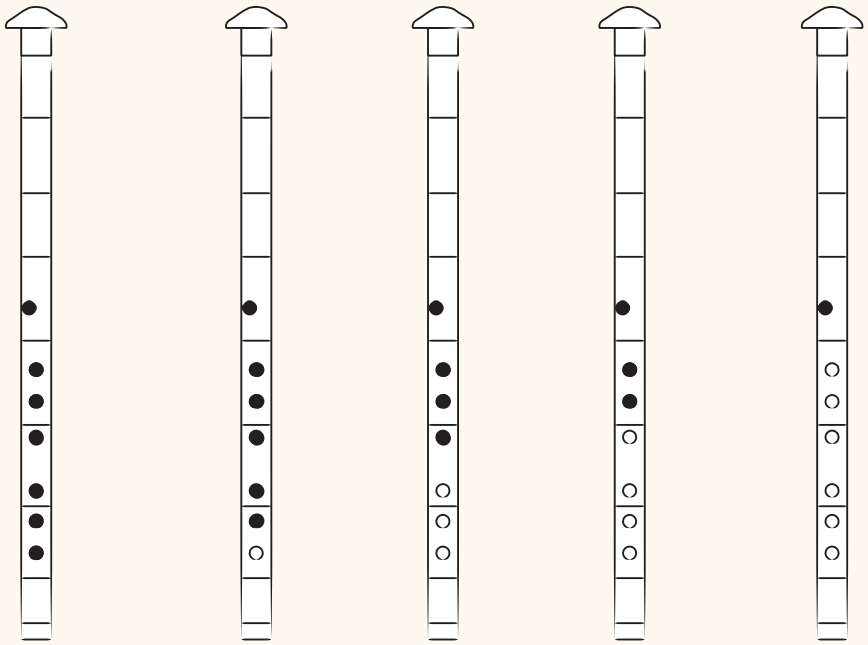

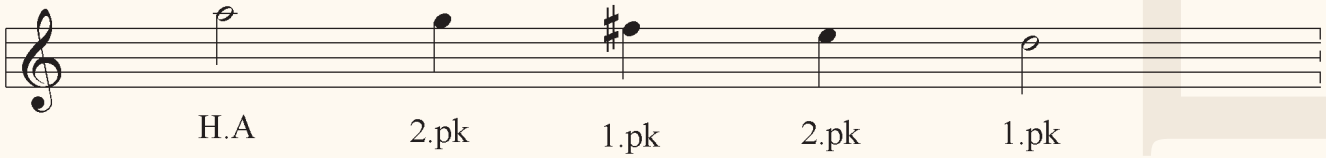

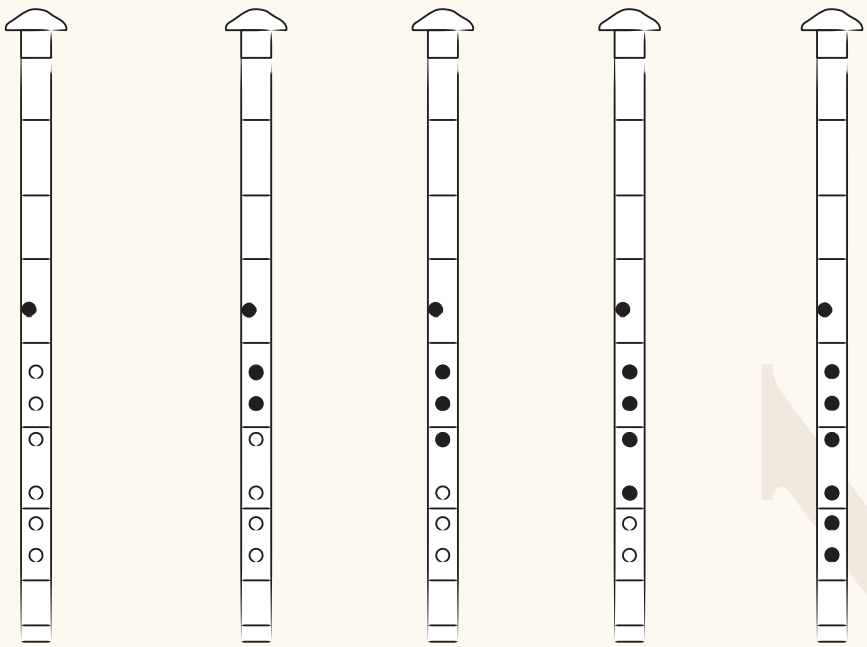

KISALTMALAR

H.A: Hepsi açık (Arka perde hariç tüm parmaklar açık)
H.K: Hepsi kapalı (Tüm parmaklar kapalı)
1. pa: 1 parmak açık
2. pa: 2 parmak açık
1. pk: 1 parmak kapalı
2. pk: 2 parmak kapalı

Bu parmak pozisyonları klasik tutuş dediğimiz orta parmaklar sabit olan pozisyonun dışında bir pozisyondur. Amacı ise mensup olunan üslûba dahil olmak ve Ney'in üzerinde mümkün olduğu kadar sabit parmak bırakmamaktır. Bir başka sebep de icrâa esnasında daha rahat pozisyonlar kullanabilmektir.

Söz konusu parmak pozisyonun başlangıçta zorluk yaratsa bile daha sonraları icrâcıya icra kolaylığı, çarpmalarda zenginlik ve çeşitlilik imkânı sağlayacaktır.

Aslına bakılacak olursa tüm Türk Mûsikîsi sazları ortak bir icra tavrına sahiptir. Aralarındaki fark saz yapısından meydana gelen değişikliklerdir. Buna karşın icrâdaki tavır ve duyum aynıdır. Sazlar icra esnasında aynı hareketleri kendi yapısı içinde yapmaktadır. Telli çalgılarda, yüksek icra seviyesinin yakalanabilmesindeki en önemli unsur, az mızrap darbesiyle, çok perdenin duyurulma keyfiyetidir. Ney'de ise anlattığımız parmak pozisyonu bu duruma eşdeğerdir. Yani istenilen daha az parmak hareketiyle daha fazla perde ve çarpma duyurmaktır. Öyleyse bu çalışmaya önem vermek gerekiyor. Çalışma aynı zamanda Rast dizisinde daha iyi anlaşılıyor ve pekişiyor.

Rast makamı dizisi çalışmanın diğer bir önemi de elinizde bulunan Ney'in entenasyon kontrolüne ve kulağınızın perdeler üzerinde daha iyi olmasına etki ediyor. Söz konusu dizideki her perde başka ana makamların temel sesini oluşturuyor. Rast, Dügâh, Segâh, Çargâh, v.s. gibi perdeler bizi ileride icra edilecek olan makamlara hazırlıyor. Bu nedenle mümkün olduğu kadar Rast makamından fazla örnek görerek bu pozisyonları pekiştirmek gerekiyor. Dergimizin bu sayısında sayfanın imkân verdiği ölçüde çok örnek üzerinde çalışma yapmayı arzuluyoruz.

Gerekirse daha ilerideki sayılarda da Rast makamı örneklerine devam edebiliriz. Bu hal aynı zamanda meşk usûlünün de bir gereğidir. Derslerde düzenli bir müfredat yerine o gün için îcap edeni uygulamak geleneksel eğitim sistemimiz olan meşkin temel unsurlarındandır.

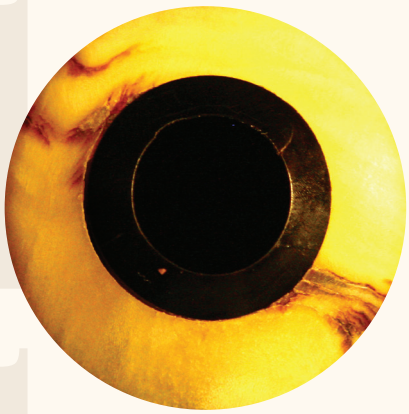

Salih Bilgin yapımı manda ve koç boynuzu eklemeli başpâre

Başpâre

RAST PEŞREV (DÜ ŞEMS)

Rast Dü Şems eseri, evvelemirde parmak pozisyonlarının oturması için çalışılmalıdır. Eserin melodik yapısı, bu parmak pozisyonlarını uygulamak için son derece faydalıdır. Bu çalışma ilk işaretlenen yere kadar çokça tekrar edilmelidir.

Eserin diğer bölümleri, ritmik çalışmalar ve neyde doğru kullanılması büyük önem arzeden arka perde çalışmaları ile rast makamının ana seslerinin kulağa doğru yerleşmesi açısından büyük fayda arzetmektedir.

Arka perdede bulunan üç ana sesin (ırak, acemaşîrân ve hüseynîaşîrân) gerek kulakta oturması, gerekse parmak ve dudak pozisyonlarının yerleşmesi açısından Rast Dü Şems önemli bir eserdir.

İcra sırasında dikkat edilmesi gereken perdeler eser üzerinde işaretlenmiş olup, detaylı açıklamaları aşağıda verilmiştir.

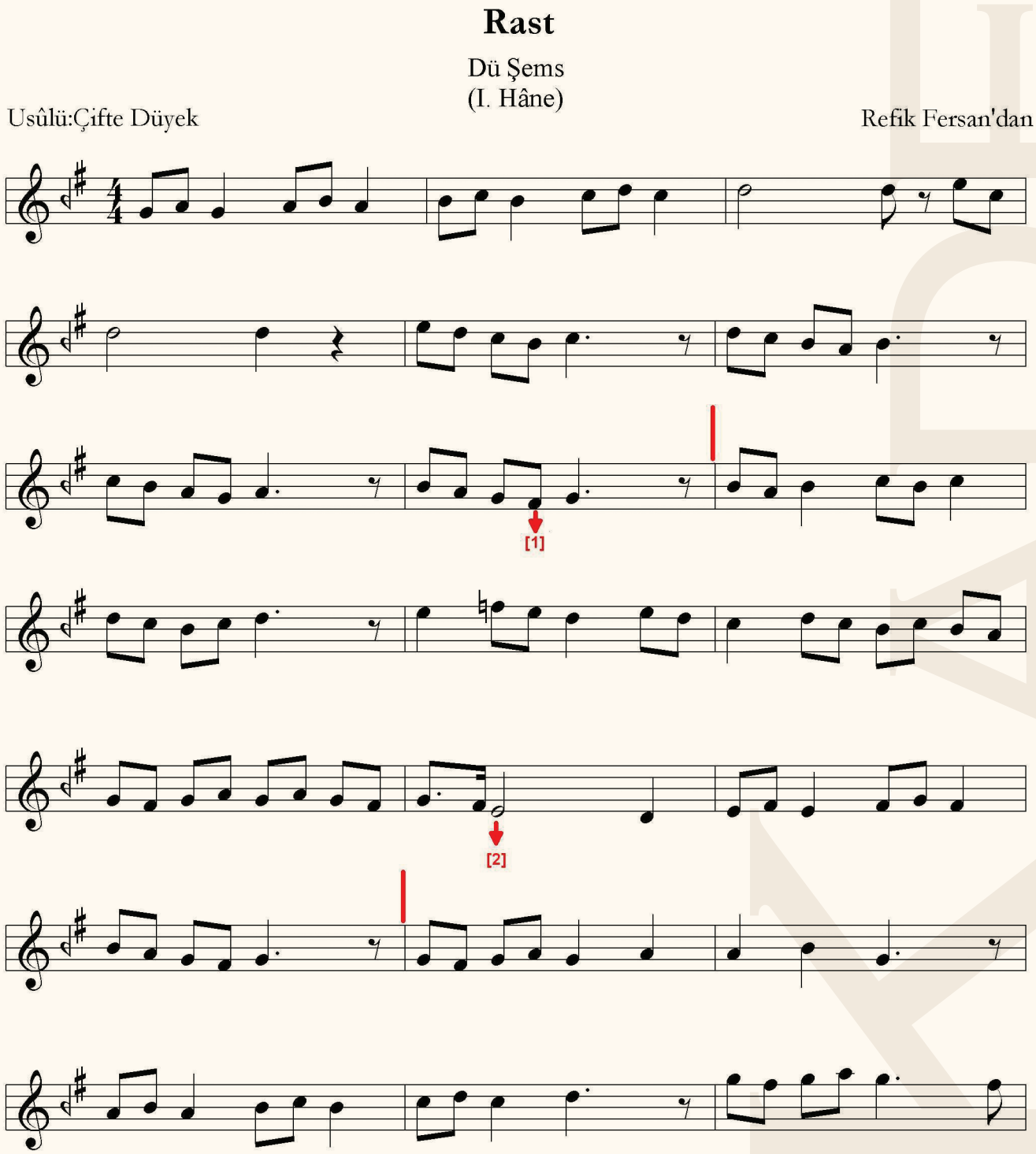

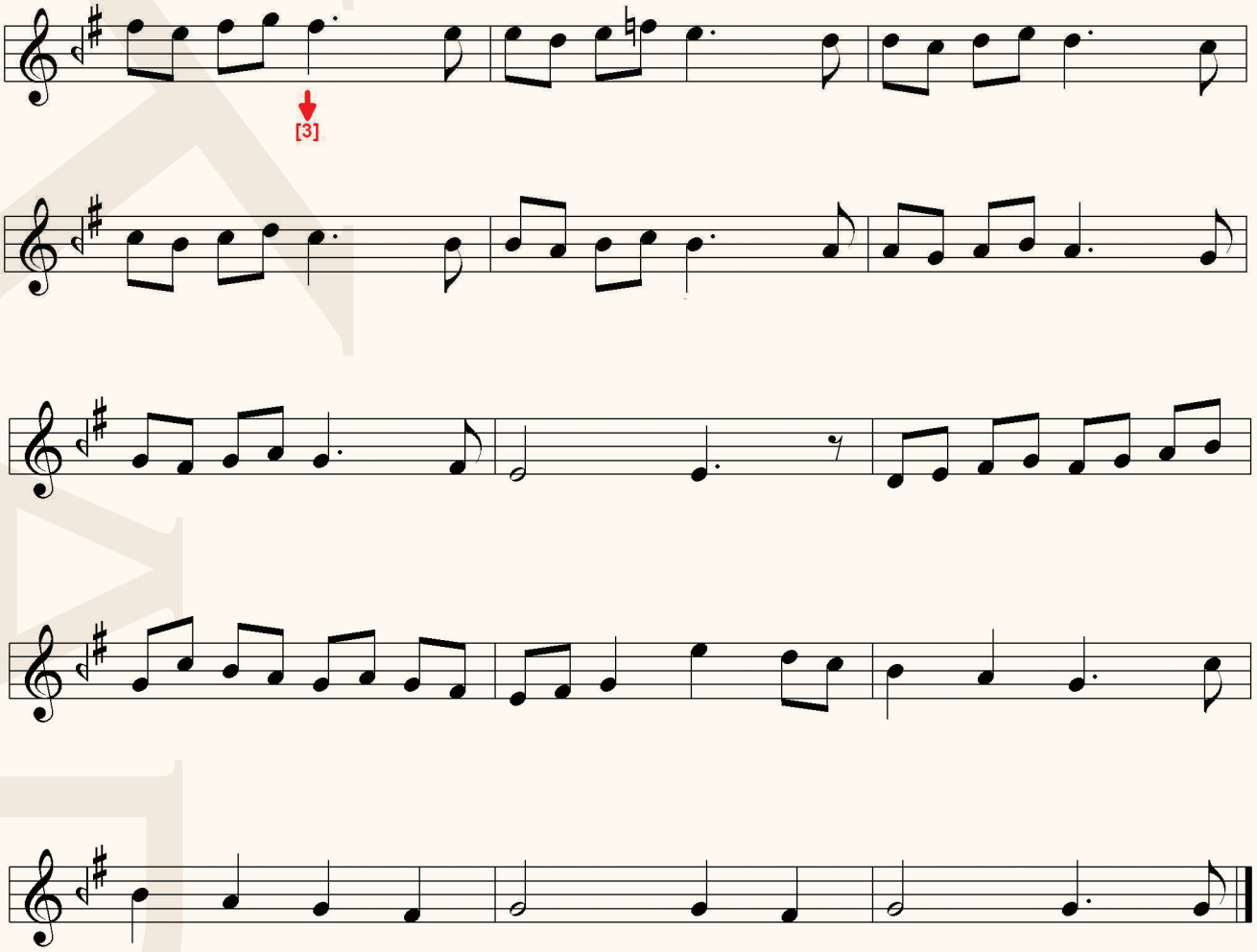

[1] Irak perdesi neyde pest kalma ihtimali yüksek olan bir perdedir. Dolayısıyla perdeye dikkat etmek gerekmektedir. Hangi yönde üfleniyor ise, mümkün olduğu kadar başımızı o yöne doğru -dudağımızın da yardımıyla- eğmeliyiz.

[2] İkinci çalışma bölümünde ise, karşımıza önemli perde hüseynîaşîrân çıkmaktadır. Bu bölümü de hüseynîaşîrân ve yegâh perdeleri için çalışmalıdır. Hüseynîaşîrân perdesi arka perdeyi açıp başı dik pozisyona, yani üfleme yönümüzün tersine, getirip üfleme çalışması yapılmalıdır. Dikkat edilecek husus, arka perde konusunda pozisyonları açık kullanmaktır. Hüseynîaşîrân perdesini elde etmek için kullanılan, acem aşiran perdesini yarım açma pozisyonunu tercih etmemek gereklidir. Bu üslubun kabul ettiği dudak hareketi için açık perde kullanılması daha uygundur. Dudak hareketliliğinin, ileride bazı arızalı perdelerin icrası esnasında bize büyük faydası olacaktır.

[3] Bu perdenin hassasiyeti ise önemlidir. Evç perdesi ister kendi yerinde kullanılmış olsun, isterse başka bir geçkide yer alsın genellikle mûsikîmizde kabul edilen iniş ve çıkış cazibesine tâbidir. Bu ölçüde işaretlenen evç perdesi de, melodik yapı icabı bir miktar pestleşme temayülü göstermektedir. Dikkat edilecek husus, pek çok yerde karşımıza çıkacağı gibi, bu tür tizleşme ve pestleşmeleri mübalağa etmemektir. Bu pestleşmenin bir diğer gerekliliği de bir sonraki ölçüde karşımıza çıkan acem perdesi olmaktadır.

[4] İşaretlenen bu perdede de, yukarıda anlatılan hususla benzerlik görülmektedir. Segâh perdesi aynı keyfiyete tâbidir. "Sâfiyüddin Urmevî Sistemi'nde anlatılan bazı seslerin bölge oluşturması ve bu bölgenin komşu olduğu sesler arasında bir mesafe kullanması keyfiyeti" segâh perdesi için geçerlidir. Dolayısıyla bu ve bunun gibi perdelerde bu tür cazibeler sık sık kullanılır.

RAST PEŞREV (MUSÂHABÂT-I MÛSİKÎYE)

Bu eserimiz Rast makamının beylik melodik yapısını içermesinden dolayı, çalışılması önem arzeden eserler arasında bulunmaktadır. Yine, Rast makamının perdelerinin kulağımızda daha iyi yerleşmesi, ritmik ve melodik açıdan makamı daha iyi tarif etmesinden dolayı bu eser tercih sebebidir.

Rast örneklerin çokça çalışılması ve makamın perdelerinin tam olarak oturtulması, diğer makamların anlaşılmasına temel teşkil etmektedir. Rast makamını oluşturan ana perdeler, başta ana makamlar olmak üzere, diğer mürekkep ve göçürülmüş makamların karar perdelerini oluşturmaktadır. Rast makamında yerinde basacağınız bir perde, sizi o perdenin ilgili makamına götürecektir.

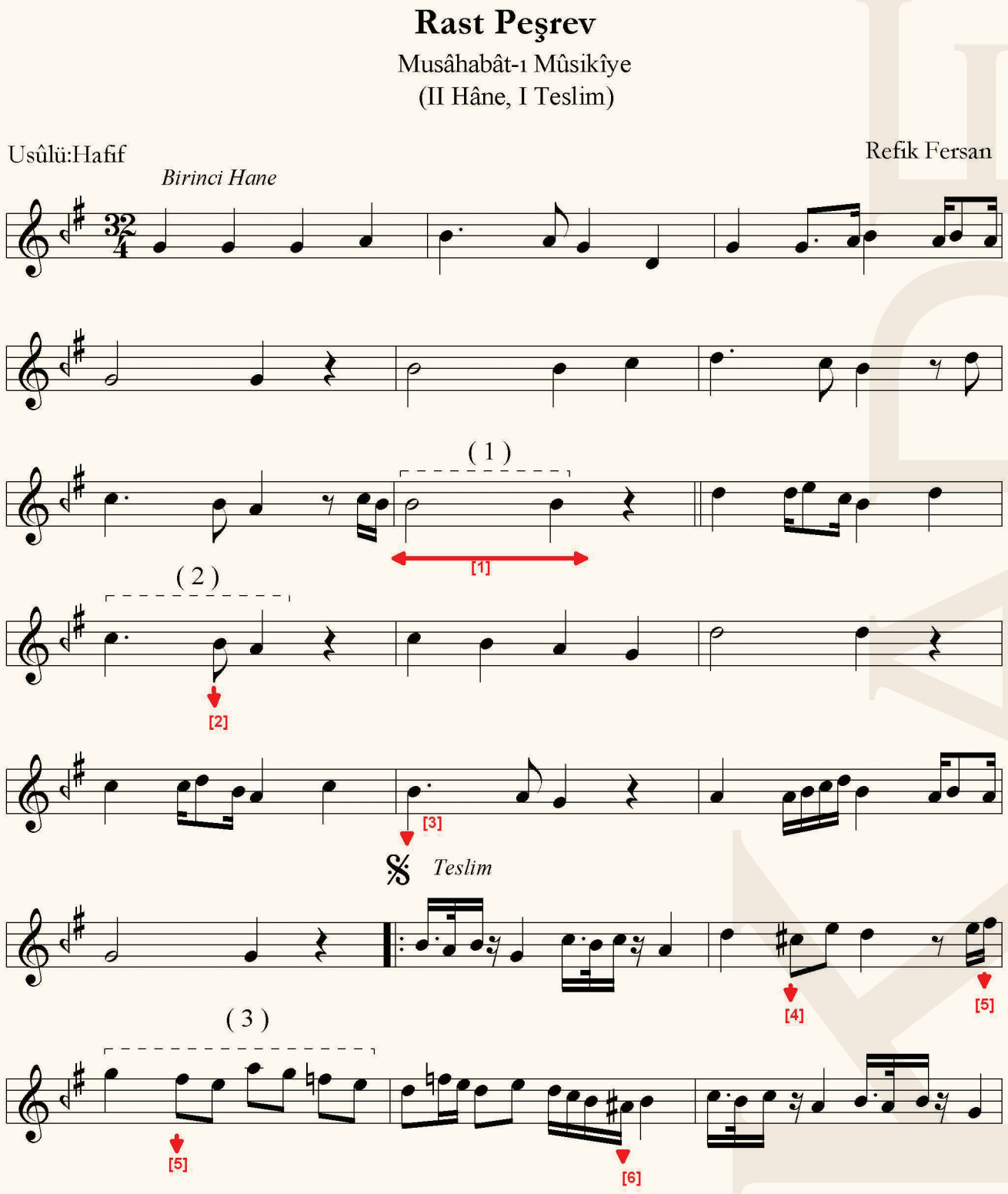

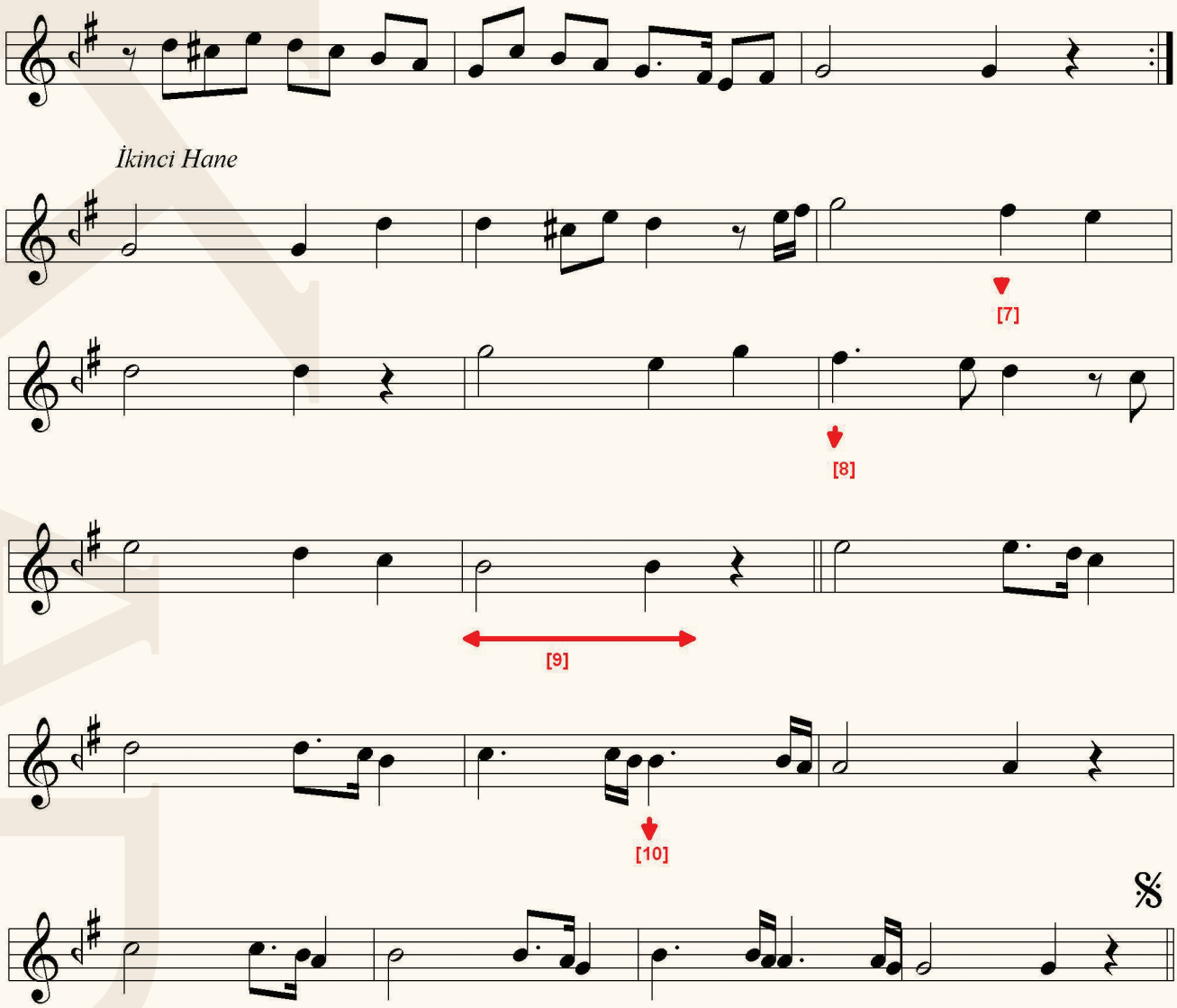

[1] Eserin başından îtibaren işaretlenen yere kadar makamın naturel seyri devam etmektedir. İşaretlenen segâh perdesindeki önem ise, ölçü boyunca bu perdeyi sabit tutmak îcabıdır. (Bu tür uzun soluklu perdelerde ölçünün sonuna doğru perdede pestleşme temayülünün olmasıdır. O yüzden dudak pozisyonunuzu sesin sonuna kadar değiştirmemeye özen göstermektir.)

[2] Rast makamının özelliği, diğer makamları oluşturan dörtlü ve beşlileri içinde barındırmasıdır. Burada dikkat edilecek husus, yine segâh perdesidir; işaretlenen segâh perdesinin bulunduğu melodide küçük asma kararlı bir uşşak olmasıdır. Dolayısıyla, bu perde bir miktar pest basılmalıdır. Burada kastedilen pestlik miktarı ancak eserin doğru icrasının dinlenmesi ile anlaşılabilir. Ön sözde belirttiğimiz gibi, meşkin hoca ile karşılıklı yapılması hususu burada da karşımıza çıkmaktadır.

[3] Bu ölçüde ise yine segâh perdesi karşımıza çıkıyor. Burada da segâh perdesini bir miktar pest basmak icab ediyor. Fakat, sebep bu sefer uşşak olmuyor. Dizilerin üçüncü derecesi karara meyleden perdelerdir. Rasttaki karar hissiyatını kuvvetlendirmek adına kullanılmaktadır.

[4] Hicaz perdesi ölçüdeki ikinci neva perdesinde kalışı kuvvetlendirmek için kullanılmış olup, perdeyi çok pestleştirmemek icap etmektedir.

[5] Burada karşımıza bir bölge açılımı daha çıkıyor. Bölge evç bölgesi. Birinci işaretlenen evç yerinde, ikincisi ise yine bir miktar pest basılmalıdır. Bu durum, sonra gelen acem perdesine ısındırma hâlidir.

[6] Bu ölçüde de Rast makamında sıkça görülen yerinde segâhlı kalıştır. Önemli husus, yeden olarak kullanılan kürdî perdesinin çok pest basılmamasıdır. Bu durum, segâhlı kalışı etkiler.

[7 - 10] Bu işaretlenen perdeler de, yukarıda karşılığı gelen hususlarla aynı şekilde uygulanacaktır.

RAST PEŞREV

Şerif Çelebi'nin Rast Peşrevi'nin birinci hânesi, yine üstünde önemle durduğumuz arka perdedeki seslerin oturması açısından önemlidir. Bu hâne yegâhta rast dörtlüsünün çokça kullanılması gerekçesiyle tercih sebebidir. Özellikle üst üste gelen ırak ve hüseynîaşîrân perdelerinin aynı değerde basılması çalışması için çokça tekrar edilmelidir. Tabiî burada dudak hareketliliği önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu perdelerin sadece baş hareketi ile yapılmaya çalışılması, hem icra açısından hem de görüntü açısından sakil bir durum arzetmektedir.

Sabit dudak, bize doğru ses basmakta daima engel teşkil edecektir. İleride icra etmeye çalışacağımız pekçok makamdaki perdelerin doğru basılmasını zorlaştıracaktır. Hareketli dudak, neyde icra edilmesi zor olan seslerin yakalanması için bize kolaylık sağlar. Meselâ, bûselik perdesi, hisar perdesi, zirgüle perdesi gibi arızalı perdeler bunların içindedir. İşte arka perde çalışması, baş ve dudak hareketlerimizi kontrol etmemizi ve yukarıda belirttiğimiz seslerin daha kolay basılmasını sağlayacaktır.

Rast Peşrev

(I.Hâne)

Usûlü:Sofyân — Şerif Çelebi

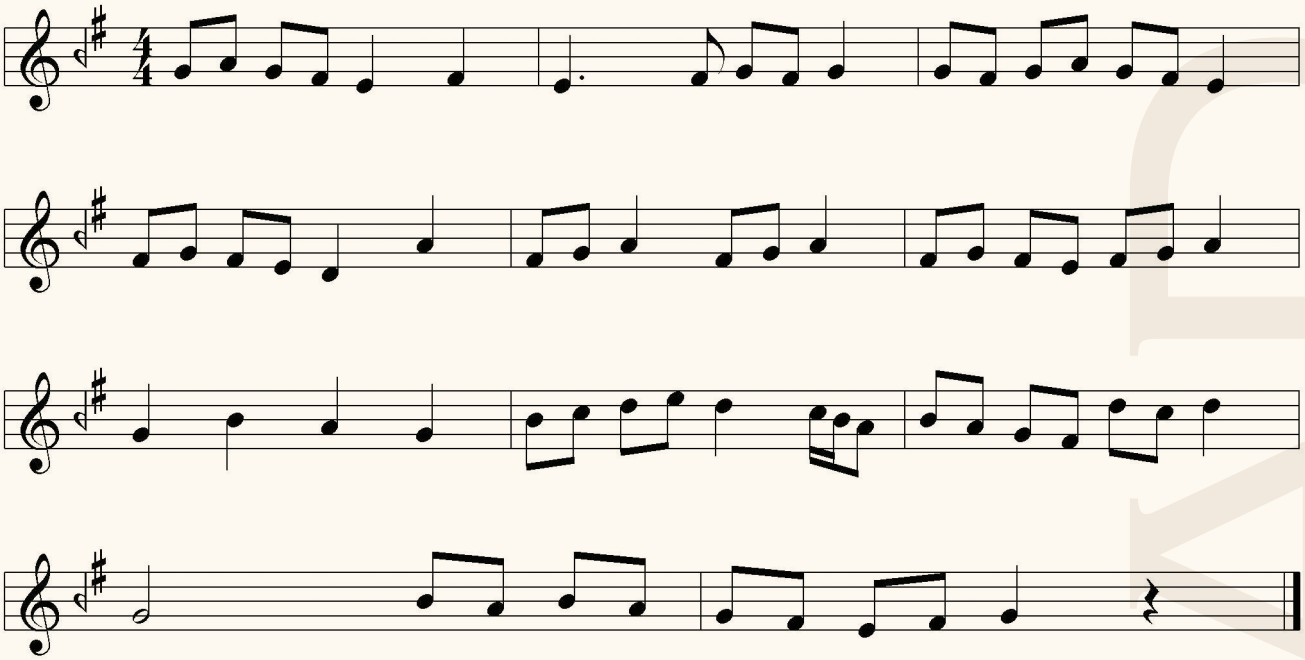

RAST ARANAĞMELER

Bu iki Rast şarkının aranağmeleri de, önceden anlatılan hususlara dikkat edilerek çalışılmalıdır. Perdelerin hassasiyetinin özellikle belirtilmemesi hususu, öğrenilen bilgilerin bu küçük aranağmelerde tatbik edilmesi adınadır.

Rast Şarkı

Dil bir güzele meyletti hele
(Aranağmesi)

Usûlü:Sengin Semâî — İsmâil Dede Efendi

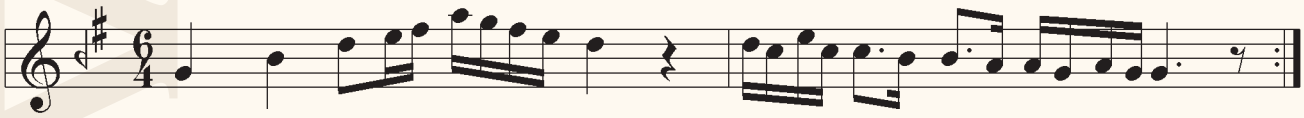

Rast Şarkı

Anlatayım hâlimi dildâre ben
(Aranağmesi)

Usûlü:Curcuna

Güfte: Mehmed Sâdi Bey
Beste: Tanbûri Ali Efendi

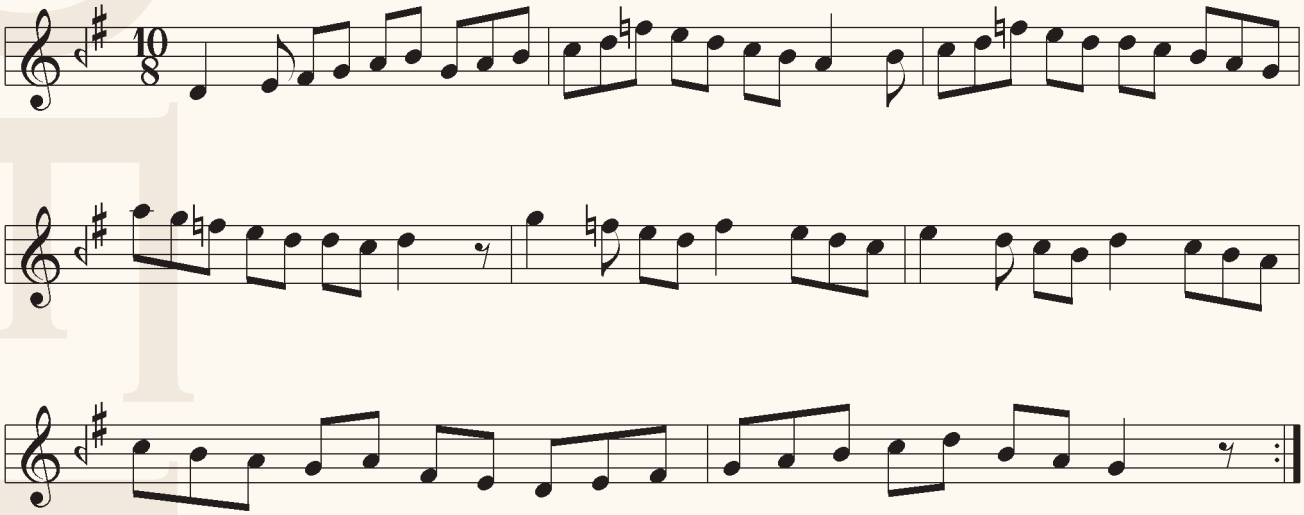

Rast İlâhi

Allah Diyelim Dâim

Güfte: Yunus Emre
Beste:Fehmi Tokay

Usûlü:Sofyân

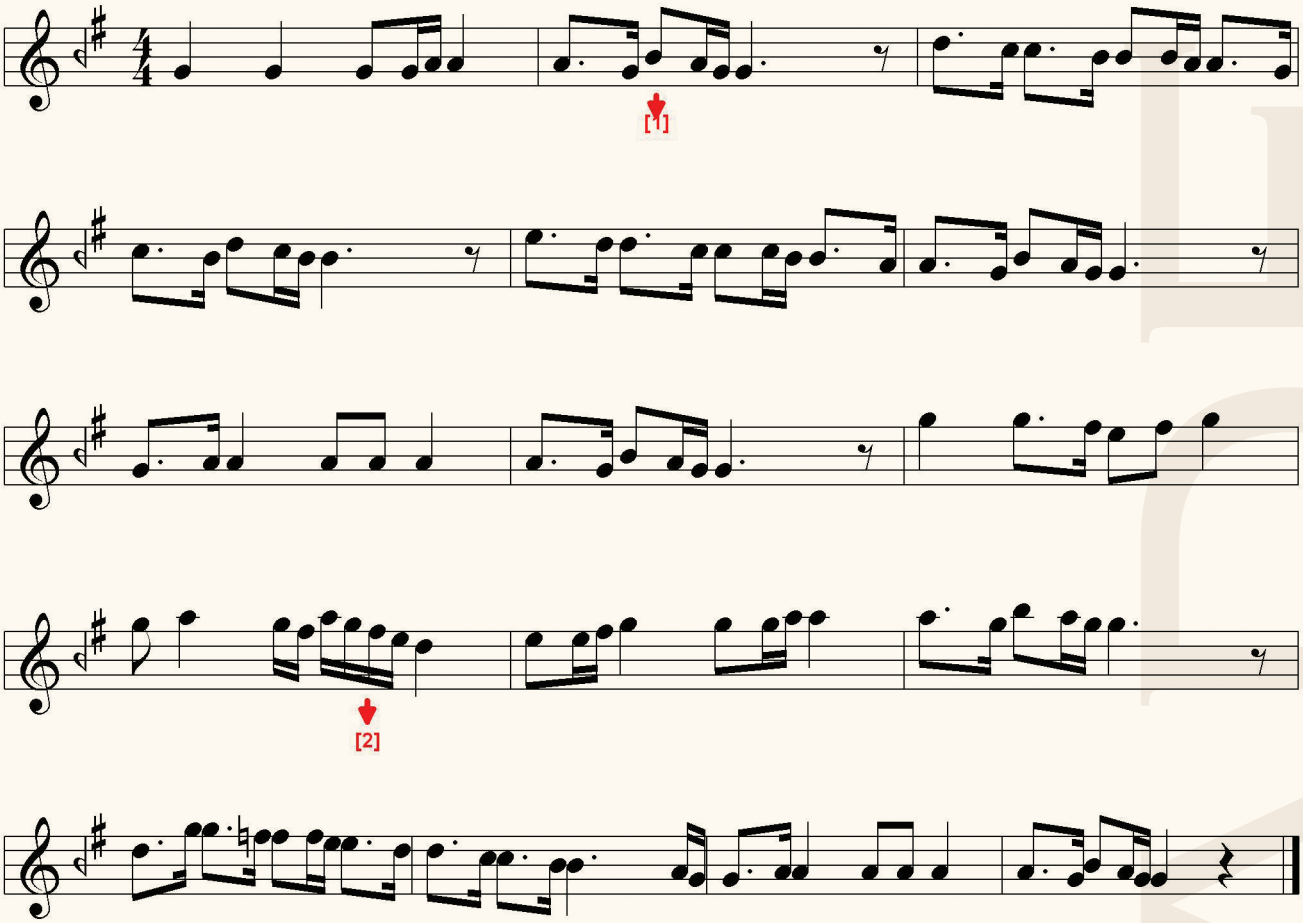

[1] Rast Peşrevi (Musâhabât-ı Mûsikîye) eserindeki 3 no'lu açıklama ile aynıdır.
[2] Bu ölçüdeki işaretlenen perde, yukarıda evç bölgesi ile ilgili belirtilen iniş cazibesi kullanılarak basılmalıdır.

Rast Şarkı

Görsem seni doyunca

Güfte: Mahvî
Beste: Dede Efendi
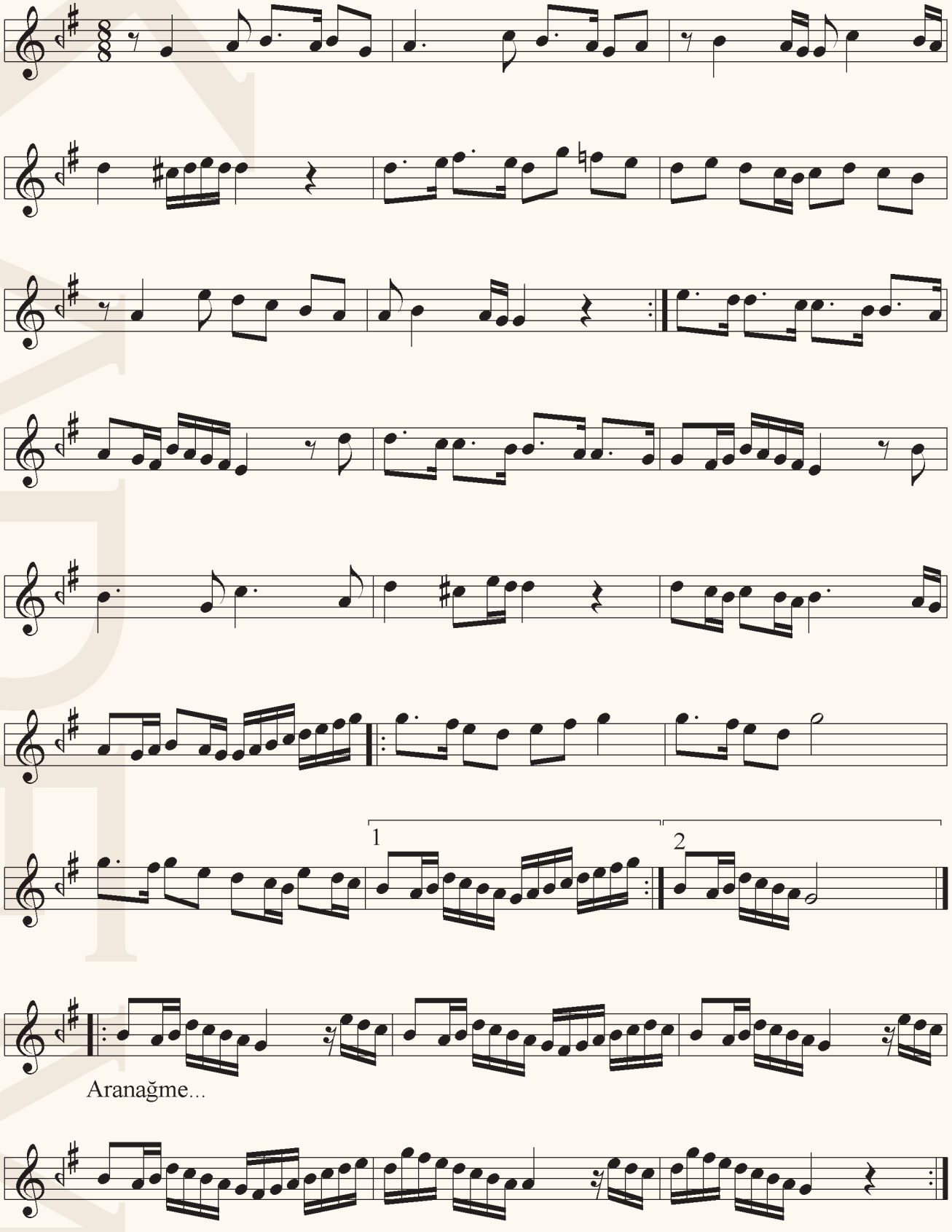
Usûlü:Düyek